

Sultan Umeyri'nin "İşkaliyyat" Kitabından Derlenen

Tekfirci Anlayış ve Usuli Dayanakları

Derleyen; Mücahid Güneş

İçindekiler

Önsöz	4
Hüccetin İkamesi Nedir?.....	5
Fehmul Hucce;.....	5
İntifau'l Şubhe;	7
Cehaletin Mazeret Olduğuna Deliller.....	7
1.Delil;.....	7
2.Delil;.....	9
3.Delil;.....	11
4.Delil;.....	13
5.Delil;.....	14
6.Delil;.....	15
7.Delil;.....	16
8.Delil;.....	17
9.Delil;.....	18
10.Delil;.....	18
Dinde Asli Meseleler Nedir?	20
İslam'da Hafi ve Zahir meselelerin göreceli olduğunun delilleri şu şekildedir;	25
Kelime-i Tevhid'in İlim Şartı Nedir?.....	28
Kur'an Ulaşmışsa Hüccet İkame Edilmişmidir?.....	33
Allah'ın Müşriklere Cahil Demesi Ne Anlama Gelir?	34
Kur'an'ın "Cehaletten" kastının bile bile yapması olduğuna dair diğer delilleri ve nakiller;	37
Zahir Ne Demektir?.....	39
Fetret Ehli Hakkındaki Hadislere Göre Cehalet Mazeretmidir?	41
Fetret Ehli Hakkındaki Görüşler;	43
1. Fetret Ehli Hüccetin İkamelerinden Sonra Şirk İşlemişlerdir;.....	43
2. Kureyşliler Fetret Ehli Değildir;	43
3. Fetret Ehli Yoktur;	44
4.Hadisler İmtihanın Neticesini Haber Verir;	44
5.Fetret Ehli Sadece Hadislerde İsmi Geçenlerdir;	44
6.Fetret Ehli Hadisleri Mensuhtur;.....	44
7.Bu Hadisler Uydurmadır;.....	44
Çağımızdaki Fetret Ehli.....	45

İmam Gazali;	45
Cahız;	46
Said Nursi;.....	46
Yusuf el-Karadavi;	46
Allah'ın "Peygamber Göndermediği Kavme" Müşrik Demesi Cehaletin Mazeret Olmamasına Delilmidir?.....	46
Misak Ayeti Cehaletin Mazeret Olmamasına Delilmidir?.....	49
Selefi Alimlerin Cehalet Özü Hakkındaki Görüşleri	51
İbn Teymiyye.....	51
İbn Hazm	54
İbn Kayyim el-Cevziyye	56
Fetava es-Sadiyye'de "Cehalette Özü" Bahsi	58
Maide/44 Üzerine.....	62
Hanbeli Mezhebi.....	64
Hanefi Mezhebi	65
Şafii Mezhebi.....	66
Maliki Mezhebi.....	67
Bir Çelişki	71
Kaynakça.....	74

Önsöz

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salat ve selam Resulullah'a ve onun izinde giden bütün Müslümanların üzerine olsun. Allah'u Teala bizleri sadece kendi rızası çerçevesinde amel eden kullarından eylesin. Şayet bir yanlış ve eksikimiz varsa bu bizdendir, doğruya isabet ettiyse de bu Allah'u Teala'dandır.

Sultan Umeyri'nin "İşkaliyyat el-İ'zaru bil-Cehli fi el-Mabhasil Akdi" kitabından derlediğimiz tekfirli akımın kendilerine dayanak olarak kabul ettiği bazı nasları ve buna bağlı olarak bazı ilim ehlinin yorumlarını özet bir şekilde tercüme edip değerlendirerek tekfirli anlayışın usuli dayanaklarının zayıflığını ortaya koymaya çalışacağım.

İmam Hasan el-Benna şöyle der; "İttifak ettiğimiz noktalarda birleşir ihtilaf ettiğimiz noktalarda birbirimizi mazur görürüz." Bu ilke günümüzde İslam'ı düşünce, fikir ve anlayışın en temel ilkesi olmalıdır. Tarihsel bir inceleme yaptığımız zaman İslam ümmeti bu eksiklikten dolayı bir çok sıkıntı yaşamış, kan dökülmüş ve ideolojik ayrımlar gerçekleşip dinden çıkarmalar gerçekleşmiştir.

Bunun en bariz örneğini Hariciler'de görebiliriz, nasları eksik, hatalı veya bağlamından kopararak zahiri bir şekilde yorumlayıp Müslümanların kanlarını helal sayıp sahabe ve sahabe çocuklarını öldürmüşlerdir. Bu eylemlerini yaparken de Müslümanları mürted konumuna sokup bu zulmü gerçekleştirmişlerdi. Halbuki İslam'da dinden çıkmanın hükmü şayet fikri bir durum ise ölümüne hüküm verilmez nitekim Allah Kur'an'da **"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın?" (Yunus/99)** ayeti vb. birçok nas buna işaret eder. Dinden çıkma eylemi kendisiyle birlikte İslam toplumunda fitne, bölücülük, mala ve cana kastetme, siyasi otoriteye isyan gibi bir anlam ihtiva ederse ölüm cezasıyla sonuçlanır. Buda dinden çıktığından değil İslam'a karşı fiili bir hareket olduğundan dolayıdır. Yaşadığımız bu çağda da yine "DAİŞ" vb. örgütler Müslümanları "Mürted" veya "Asli Kafir" konumuna koyup kanlarını ve mallarını helal görmekte idiler. İşte bu radikalizm gerek usuli gerekse ilmi meselelerde literal/lafzi yoruma dayanıp nasları asıl öz ve maksadından uzak tutarak yorumlamanın bir sonucudur.

Bu çalışmada özellikle tekfirciliğin kendilerine dayanak olarak aldığı nasları ve usulleri genel olarak Sultan Umeyri'nin tespitleri çerçevesinde "Dinin Aslı", "Cehalet Özü" ve "Hüccetin İkamesi" şeklinde üç ana başlık altında ele aldım. Bu başlıklar bir bütün olarak incelendiğinde tekfirciliğin en temel ilkelerini içermektedir.

Sonuç olarak İslam'ın ana ilkesi "Tekfir" değil "Tebliğ" dir. Bundan dolayı tekfir etmeye dair bir nas yokken tebliğe dair bir çok nas vardır. Bize düşen sadece tebliğdir nitekim Allah **"Fakat onlar yüz çevirirlerse, sana düşen yalnızca apaçık bir tebliğdir." (Nahl/82)** buyurmaktadır. Yargı ve hüküm ise Allah'a aittir nitekim Allah **"...vazifen sadece tebliğ etmektir. Hesap görmek bize düşer." (Rad/40)** buyurmaktadır.

Hüccetin İkamesi Nedir?

Günümüzde selefi ekol içinden çıkan tekfirçi akımlar insanları rahatlıkla tekfir etmektedirler. Türkiye’de bu akımların etkisi pek hissedilmese de İslam dünyasının belli bölgelerinde halen güçlerini korumaktadırlar. Bu tekfirçi düşünceye sahip olanlar ile mutedil düşünceye sahip olanlar arasındaki en temel ayırım cehaletin itikadi konularda da mazeret olup olmadığı, buna bağlı olarak hüccetin ikamesi meselesine olan farklı yaklaşımlarımızdır.

Cehaletin mazeret oluşu hakkındaki en önemli meselelerden birisi ise Hüccetin İkame edilmesidir. Yani gerek asli meseleler olsun gerek de ferî meseleler olsun İslam’ın iddia ettiği hükmün delilinin kişiye bildirilmesidir. Şayet bu hüküm kendisine bildirilmemişse yani hüccetin ikamesi gerçekleşmemiş ise bu kimse cahil bir kimsedir dolayısıyla sorumlu değildir.

Hüccetin ikamesini iki ana başlık altında değerlendireceğiz. Bunlardan ilki “Fehmul Hucce” dediğimiz delilin, yada hükmün anlaşılması diğeri ise “İntifau’l Şubhe” dediğimiz şüphenin kaybolmasıdır.

İbn Teymiyye bu iki ayrıma şöyle açıklık getirmektedir; “Kendisine delil ulaşmamış veya ulaşmış fakat bir takım yerleri gizli kalarak hakkıyla anlayamamış kişiye delil açıklamak veya anlamış olduğu halde bir takım harici şüpheler veya delillerle hatalı bir tevil yapmış kişiye hakikati açıklamaktır. Çünkü bazen kişiye hakkı bilmesi gerektirici naslar(deliller) ulaşmış olabilir ama yanında sabit olamamıştır. Veya o nassı aslen hiç anlamamış da olabilir.(Fehmul Hucce) Bazen de aklına, Allah’ın kendisi sebebi ile o kişiyi mazur sayacağı bilmediğimiz bazı şüpheler oluşabilir. (İntifau’l Şubhe).”¹

Fehmul Hucce; Kişiye şeri delillerin veya nassların ulaştırılmasından sonra bu kimsenin bu delili anlayıp idrak edebilmesini ifade eder. Bundan yola çıkarak diyebiliriz ki kişiye delilin ulaştırılması yeterli değildir. İbn Teymiyye; **“Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah’ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.”**(Tevbe/6) ayeti hakkında buradaki işitmeden kastın anlama olduğunu ifade etmiş ve arapça bilmeyen kimsenin sadece işitmesi, onun yanında sabit olduğunu ifade etmeyeceğini dolayısıyla kendisine hüccetin ikame

¹ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava* (Dâru’l Vefâ, 2006), 3; 231.

edilmesi gerektiği ifade edip hatta arap olanların bile yeterince idrak edemedikleri için Alimlere sorduğunu söylemektedir.²

İbn Kayyim hüccetin ikamesinin zamandan zamana, mekandan mekana hatta şahıstan şahısa değişebileceğini ifade etmiş, şahısların imkanlarının farklı farklı olduğunu ifade etmiştir. Şahısların idraki ayırt etme yeteneği değişkendir. Kimilerinde bunlar varken kimilerinde bulunmamaktadır.³ Bundan dolayı delilin anlaşılması önem arz etmektedir.

Nassların tevili de yine “Fehmül Hücce” bahsinde değerlendirilir. Kişinin nassları yanlış anlamasından yada bazı ilim ehlinin kendinin yanında bulunan deliller ile tevil etmesi de o kimsenin mazeret sahibi olduğunu gösterir. Nitekim bundan dolayı sahabeler haricilerin küfrüne hükmetmemiştir. İlim ehli de Harici, Mutezile vb. grupları tekfir etmemişlerdir. Örneğin Taceddin Subki istiğase, tevessül gibi amelleri helal saymış hatta bunun nebilerin, peygamberimizin ve sahabenin uygulaması olduğunu ifade etmiştir. Bu söylemine rağmen ilim ehli onu tekfir etmemiştir.

Usul alimleri mükellefin şartlarında “Fehm”i şart koşmuşlardır. İmam Gazali ; “Mükellefi; akıllı ve hitabı anlayan.”⁴ Olarak ifade ederken Tufi ise “Akıllı ve hitabı anlayandır. Bu ikisi daima bir arada olur.”⁵ Demiştir. Amidi bu konuda icmanın olduğunu bildirmiş bütün alimlerin bunda ittifak ettiğini ifade etmiştir.⁶

Allah Kur’an’da şöyle buyurmaktadır; **“Yolun doğrusu kendine apaçık belli olduktan sonra Resûlullah’a karşı çıkan ve müminlerin yolundan başkasını izleyen kimseyi saptığı yönde bırakırız ve onu cehenneme atarız. Orası varılacak ne kötü bir yerdir!”(Nisa/115)**

Bu ayet hak kendisine bildirildikten sonra karşı çıkan ki bir kimse mantıken anlamadığı bir şeye karşı çıkmaz dolayısıyla hakka karşı inat eden kimsenin cehenneme gideceğini ifade etmektedir. Başka bir ayette ise **“Kendileri için hidayet yolu belli olduktan sonra gerisingeri dönenleri, şeytan aldatıp peşinden sürüklemiş, ve kendilerini boş ümitlere düşürmüştür.”(Muhammed/25)** Kendilerine hidayet yolu belli olduktan sonra

² İbn Teymiyye, *el-Cevâbü’s-şahîh li-men beddele dîne’l-Mesîh* (Darü’l-Asime, 1999), 1; 221.

³ Sultan Umeyri, *İşkalıyyat el-İ’zaru bil-Cehli fi el-Mabhasil Akdi* (Beyrut, 2012), 145.

⁴ El-Gazzâli Ebu Hâmid, *El-Mustasfa min İlmi’l-Usul* (Beyrut: Darü’r-Risaletü’l-Alemiyye, 2012), 1;83.

⁵ Necmuddin Ebi’r-Rebi Et-Tufi, *Şerhu Muhtasarur-Ravda* (Beyrut: Müessesetü’r-Risale Naşirun, 2014), 1;180.

⁶ Ebü’l-Hasan Seyfeddin El-Amidi, *El-İhkam fi Usul’l-Ahkam* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2003), 1;50.

yüz çevirenler ifadesi bilerek anlayarak yüz çevirenleri ifade eder. Bu minvalde bir çok ayet vardır.⁷

İntifau'l Şubhe; Bir kimsede herhangi arizi bir nedenden dolayı oluşan şüpheden dolayı da bu kimse tekfir edilmez. Yani içkiyi helal sayan sahabe Kudame gibi, bu kimse için içki ayeti yeterince anlaşılmalıdır taki kendisinden bu şüphe giderilene kadar. Tarih boyunca bugün de bir çok islami anlayış ve fikir var, bunlar aynı naslar üzerinden farklı çıkarımlar yapmaktadırlar. Dolayısıyla doğru olarak bilinen bir şey bir başkasının yanında doğru olmayabilir. Örneğin tasavvufi bir tarikatte büyümüş bir sufi için istiğase helal iken, selefi bir anlayışta yetişmiş kimse için istiğase haram hatta şirk olabilmektedir. İki tarafın kendilerince sundukları deliller vardır. İşte bu tevilden dolayı iki tarafında birbirini tekfir etmemesi gerekiyor çünkü ortada bir şüphe vardır. İslam tarihinde Ehli Sünnet alimleri Mutezile alimlerini bir bütün olarak küfür ile itham etmemişlerdir. Çünkü onlar kendilerince nasları tevil ediyorlardı. Bu ve bunun gibi bir çok örnek işaret ediyor ki hüccetin ikamesinde kişinin anlamasıyla beraber herhangi arizi bir sebepten dolayı oluşan şüphenin de giderilmesi gerekiyor.

İbn Hazm şöyle demiştir; "Fasık veya kafir olduğunu söylediğimiz tüm durumlarda hüccet ikame edilmediği sürece kişi, her ne kadar hatalı olsa bile yerine göre mazur biri olabilir. Hüccetin ikamesinin özelliği ise, hüccet ulaştığında kişinin yanında, kendisine ikame edilen hüccet ile çatışacak hiçbir şüphenin kalmayacak şekilde açıklanmış olması gerekir."⁸

Sonuç olarak sadece ilmin, delilin, Kur'an'ın yada sünnetin ulaştığı olması yeterli olmayıp aynı zamanda anlaşılması ve şüphenin giderilmesi de gereklidir.

Cehaletin Mazeret Olduğuna Deliller

İslam'da cehalet gerek akidevi meseleler olsun gerek ameli meseleler olsun mazerettir. Bu cehalet özrünün ana teması ise hüccetin ikamesidir.(delilin ulaştırılması)

Cehaletin özür olduğu noktasında, delilleri şu şekilde sıralayabiliriz;

1.Delil; Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır; **"Ey Rabbimiz! Unutur, ya da hata edersek bizi sorumlu tutma!.."(Bakara/286)** bu ayet bir bütün olarak dua

⁷ Muhamme/24, Muhammed/32, Araf/70 vb.

⁸ Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri İbn Hazm, *El-İhkam fi Usuli'l-Ahkam* (Beyrut: Daru İbn Hazm, 2016), 1; 67.

mahiyetinde olduğundan Allah'ın bu duayı kabul ettiğine delalet eder. Müslim'de ki hadiste "Allah'ın bu duaya Evet(kabul ettim) dediği rivayet edilir.⁹ Burada ki "**Hata**" hakkında alimler ihtilaf etmiş ve iki türlü mana vermişlerdir;

- Bir grup kimse burada ki hatadan maksadın bilmeyerek yanılarak yani kasıt olmaksızın yapılan hatadır demişlerdir. Müfessirlerin bir çoğu bu görüştedir. Bununla birlikte İbn Teymiyye ve İbn Atiyye'de bu görüşü benimsemiştir.¹⁰
- Taberi ikinci kısmı şöyle ifade ediyor "Âyette zikredilen ve "Yanıma" diye tercüme edilen hata da iki kısımdır. Birincisi, kulun, yasaklandığı şeyi iradesiyle ve kasıtlı bir şekilde yapmasıdır ki, kul bundan sorumludur. Bu hata, inkârdan kaynaklanmadıkça kul, rabbinden bunun affını dileyecektir."¹¹

Burada doğru olarak kabul edilen mana ilk manadır nitekim Resulullah şöyle buyurmaktadır; "**Şüphesiz Allah, ümmetinden, hatâ, unutma ve yapmaya zorlandıkları şeyi (n hükmünü) kaldırmıştır**"¹² Bu ayet ve hadisteki hata genel bir anlam taşımakla birlikte cehaleti de kapsamaktadır. Çünkü cehaletle yapan kimse kasıt olmaksızın ameli işlemiştir. Useymin hatanın tarifini yaparken şöyle demektedir; "**Kasıtsız yapılan muhalefettir. Bundan dolayı cehaleti de kapsar. Çünkü cahil kimse kasıtsız olarak günah işler.**"¹³ yine bahsi geçen hadis hakkında şöyle demektedir. "Cehalet şüphe olmaksızın hatadandır. Onun fiili hakkında biz şöyle deriz; "**Bir kimsenin cehaletinden dolayı sözünden ve fiilinden dolayı tekfir edilmez.**"¹⁴ İbn Teymiyye ise; "**Ben daima vurgulayarak derim ki Allah bu ümmetin hatasını bağışlamıştır. Söz konusu bu hata ise, hem itikadi meseleleri hem de ameli meselelerin tümünü kapsar.**"¹⁵

⁹ Müslim, t.y., "İman", 59.

¹⁰ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 12; 490; Ebu Muhammed İbn Atiyye El-Endelüsi, *El-Muharrerü'l-Veciz* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2016), 2; 454.

¹¹ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Tefsirü't-Taberî=Câmiü'l-beyân `an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, versiyon 1, 1. Bs (Kahire: Merkezü'l-buhûsî ve'd-dirasâtü'l-Ârabiyye ve'l-İslamiyye bi Darî Hecer, 2001), "Bakara"; 286.

¹² Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî Muhammed Hakim Nisaburi - Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. (Beyrut : Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 2; 198.

¹³ Muhammed b. Salih El-Useymin, *Tefsiru İbn Useymin* (Kahire: Darü'l-Afaki'l-Arabiyye, 2010), 6; 3; 452.

¹⁴ Muhammed b. Salih El-Useymin, *Eş-Şerhü'l-Mümti'* (Demmam: Dar İbni'l Cevzi, 2001), 14; 449.

¹⁵ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 2; 231.

Bu ayet cehaletin hata kapsamında olduğunu ve dolayısıyla cehaleten yapılan bir küfür amelinin insanı dinden çıkarmayacağını muhakkik alimler ifade etmişlerdir. Cehaletin özür olduğunun en büyük delili bu ayettir ki İbn Teymiyye ve cehaleti özür kabul eden muhakkik alimler sıkça bu delili kullanırlar.

İbn Teymiyye Feteva'da bu ayeti şu şekilde ifade eder; "Allah Kur'an'da **Rabbimiz unuttuğumuz ve hatalarımızdan dolayı bizi sorumlu tutma** buyurmuştur. Allah "Yaptım"(yani duayı kabul ettim) derken gerek zanni(hafi) gerek kati(zahir) diye bir ayırım yapmamıştır. Kim deseki hatalı kimse zanni ve kati meselelerde de günah işler, bu kimse Kur'an'a, sünnete, ve icmaya muhalefet etmiştir."¹⁶

2.Delil; Ebu Hureyre (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v) şöyle demiştir: "Bir adam nefesine zulmetmiş ve ölümü anında oğullarına şöyle vasiyet etmişti: Öldüğüm zaman beni yakın, kül haline getirin ve sonra denize saçın. Vallahi eğer rabbim beni diriltmeye güç yetirirse hiç kimseye azap etmediği şekilde bana azap eder. Sonra Resulullah dedi ki: Oğulları adamın bu isteğini yaptılar. Allah yeryüzüne dedi ki: Aldığını geri ver. O an adam dirildi ve kalktı. Allah ona "Bu yaptığın şeye seni sevk eden nedir?" diye sordu. Adam: "Senden korkumdur ya Rabbi" dedi. Bu söylediğinden dolayı Allah onu affetti."¹⁷

Bu hadis hakkında bir çok yorum vardır ancak alimler bu kimsenin tekfir edilmeyeceği konusunda ittifak etmişlerdir. Cumhur bu kimsenin söylediği onu dinden çıkaracağını ancak tekfir etmeye engel olan bazı durumlar söz konusu olduğundan bu kimsenin tekfir edilmeyeceğini ifade etmişlerdir. Cumhur tekfir edilmeyeceği konusunda ittifak halinde olurken tekfir etmeye mani(engel) olan nedenler konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilafı şu üç ana kısımda değerlendirebiliriz;

- Bu adam şaşkın, dehşet halinde ve endişeliydi, bundan dolayı ne söylediğinin farkında değildi. Bundan dolayı bu kimse tekfir edilmez çünkü ne söylediğini tam olarak bilmiyordu. Bu görüşte olanlar İbn Hacer, Kurtubi gibi alimlerdir.¹⁸

¹⁶ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 19; 210.

¹⁷ Buhârî, t.y., "Rikak", 25; Müslim, "Tevbe", 25.

¹⁸ Ebi Bekr El-Kurtubi Ebu Abdullah, *el-Müfhim* (Dımaşk / Beyrut: Daru İbn Kesir, 2008), 7;77; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed Askalânî İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, ed. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz (Kahire: Dârü'r-Reyyan li't-Türas, 1987), 6; 523.

- Bu kimse tekfir edilmez çünkü bu hafi meselelerdendir, bu adam Allah'ın kudretini bir bütün olarak inkar etmemiştir. Bu düşüncede olan Bin Baz vb kimselerdir.¹⁹
- Bu kimse tekfir edilmez çünkü o kimse yaptığı amelin hükmü konusunda cahildir. Yaptığı bu amelin kendisini cehenneme götüreceğini bilmiyordu. Bu görüşte olan İbn Abdilber, İbn Teymiyye, İbn Kuteybe, İbn Hazm, İbn Akil, İbn Kayyim ve İbn Vezir gibi alimlerdir.

Bu görüşleri değerlendirdiğimizde son görüşün daha doğru olduğunu anlamış olacağız. İlk görüşte olanların iddiasına göre bu kimse ne dediğinin farkında olmaması onun “oğullarına şöyle vasiyet etmişti: Öldüğüm zaman beni yakın, kül haline getirin ve sonra denize saçın.” Söylemine terstir nitekim bir kimse dehşet anında kendinden geçerek bu şekilde vasiyette bulunması muhal bir durumdur. İkinci görüş ise bunun hafi yani anlaşılmayan meseleden olması yönünde ki buda zayıf bir görüştür çünkü Allah'ın Kudret sıfatı onun Uluhiyyet sıfatındandır. Bu konuda Bin Baz kendi ile çelişmektedir. Nitekim Bin Baz asli meselelerde cehaleti mazeret olarak kabul etmezken bu adam için mazur saymıştır.

Son görüş isabetli bir yorum olup cehaletin mazeret olmasından dolayı bu kimse tekfir edilmez.

Nitekim İbn Teymiyye bu kimse için şöyle demiştir; “İşte bu adam öldükten sonra tekrar dirilemeyeceğini, Allah'ın kudretinde şüphe etmiştir, hatta bir daha dirilemeyeceğine inanmıştır, bu da şüphesiz küfürdür. Ancak adam cahil olduğundan bunun küfür olduğunu bilmiyordu, Allah'ın kendisini cezalandırmaktan korkan bir mümin idi, bunun için de Allah onun günahını af etti.”

Bu söyemini teyid ederek İbn Teymiyye devamında şöyle demiştir; “Bu adam kendisi yakıldıktan sonra Allah'ın onu tekrar diriltemeyeceğini inanıyordu, ya da şüphe ediyordu, bu her iki düşünce de küfürdür. Delilleri yerinde olan kişiler kâfir olurlar. Ancak o bilmediğinden veya kendisini bu cehaletten kurtaracak bilgi de yoktu. Lakin adamın Allah'ın emrine, nehyine, mükâfatına, cezasına imanı vardı, Rabbinin azabından korkmuştur Allah'ta onun bu korkusundan dolayı afetti.

---

¹⁹ Halid Fevzi El-Özrü bil-cehli s.25

İman ehlerinden her kim Allah'a, Resulüne, ahiret gününe ya da salih amelde bir hata işlerse, bu adamdan daha kötü bir durumda değildir. Yüce Allah dilerse onun hatasını af eder, ya da dini nispetince yaptığı kusurlar varsa cezalandırır. Ancak iman sahibi birinin bir hatadan dolayı tekfir etmek ise büyük bir cürümdür."²⁰

İbn Abdilber 'in yorumu ise şu şekildedir; "Kimiler şöyle demişlerdir bu adam Allah'ın sıfatlarından olan "Kudret" sıfatı hakkında cahildi Allah'ın herşeye güç yetireceğini bilmiyordu. **Bir kimse Allah'ın sıfatlarından bir sıfat hakkında cahil olsa ama geri kalan sıfatlara iman etse bu, cahil olduğu sıfatlardan dolayı kafir olmaz. Kafir kimse Hakka karşı inat olan kimsedir cahil olan değil**, bu anlayış ilk nesil ve onun izinde gelen sonraki alimlerin anlayışıdır."²¹

3.Delil; Allah Kur'an Hz.Musa'nın kıssasını anlatırken İsrailoğulları hakkında şöyle bir olaydan bahseder; **"İsrâiloğulları'nı denizden geçirdik; derken kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavimle karşılaştılar. Bunun üzerine, "Ey Mûsâ! Onlara ait tanrılar gibi, sen de bizim için bir tanrı yap" dediler. Mûsâ dedi ki: "Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz!"(Araf/138)** Bu ayete göre İsrailoğulları Hz.Musa'dan o kavimdeki gibi bir put yapmasını onu Tanrı edinmeyi talep etmişlerdi.

Taberi bu ayetin tefsirinde şöyle der; "Bu âyet-i Kerimeler, İsrailoğullannın ne kadar çirkin huylu olduklarını ve azgınlıkta ne kadar ileri gittiklerini göstermektedir. Allah Teâlâ onları Firavunun zulmünden kurtardığı, zilletten şerefe ulaştırdığı ve yeryüzünün mübarek bir yerine mirasçı kıldığı halde onlar yine bozgunculuk çıkarmaya ve cinayetler işlemeye dönmüşler, Peygamberleri Hz. Musa'dan, bir kavimde gördükleri putlar gibi, kendilerine de, tanrı edinecekleri bir put yapmasını istemişlerdir. Bundan daha büyük ahmaklık ve hafiflik olur mu?

Hz. Musa, İsrailoğullannın bu ahmakça tekliflerine şu cevabı vermiştir. **"Şüphesiz ki sizler, cahil bir topluluksunuz. Allah'ın yüceliğini bilmiyorsunuz. Allah'ın, ortaklardan ve benzerlerden uzak tutulması gerektiğini anlamıyorsunuz. Sizin gördüğünüz bu putlara tapan insanların, içinde buldukları din, yok olmaya mahkumdur. Yaptıkları ameller boştur. Kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır.Ben size, sizi yaratan ve sizi,**

²⁰ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 3; 231; İbn Teymiyye, *El-İstikame* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2011), 1; 164.

²¹ İbn Abdilber el-Temhid 18/32

zamanınızın âlemine üstün kılan Allah'tan başka bir ilah mı arayacağım? Elbette ki bu mümkün değildir.”²²

İbnul Cevzi ise tefsirinde şöyle demektedir; “Yakufune ala esnamin lehum”: Putlarına ibadete devam eden, onu bırakmayan demektir. Bir şeyi bırakmayan ve ona devam edene: “Akefe yakifu ve yakufu”, denir. Katade de şöyle demiştir: Onlar Hakka'da konaklayan bir kavim idi. Lahm kabilesinden idiler. Başkası da şöyle demiştir: Onların putları sığır heykelleri şeklinde idi. **Bu onların büyük cahilliklerini haber vermektedir, çünkü mucizeleri gördükten sonra bile Allah 'tan başkasına ibadet etmenin caiz olacağını zannetmişlerdi.”²³**

İsrailoğulları Allah'dan başkasını put edinip ilah edinmeyi istemesine rağmen İslam alimleri onların tekfir edilmeyeceği konusunda ittifak etmişlerdir. Bu ayet hakkında temelde iki görüş vardır;

- Bu kimseler o putlara tapmayı sadece talep etmişlerdi ancak bunu eyleme geçirmedikleri için kafir olmuşlardır. Bu görüşü benimseyenler Muhammed bin Abdulvehhab ve Bin Baz'dır.²⁴
- Bu kimseler tekfir edilmez çünkü bunlar cahil kimselerdi bu taleplerinin kendilerini dinden çıkaracağını bilmiyorlardı. Bundan dolayı Hz.Musa onları tekfir etmemiştir.

Bu iki anlayışı değerlendirdiğimiz zaman ikinci görüşün sahih olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bir şeyi talep etmek ile onu yapmak arasında fark yoktur. Bugün cehaleti mazeret olarak görmeyenler bu ayet hakkında ilk görüşü benimserler israiloğulları talep etti ama uygulamaya geçmedi derler bu söylem onları kendi içinde çelişkiye sokmaktadır. Nitekim Tekfir ehli örneğin günümüzde demokratik yönetimi onaylayan ancak oy kullanmayan kimselerin kafir olduğu hükmünü çıkarmaktadırlar. Fakat bu ayete gelince bunlar bu eylemi yapmadılar diye bir tevile giderler halbuki bu kesimin usulüne göre demokratik sistemin olması gerektiğini söyleyen kimsenin tekfir edilmesi ile ayetteki İsrailoğullarının tekfir edilmesi arasında bir fark olmaması gerekiyor çünkü ikisinin de ortak illeti uygulamaya geçmemiş olmalarıdır. Bu çelişki tekfir ehlinin iddiasının çürüklüğüne bir delildir. Ayrıca Allah dışında bir puta tapmak isteyen kimse ittifakla kafir olur çünkü asolan amel değil niyettir. Geriye kalan

²² Taberî, *Tefsirü't-Taberî=Câmiü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, “Araf”; 138.

²³ Ebü'l-Ferec Cemâleddin İbnü'l-Cevzi, *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir* (Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 2010), “Araf”; 138.

²⁴ Muhammed bin Abdulvehhab, *Keşfuş-Şubuhât* (DARUL İMAN, t.y.), 89.

ikinci görüş ise sahih olan görüştür ki bu ayet bu şekilde cehaletin itikadi meselelerde mazeret olduğuna delildir.

4.Delil; İslam literatüründe “Zatü Envat” diye bilinen bir olay vardır; **“Ebu Vakıd el-Leysi’den rivayet edildiğine göre Rasulullah sallallahu aleyhi vesellem ile beraber Huneyn’e doğru gidiyorduk. Müşriklerin bir ağaçları vardı. Onu tavaf ediyorlar üzerine silahlarını asıyorlardı. Bu ağaca “Zatu Envat” diyorlardı. Biz bunlardan birinin yanından geçerken “Ey Allah’ın Rasulü! Onların ki gibi bize de bir zatu envat yap” dedik. Rasulullah sallallahu aleyhi vesellem “Allahu Ekber! Sizin bu söylediğiniz şey İsrailoğulları’nın Musa’ya Onların ilahları gibi bizim için de bir ilah yap sözü gibidir. Siz, sizden öncekilerin yolunu aynen takip ediyorsunuz” demiştir.”²⁵**

Taberi yukarda bahsi geçen İsrailoğulları hakkındaki olayı anlattıktan sonra zatu envat olayını da anlatır. Çünkü hadiste geçen Resulullah’ın şu uyarısı **“Allahu Ekber! Sizin bu söylediğiniz şey İsrailoğulları’nın Musa’ya Onların ilahları gibi bizim için de bir ilah yap sözü gibidir.”** Bu olay ile İsrailoğulları’nın Hz.Musa ile arasındaki olayla bağlantılı olduğunu gösterir.

Alimler bu dilekte bulunan sahabenin tekfir edilmeyeceği konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak tekfir edilmeme sebebinde ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilafı temel de iki şekilde ele alırsak;

- Bu iki olayın kıyaslanmayacağını ifade edip sahabenin bu talebinin şirk olmadığını ifade ediyorlar. Bu ifadelerini ise “İbn Teymiyye” ve “İmam Şatibi’nin” sözüne dayandırmaktadırlar. İbn Teymiyye şöyle demiştir; “Burada Nebi (s.a.s), sadece kafirlere benzeyerek silahlarını üzerine asacakları ve altında ibadet edecekleri bir ağaç edinmek istedikleri için onlara çok kızdı. Büyük şirk olmayan, kafirlere benzeme isteğine karşı tavır böyle ise büyük şirk olan benzemeye karşı tavır acaba nasıl olur?”²⁶ İmam Şatibi’nin yorumu ise şu şekildedir; “Zatu Envat edinmek, Allah (c.c)’dan başka bir ilah edinmeye bir yönden benzemektedir. Fakat aynı değildir. Nasta, tamamen bütün yönleriyle benzediğini ifade eden bir şey yoksa, her yönden benzediğine hüküm vermemek gerekir.”²⁷
- Sahabe’nin bu isteğinin aslında büyük şirkten olduğunu çünkü onlar müşriklerin silahlarını asıp tavaf ettikleri ağaç gibi bir ağaç yapmasını istemişlerdi. İbn Kayyim onların bu taleplerinin büyük şirkten olduğunu

²⁵ Tirmizî, t.y., “Fiten”, 15.

²⁶ İbn Teymiyye, *İktidâü’s-Sıratı’l-Müstakim* (Riyad: Darü’l-Fazile, 2003), 314-315.

²⁷ Ebu İshak İbrâhim b. Musa Eş-Şâtibi, *El- İ’tisam* (Mename: Mektebetü’t-Tevhid, t.y.), 2; 245-246.

ifade etmiştir.²⁸ Sahabenin bu talebi büyük şirkten sayılır. Ancak onlar İsrailoğulları gibi bilmedikleri için mazur sayılmışlardır. Nitekim Alusi “ Hadiste açıktır ki bunu talep eden bir kimsedir. Bu kimse cehalet özünden dolayı tekfir edilmez. Çünkü Resulullah’ın onun dinini yenilenmesini istemesi nakledilmemiştir.”²⁹ Abdurrahman Afifi ise kendisine kabirlerden isteyen hakkında sorulan soruya karşılık olarak “ Kendilerine hüccet ikame edildikten sonra mürted olurlar, aksi halde mazurdurlar tıpkı zatu envat olayında olduğu gibi” demiştir. Reşid Rıza ise “ Bu kimseler yeni İslam’a girmişlerdi, şirk zamanlarından haberleri yoktu bundan dolayı bu taleplerinin İslam’da yasak olmadığı zannediyorlardı.”³⁰ demiştir. Bizce de doğru olan bu görüştür ki Resulullah onların cehaletlerinden dolayı mazur görüp bu tür amellerden sakındırmıştır.

5.Delil; Cehaletin asli meselelerde de mazeret olduğuna dair diğer bir delil ise şu hadistir; **“Huzeyfe İbn Yaman anlatıyor; “Elbisenin nakışı silinip gittiği gibi İslâm da silinip gider. Hatta oruç nedir, namaz nedir, hac ve umre nedir, sadaka nedir bilinmez. Allah Teâlâ’nın Kitâb’ı (Kur’ân-ı Kerîm) bir gecede kaldırılıp götürülür, yeryüzünde ondan tek bir âyet bile kalmaz. Bir takım çok yaşlı erkekler ve kadınlar kalır ve: –Biz atalarımıza yetiştik, onlar lâ ilâhe illallâh cümlesini söylüyorlardı, biz de onu söylüyoruz!”** Huzeyfe (r.a) bu hadisi anlatınca orada bulunan Sıla (r.a) kendisine: **“O yaşlılar namaz nedir, oruç nedir, hacc nedir, sadaka nedir bilmezken Lâ ilâhe illallâh kelimesi onlara bir fayda sağlar mı?” dedi.** Huzeyfe (bu söze) cevap vermedi. Ama Sıla bu sorusunu üç kere tekrarladı. Her seferinde Huzeyfe ondan yüz çevirdi. Sıla (r.a) üçüncü defa tekrar edince: **“Ey Sıla, Kelime-i Tevhid onları cehennemden kurtarır.” dedi ve bunu üç kere tekrar etti.”**³¹

Bu hadis hiçbir şey bilmediği hatta gerek namaz, oruç ve hac gibi asli ibadetlerin mahiyetinden cahil olan kimselerin sadece Kelime-i Tevhid ile cehennemden kurtulabileceğini ifade etmektedir. Sahabenin anlayışı bu minvaldedir. Hz.Huzeyfe’nin ısrarla yüz çevirmesinin altındaki hikmet ise bu hakikatin insanları tembelliğe sevk etme endişesi olsa gerek.

²⁸ İbn Kayyim El-Cevziyye, *İğasetü’l-Lehfan* (Beyrut: Darü’r-Risaletü’l-Alemiyye, 2015), 1; 205.

²⁹ Alusi Ruhul Maani 6/9

³⁰ İşkaliyyat İ’zaru bil Cehli s.103

³¹ İbn Mace, t.y., “Fiten”, 26.

Cehaleti özür olarak görmeyenler bu hadise itirazları hadise çok zahiri bakıp maksadından uzaklaştırarak yaptıkları şu yorumdur; “Bu hadis sadece yaşlı kimselerden bahsetmektedir. Yani ilme ulaşmaya aciz olanlar”.

Bu itiraz çok zayıf bir itirazdır ki hadisin başında da belirtilen “elbisenin nakışı silinip gittiği gibi...” cümlesi topluma cehaletin hakim olması noktasındadır. Öyle ki ibadetlerin mahiyeti bile bilinmez hale gelir. Cehalet o kadar yaygın olur ki yaşlı bir kesim duydukları Kelime-i Tevhid’e iman ederler ama mahiyetinden haberdar olmazlar. Hadisler maksatlarıyla anlaşılır bu hadisin maksadının cehaletin asli meselerde bile mazeret olduğuna işaret etmesidir. Çünkü Kelime-i Tevhid’in muayyenini bilmeyen bir kimse ona inandıktan sonra Müslümandır.

İbn Teymiyye’nin bu hadis hakkındaki yorumu şu şekildedir; “ İnsanların bir çoğu Nübevvet’in mesajının silinip gittiği zamanlarda ve mekanlarda yaşarlar taki Allah’ın Resulu ile Kitab’ı ve Hikmeti gönderdiğini tebliğ eden kimse kalmaz. Allah’ın ve Resulü’nün getirdiklerinin çoğu bilinmez, bunu tebliğ edecek kimse de kalmamıştır. Bunun gibi bir durumda tekfir edilmez. Bundan dolayı ıssız ilimden uzak bölgede yaşayan kimseler ve İslam ile yeni tanışmış kimseler, mütevatir, zahir olan meseleleri inkar etseler bile onların küfrüne hüküm verilmez...”³²

Acziyet iki şekildedir, birinci İbn Teymiyye’nin de vurguladığı gibi ıssız uzak bir yerde yaşamış bundan dolayı ilme ulaşması mümkün değildir. Diğer bir acziyet ise hükmi acizliktir ki sahih ilme ulaşması için engelleri olan kimsedir. Öyleki, ilimle meşgul olmasına rağmen hak bilgiye ulaşamamaktadır gerek hocasından ve diğer arizi sebeplerden dolayı. İşte bu sebeple böyle kimselerde bu mazeretten dolayı tekfir edilmezler. İbn Teymiyye kendisine sorulan bir şirk ameline cevap verirken hükmi acizlikten de bahsetmiştir; **“Özellikle bu şirklerin Müslümanlar arasında çoğaldığını göz önüne almamız gerek. Böyle biri bu gibi şeylere yakınlık ve Allah’a itaat zannederek inanırsa Müslümanların ittifakı ile O delalettedir. Ancak kafir olması için kendisine hüccetin ikame edilmesi gerekir.”**³³ demiştir. Müslümanların arasında çoğalması durumu hükmi acziyete örnektir. Nitekim bu kimseler tekfir edilmez kendilerine ancak tebliğ edilip hüccetin ikame edilmesi gerekir.

6.Delil; “Kıyamet Günü dört kimse vardır; Hiçbir şey işitmeyen sağır kimse, ahmak kimse, yaşlı kimse ve Fetret Döneminde ölen kimse. Sağır kimseye gelince şöyle der; “Rabbim! Gerçekten İslâm geldi ancak ben hiçbir şey

³² İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 11; 407.

³³ Fitye fi Tazimil meşayih-34

işitmiyordum.” Ahmak kimseye gelince şöyle der; “Rabbim! Gerçekten İslâm geldi ancak çocuklar bana pislik atıyordu.” Yaşlı kimseye gelince şöyle der; “Rabbim! Gerçekten İslâm geldi ancak ben hiçbir şey akledemiyordum.” Fetret Döneminde ölen kimseye gelince şöyle der; “Rabbim! Bana Senden bir resul gelmedi.” Onlardan ona (resule) itaat edeceklerine dair misak alınır. Onlara gönderilen (resul) onlara ateşe girmelerini emreder.” Dedi ki; “Muhammed’in nefsi elinde olan Allah’a yemin olsun ki, eğer ateşe girmiş olsalardı, ateş onlara soğuk ve selâmet olurdu.”³⁴

Bu hadisin sıhhati hakkında ihtilaf vardır kimileri zayıf kabul ederken kimileri hasen ve sahih olarak kabul etmişlerdir. İbn Kesir ve İbn Hacer bu hadisin hasen olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu hadis bir kesimin kendilerine deliller ulaşmadığı için mazur olduklarını ifade etmektedir. Bu hadis ile birlikte Allah’ın hüccet olsun diye peygamber ve kitaplar gönderdiğini bildiren ayetler bize şu anlayışı göstermektedir ki **“Aslolan risalet mesajının iletilmesidir.”** Sonuç olarak ahmağa da sağıra da yaşlı olan kimseye de risalet ulaşmış ancak onların yanında bazı arizi sebeplerden dolayı sabit olmamıştır. Bu minvalde cahil olan kimseye de risalet mesajı ulaşmış ancak bir takım arizi sebeplerden dolayı ilim yanında sabit olmamıştır. Bundan dolayı bu kimse yaşlı ve ahmak gibi mazur sayılır. Bu hadis dolaylı olarak bize cehaletin mazeret olduğuna işaret eder.

7.Delil; Hz Aişe r.a’den şöyle dedi ki: Size Resulullah sav ve kendimden bahsedeyim mi?

Biz , evet dedik. Aişe: ”Nebi sav benim yanımda bulunduğu gece olunca geldi. Müteakiben ridasını yere koydu,ayakkabılarını çıkarıp onları da ayaklarının yanına koydu. İzarının bir tarafını döşeginin üzerine yayıp uzandı. Ancak benim uyuduğumu zannedinceye kadar bekledi. Müteakiben yavaşça ridasını aldı. Kapıyı yavaşça açtı, evden çıktı yavaşça kapattı.

Elbisemi başımdan geçirip büründüm. İzarımı da giyindim, sonra arkasından gittim. Nihayet Resulullah sav BAKİ mezarlığına vardı, ayakta durdu ve duruşunu uzattı. Sonra üç defa ellerini kaldırdı. Sonra üç defa ellerini kaldırdı. Sonra geri döndü. Bende geri döndüm. O süratle yürüdü. Bende süratle yürüdüm. O koştu bende koştum.Neticede ben onun önüne geçtim ve eve girdim. Ben yatar yatmaz o da eve girdi ve:

³⁴ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî İbn Hanbel, *Müsned* (Kahire: Dârü’l-Hadis, 1995), 26; 228.

Ya Aişe, neyin var soluk soluğasın, buyurdu. Ben: Bir şey yok dedim.

Ya bana haber verirsin, yahut da “Latifu’l Habir” Olan Allah bana haber verir, buyurdu.

Ben ya Rasulullah: Anam babam sana feda olsun dedim ve olanı anlattım.

Önümde gördüğüm insan karıltısı sen miydin ? buyurdu.. Bunun üzerine beni göğsümden bir defa itti ve bu itişle beni sarstı. Sonra: Allah ve Resulunun sana zulmedeceğini mi sandın? dedi. **Aişe: İnsanlar her ne kadar gizlese de Allah onu bilir mi ? dedim. Resulullah, evet buyurdu.**”³⁵

İbn Teymiyye bunu cehalet özünden sayıp şöyle demiştir; “İşte Müminlerin annesi Aişe (ra) Nebi (s.a.v)’e ‘Allah insanların gizlediği her şeyi bilir mi’ diye sordu. Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona ‘evet’ dedi. İşte bu Aişe (ra)’ın bu hususu bilmediğine ve Allah’ın insanların gizlediği her şeyi bildiğini öğrenmeden önce kafir olmadığına delildir. Bu hususları ikrar etmek her ne kadar hüccet ikamesinden sonra imanın asıllarından sayılsa ve de Onun her şeyi bildiğini inkar etmek tıpkı her şeye gücünün yettiğini inkar etmek gibi olsa da bu böyledir. Bununla beraber Aişe (r.a) günahattan dolayı kınanmayı hak etmişti. Nitekim bundan dolayı Nebi (s.a.v) onu şiddetli bir şekilde itti ve “Allah ve Resulünün sana haksızlık yapacağından mı korktun” buyurdu.”

Bu anlattıklarımızdan sonra Hz.Aişe’nin sözünün küfür olduğu açığa çıkmaktadır. Fakat sözü söyleyenin tekfir edilmesine gelince, terk edenin kafir olacağı hüccet kendisine ulaştırılmadığı(ikame edilmediği) sürece hüküm verilmez.”³⁶

8.Delil; “Âişe radiyallâhu anhâdan; şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) Ebû Celim b. Huzeyfe’yi zekât toplayıcı olarak gönderdi. (Gittiği yerde) bir adam, malının zekâtı konusunda onunla tartıştı. Ebû Cehm, adama vurup başını yarıdı. (Yaralının velîleri) Rasûlullah’a gelip: “Kıyas isteriz yâ Rasûlallah!” dediler.

Rasûlullah (s.a.v): “Size şu kadar mal var (kıyastan vazgeçin)” dedi. Razi olmadılar. Rasûlullah tekrar; (artırarak); “Size şu kadar mal” buyurdu, yine razi olmadılar. Hz. Peygamber (s.a.v) (üçüncü defa ve artırarak): “Size şu kadar mal var, (kıyastan vazgeçin)” buyurdu. Bu sefer razi oldular.

Hz. Peygamber (s.a.v): “Öğleden sonra halka hitâb edip, razi olduğunuzu haber vereceğim” buyurdu.

³⁵ Müslim, “Cenaiz”, 35.

³⁶ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 11; 412.

Onlar da: “Evet”(tamam) dediler.

Rasûlullah (s.a.v) halka hitabederek şöyle dedi: “Leysliler (Leys kabilesinden olan davacılar) bana, kısas istemeye geldiler. Ben de onlara şu kadar mal (en son teklif edip de onların razı oldukları malı söyledi) teklif ettim, razı oldular, (halka duyurmak için) razı oldunuz mu?” buyurdu. **“Hayır” dediler.**

Muhacirler, (peygamberi yalancı duruma soktukları için) üzerlerine atılmak istediler, Rasûlullah vazgeçmelerini emretti. Onlar da bıraktılar. Rasûlullah sonra davacıları çağırıp, malı artırdı ve: “Razı oldunuz mu?” dedi. “Evet” dediler...”³⁷

Leysi kabilesindeki bu grup peygamberi yalancı çıkarmışlardı. Hatta bu yaptıklarından dolayı sahabe onların üzerine yürümüş ancak peygamber buna engel olmuştur.

İbn Hazm bu konuda şöyle demiştir; “Bu hadis cehaletin mazeret olduğuna delildir. Çünkü onların bu yaptıkları onları dinden çıkarmamıştır. Şayet kendilerine hüccet ikame edildikten sonra bunu yapmış olsalardı kafir olurlardı. Ancak cehaletlerinden dolayı mazeretlidirler bundan dolayı tekfir edilmezler.”³⁸

9.Delil; Abdullah b. Abbas -radiyallahu anhuma-‘dan rivayet edildiğine göre; bir adam Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-‘e; Allah ve sen dersen (olur) deyince Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- ona: «Beni Allah’a eş mi koşuyorsun? Yalnız Allah diledi, de!» buyurdu.³⁹

Hadis tevil yapılamayacak açıktır. Adam Hz.Peygamber ile Allah’ı Kudret bakımından aynı seviyede görmüş sen ve Allah demiştir. Allah Resulü bu kimseyi uyarmış, sadece Allah dilerse olur demesi gerektiğini söylemiştir. Ancak adam bunun mahiyetini bilmediği için mazurdur. Çünkü Resulullah bu kimseyi tekfir etmemiştir. Dolayısıyla bu hadiste cehaletin mazeret olduğuna delildir.

10.Delil; Allah Havariler ile Hz.İsa arasında olan bir olay hakkında şöyle buyurmuştur.“Havâiriler “Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?” diye sormuşlardı. O şöyle cevap verdi: “Eğer iman etmiş kimseler iseniz Allah’a saygılı olun.”(Maide/112)

³⁷ Ebû Davud, t.y., “Diyetler”, 13.

³⁸ İbn Hazm Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri, *El-Muhalla bi'l-Asar* (Beirut: Daru İbn Hazm, t.y.), 10; 410.

³⁹ İbn Mace, “Keffaret”, 2-13; İbn Hanbel, *Müsned*, 1/214,247,283.

Bu ayet müfessirler açısından ihtilafli bir meseledir. Kimileri Havarilerin Allah'ın kudreti konusunda şüpheye düştüğünü ifade ederken kimileri ise şüpheye düşmediklerini ifade etmektedirler.

Taberi bu iki görüşü şu şekilde açıklamaktadır;

- “Bir kısım âlimlere göre bu soruyu soran Havariler, aslında Allah'ın kudretinden şüphe etmiyorlardı. Fakat onlar bu ifadeleriyle, Hz. İsa'nın, Allah Teala'dan yemek indirmesini isteyip istemeyeceğini öğrenmek istiyorlardı.

Hz. Aişe (r.anh.) ve Said b. Cübeyr'in bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir. İbn-i Ebi Müleyke, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Havariler, Allah'ın, gökten sofrayı indirebileceğinden şüphe etmemişlerdir. Fakat onlar demek istemişlerdir ki: “Ey İsa, sen Rabbinden bunu dileyebilir misin?” Âyeti bu şekilde izah edenler, ifadesini şeklinde, ifadesini de şeklinde okumuşlardır. Bu kıraata göre âyetin bu bölümünün mânâsı: “Sen Rabbinden dileyebilir misin?” demektir.

- Abdullah b. Abbas ve Süddi'ye göre ise bu âyette zikredilen Havariler, gerçekten dinleri hakkında şüpheye düşen, Hz. İsa'nın hak Peygamber olup olmadığını anlamak için ondan mucize isteyen ve “Rabbin gökten bir sofrayı indirebilir mi?” şeklinde sorular soran kimselerdir. Abdullah b. Abbas bu hususta demiştir ki: “İsa (a.s.) İsrailoğullarına: “Sizler Allah için otuz gün oruç tutup da sonra da ondan bir şey dileyecek olursanız, o size dilediğinizi verir. Çünkü çalışanın ücretini onu çalıştıran verir.” demiştir. Onlar da otuz gün oruç tuttuktan sonra: “Ey hayırlar muallimi, bize dedin ki: “Çalışanın ücretini onu çalıştıran verir.” Bize otuz gün oruç tutmamızı emrettin. Biz onu yaptık. Biz, herhangi bir kimseye otuz gün çalışacak olsaydık o bizi, işi bitirir bitirmez yedirip doyururdu. Şimdi senin Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?” dediler. İsa da dedi ki: “Eğer hakkıyla iman edenlerdenseniz bu gibi soruları sormaktan dolayı Allah'tan korkun.” Onlar da dediler ki: “Ondan yemeyi, kalplerimizin huzura kavuşmasını, senin bize doğru söylediğini bilmeyi ve ona şahitlik edenlerden olmayı istiyoruz.”

Süddi diyor ki: “Hz. İsa'nın istemesi üzerine, Allah onlara etin haricinde, içinde her türlü yemek bulunan bir sofrayı indirdi. Onlar da ondan yediler.”

Taberi bu iki görüşü beyan ettikten sonra kendilerine yemek indirilmesini isteyen Havarilerin, dinlerinde ve Hz. İsa'nın hak Peygamber olduğu hususunda

şüpheye düştükleri için gökten yemek indirilmesini istediklerini söyleyen görüşün daha evla olduğunu zikretmiştir.⁴⁰ Bizde İbn Abbas ve Taberî'nin düşüncesini benimsiyoruz. Nitekim Maide/115 ile Allah onları uyarılmış kendilerine Allah'ın kudreti görüldükten sonra inkar edenin azab edileceğini bildirmiştir. Bu ayetler aslında cehaletin mazeret olduğuna hüccet ikame edildikten sonra inkarın azabı müstehak kılacağına delil teşkil etmektedir.

Sonuç olarak tüm bu delillerden de anlaşılacağı üzere cehalet gerek akidevi konularda olsun gerek ameli konularda olsun mazerettir. Akli ve nakli deliller de zaten buna işaret etmektedir.

Dinde Asli Meseleler Nedir?

Bu konu aslında tekfir meselelerinin en temel konusudur. Çünkü tekfir ehli "Dinde asli meseleler" diye bir ayrıma gidip insanları tekfir etmektedirler. Usuli bir konu olduğu için anlaşılması zor olsada inşallah elimden geldiğince açık hale getirmeye çalışacağım. Cehaleti mazaret olarak saymayanlar, Hafi yani gizli kalmış meselelerde cehaletin özür olduğunu, zahir yani dinin aslı olan meselelerde cehaletin mazeret olarak kabul etmediklerini ifade ederler.

Bu konuda Fevzan'ın Mukaddimesini yazdığı Müellifi "Ebil Ala er-Raşid"ın "Aridu el-Cehli" kitabında bu sınıflamanın tarifi; **Zahir(açık) olan meselelerin şunlar olduğunu ifade ederler;** Uluhiyyet tevhidi, Rububiyyet tevhidi, büyük şirk, dinde bilinmesi zaruri olan meseleler yani zekat, namaz, hac vb. gibi olanlar, yine zina, içki gibi meselelerde, İslam'a yeni girmiş yada ilmin olmadığı yerde yaşayan kimse dışında cehalet mazeret değildir, tevilde olmaz.⁴¹

Hafi(kapalı,gizli) yani dinde bilinmesi zorunlu olmayan şeyler ise; Esmâ ve Sıfat, Ehli Sünnet'in kendi içerisinde ihtilaf ettiği akaid ile ilgili konular, ve füru yani içtihadı dayalı hükümler gibi meseleler hafi meselelerdir. Cehalet bu konularda mazerettir.⁴² Derler.

Daha sonra gerek Hanefi alimlerden Molla Aliyyul Kari'nin asli meseleler yani tarifini yaptığımız zahir meselelerde cehalet olmadığını söylemesi⁴³ gerek

⁴⁰ Taberî, *Tefsirü't-Taberî=Câmiü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, "Maide"; 112.

⁴¹ Ebu Ala er-Raşid Aridu el-Cehli s.39

⁴² Ebu Ala er-Raşid Aridu el-Cehli s.43

⁴³ Molla Aliyyi'l-Kari Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultân, *Şerhü Molla Aliyyi'l-Kari ala'l-Fıkhî'l-Ekber* (Karaçi, t.y.), 292.

hanbeli ve maliki bazı alimlerden dinin aslında yani zahir olan meselelerinde cehalet özür değildir, söylemlerini delil olarak sunarlar.

Bu alimler, dinin aslı olarak saydıkları durumların küfür fiili yada sözü olduğunu söylemiş ve nakletmişlerdir. Ancak bu fiilleri işleyen kimseleri tekfir etmemişlerdir. Yani amel küfür amelidir ancak bu küfür amelleri işleyen kimsenin durumu net bir şekilde ortaya çıkana kadar tekfir edilmez. Kaldı ki dinin aslı diye söylenen bu durumlar kimi zamanlarda zahir yani bilinen bir şeydir kimi zamanlarda hafi yani herkesçe bilinen bir durum olmayabilir. Yani zahir ve hafi meseleler göreceli bir meseledir ki kim için zahir kim için hafi sorusu yada ne zaman hafi oldu? Sorusu bu konuda işin özünü ortaya çıkarmaktadır. Konuyu biraz daha detaylı ele alacak olursak, Resulullah döneminde zahir(açık) olan bir mesele halifeler döneminde hafi hale gelebilir, yine dört halife devrinde zahir olan bir mesele imamlar devrinde hafi olabilir yani dolayısıyla zaman geçtikçe ve devirden devire meseleler hafi yada zahir olarak ortaya çıkabilir. Konunun daha iyi anlaşılması için bir örnek verip daha sonra Şeyhul İslam ibn Teymiyye'nin meseleleri bu şekilde zahir-hafi, usul-furu vb. diye sınıflayanlara reddiyesini ele alacağız.

Hiz. Ömer döneminde Kudame bin Mazun ve onunla birlikte olan bazı sahabeler, içkinin helal olduğunu söyleyip içki içiyorlardı, Hiz.Ömer kendisine ceza vermek isteyince kendilerinin ceza almamaları gerektiğini ifade ederek şu ayeti delil getirdiler; **“İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara, günahlardan sakındıkları ve imanlarını koruyup iyi işler yapmayı sürdürdükleri, sakınmaya devam edip imanlarına bağlı kaldıkları, hem günahlardan sakınıp hem en iyiyi yapmaya çalıştıkları takdirde daha önce yiyip içtiklerinden ötürü bir günah yoktur. Allah, rızasına uygun davrananları sever.”(Maide/93)** Kudame ve onunla beraber olanlar salih amel işlemekle birlikte yiyip içtiklerinde bir günah olmadığını iddia ediyorlardı. İçkinin haramlığı zahir olmasına karşılık hiçbir sahabe Kudame ve diğer sahabeleri tekfir edip dinden çıktıklarını iddia etmemişlerdir.⁴⁴

Bu örnekten anlıyoruz ki içkinin asıl meselelerden olmaması Kudame'nin yanında gerçekleşmemiş yani Kudame'ye göre içkinin haram olması asıl meselelerden olmamıştır.

⁴⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 12, 13; Abdürrezzâk Es-San'ani Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *El-Musannef* (Kahire: Darü't-Tasil, 2016), 240-243; Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberî, *Tarihü't-Taberî: Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987), II, 516; III, 78.

Şeyhul İslam İbn Teymiyye bu konu hakkında şöyle der; **“Onlardan hiç biri “kişinin inkar etmekle kafir olacağı usûli(zahir-asli) meseleler ve inkar etmekle kafir olmayacağı fûru(hafi) meseleler” diye meseleler arasında bir ayırım yapmamışlardır. Meseleleri bu şekilde ayırmaya gelince, bunun ne sahabeden ne de onlara ihsan ile tâbi olanlardan ne de İslam imamlarından bir aslı yoktur. Aksine bu tür görüşler, hakikatte Mutezile ve emsalleri olan diğer bidat ehlinden alınmadır.”**⁴⁵

İbn Teymiyye bu ayırımın yanlış olduğunu bunu Sahabe’den, ne Tabiin’den nede İmamlar’dan sabit olmadığını ifade etmiştir. İbn Teymiyye böyle bir ayırımın yapılmasını yolla icmaya aykırı bulduğunu ifade etmiş gerekçesi ise şu şekildedir; **“Eğer dese ki: usûl meseleleri kat’i meselelerdir. Ona denir ki: Bir çok amelî mesele vardır ki kat’idirler.(asli) Yine bir çok itikadi konular vardır ki kat’i değildirler.(hafi) Meselenin kat’i veya zanni(zahir-hafi) oluşu göreceli bir şeydir. Nitekim bir meselede kişiye kati delil açık olduğundan dolayı o mesele o kişiye göre kati olabilir. Bu, tıpkı bir nassı direk Rasûlden işittiği ve Rasûlün o nass ile neyi kastettiğini kati olarak bilen kişinin durumu gibidir. Ama ne var ki aynı nass, bırak kati olmayı, nassın kendisine ulaşmamasından veya ulaşıp da sâbit görmemesinden veya o nassı anlamamasından dolayı bir başkasına göre aslen hiç zanni bile olmayabilir.”**⁴⁶ Şeyhul İslam’ın bu cümlesi bu konuda can alıcı niteliktedir. Nitekim bizim yukarda ifade ettiğimiz gibi bu gibi meselelerin göreceli olduğunu ifade etmiştir. **“Nitekim bir meselede kişiye kati delil açık olduğundan dolayı o mesele o kişiye göre kati olabilir”** Sözünden anlaşılan bizim hüccetin ikamesi konusunda detaylandırdığımız “Fehmül Hücce” yani delilin anlaşılması gerektiğine işaret eder. Kudame örneğinde olduğu gibi Hz.Ömer’in yanında içkinin haramlığı sabittir ancak Kudame için içki ayetleri onun haramlığı için yeterli değildir yani bu içki ayetlerini, Kudame yeterince anlamamıştır yada bir şekilde onun yanında sabit olmamıştır. Dolayısıyla bir hüccetin(delilin) kati olması o kimsenin o delili anlayıp anlamamasına bağlıdır. Şayet o nassı anlamamışsa bu kimse için zahir-asli olması söz konusu değildir. Şeyh’in devamındaki şu sözü; **“Ama ne var ki aynı nass, bırak kati olmayı, nassın kendisine ulaşmamasından veya ulaşıp da sâbit görmemesinden veya o nassı anlamamasından dolayı bir başkasına göre aslen hiç zanni bile olmayabilir.”** Buna işaret eder.

Yine İbn Teymiyye bu ayırımı mutlaklaştırıcıları Kur’an ve Sünnet’e muhalefet ettiğini bildirmektedir; **“Allah Kur’an’da Rabbimiz unuttuğumuz ve**

⁴⁵ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 23; 347.

⁴⁶ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 23; 347.

hatalarımızdan dolayı bizi sorumlu tutma buyurmuştur. Allah “Yaptım”(yani duayı kabul ettim) derken gerek zanni(hafi) gerek kati(zahir) diye bir ayırım yapmamıştır. Kim deseki hatalı kimse zanni ve kati meselelerde de günah işler, bu kimse Kur’an’a, sünnete, ve icmaya muhalefet etmiştir.”⁴⁷

İbn Teymiyye’nin asıl ferî meselelere yaklaşımı tam olarak bu şekildedir, İbn Teymiyye’nin bu ayırımını anlamayan tekfir ehli onun bu gibi cehaleti özür saydığı cümlelerini anlamamaktadır. Buda onları ya çıkmaza yada İbn Teymiyye’nin metoduna uymayacak şekilde alakasız tevil yapmaya sürüklemektedir.

İbn Teymiyye’nin bu ayırımı yaptığını anladıktan sonra onun ister akidevi ister ameli meselelerde esas olarak “Hüccet’in İkamesi” ni esas aldığı daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim asli meseleler diye bilinen bazı hükümler için şu açıklamaları onun metodunu ortaya koymaktadır

İbn Teymiyye şirk diye amelleri sıraladıktan sonra şöyle der; “**...fakat cehaletin galip gelmesi ve risalet bilgilerinin muteahhirlerin (peygamberden sonraki insanların) arasında yaygın olması nedeni ile kendilerine peygamberin getirdikleri beyan (açıklama) edilmediği sürece bu gibi kimselerin tekfir edilmeleri mümkün değildir. Bu hüküm, ta ki kendilerine Resulullah’ın getirmiş olduğu hüccet, kendilerine açıklanıncaya kadar böyledir.**”

İbn Teymiyye cehaletin hakim olduğu zaman hüccetin ikame edilmeden tekfir edilmeyeceğini ikrar etmiştir. İbn Teymiyye’nin bu usulünü anlamamız için diğer bir örnek ise şudur.

İbn Teymiyye’ye şöyle bir soru soruluyor; “**(Soru);Acaba büyük din alimlerimiz ve önderlerimiz, şeyhleri tazim edip onlara zor anlarında istiğase(sığınma) eden, onlara yalvaran, kabirlerini ziyaret eden, kabirlerini öpen, toprakları ile teberrük eden, oralarda gece boyunca mumlar yakan, uzak yerlerden gelerek özel ziyaret zamanları tayin eden, onlara adaklar adayıp oralarda namaz kılan ve diriliş geceleri diye isimlendirdikleri geceleri bayram yerine çeviren kişiler hakkındaki hükümleri nedir? Bunlar için ne derler?**” Bu soru çok dakik ve önemli bir sorudur ki bugün insanları tekfir edenlerin gerekçelerinden biride istiğase, teberrük vb. amellerin şirk ameli olması dolayısıyla bunu yapanların ister cahil olsun ister bilen olsun müşrik olduklarını iddia etmektedirler. Bu soruya İbn Teymiyye’nin verdiği cevap şu şekildedir; “**Bu şirk, eğer kişiye hüccet ikamesi yapıldıktan sonra vazgeçmeden yapılırsa, bunu yapanlar benzeri olan**

⁴⁷ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 19; 210.

diğer müşrikler gibi öldürülürler. Müslümanların mezarlığına defnedilmez, namazları kılınmazlar. Ancak böyle biri cahil ise, ilim kendisine ulaşmamış ve Nebi'nin müşriklerle savaş sebebi olan şirkin hakikatini bilmiyorlarsa onun küfrüne hükmedilmez. Özellikle bu şirklerin Müslümanlar arasında çoğaldığını göz önüne almamız gerek. Böyle biri bu gibi şeylere yakınlık ve Allah'a itaat zannederek inanırsa Müslümanların ittifakı ile O delalettedir. Ancak kafir olması için kendisine hüccetin ikame edilmesi gerekir.”⁴⁸ İbn Teymiyye bu amelin şirk olduğunu ifade etmiş ama ona hüccet ikame edilmekdikçe tekfir edilmeyeceğine hükmetmiştir. “Özellikle bu şirklerin Müslümanlar arasında çoğaldığını göz önüne almamız gerek. Böyle biri bu gibi şeylere yakınlık ve Allah'a itaat zannederek inanırsa Müslümanların ittifakı ile O delalettedir. Ancak kafir olması için kendisine hüccetin ikame edilmesi gerekir” cümlesi ise tekfir ehlinin “Kur'an ulaşmışsa cehalet mazeret olmaz” şüphesine cevap olmuştur.

İbn Teymiyye'nin bu usulü yani Zahir-Hafi yada Asıl-Feri meseleler hakkındaki usulünün yani bu kavramların şahısların durumuna göre değişeceği konusunda ümmetin onda icma ettiğini söylemesi bizim diğer mezhep imamlarının da bu minvaldeki ifadelerini bu usul üzerine değerlendirmemiz gerektiğini bilmemizi sağlıyor. Yani Zahir ve Hafi(asıl-feri) meseleler ancak kişinin anlayışına göre değişir eğer o kimseye hüccet ikame edilmişse, delil onun yanında sabit olduğu ve bu şahısta bildiği halde reddedip ona göre davrandığı için dinden çıkmış olur. Ancak kendisine hüccet ikame edilmemişse bu kimse mazeret sahibidir gerek “asli” meselelerde gerekse “füru” meselelerde olsun farketmez çünkü İbn Teymiyye'nin dediği gibi “...Nitekim bir meselede kişiye kati delil(asli-zahir) açık olduğundan dolayı o mesele o kişiye göre kati(asli-zahir) olabilir. Bu, tıpkı bir nassı direk Rasûlden işittiği ve Rasûlün o nass ile neyi kastettiğini kati(asli-zahir) olarak bilen kişinin durumu gibidir. Ama ne var ki aynı nass, bırak kati(asli-zahir) olmayı, nassın kendisine ulaşmamasından veya ulaşıp da sâbit görmemesinden veya o nassı anlamamasından dolayı bir başkasına göre aslen hiç zanni(feri-hafi) bile olmayabilir.” Dolayısıyla Molla Aliyyul Kari, Karafi vb. selef alimlerin sözleri bu usul çerçevesinde anlaşılmalıdır. Bir diğer makalede (inşallah) dinin aslı denilen şeyin göreceli olduğunu ancak hüccetin ikamesi ile ortaya çıkabileceğini delilleri ile anlatacağız.

Zahir ve Hafi yani dinde asli meselelerin göreceli olduğu bir nassın asli olması için o kimsenin yanında sabit olması gerektiğini dolayısıyla hüccetin ikamesinin

⁴⁸ İbn Teymiyye, *El-İstigâse fi'r-Red ala'l-Bekrî* (Riyad: Mektebetu Dari'l-Minhac, 2016), 2; 293.

şart olduğunu belirtip bu minvalde bir metod belirlemiştik. Bu metod İbn Teymiyye'nin ifade ettiği üzere sahabe, tabiin ve imamların icma ettikleri bir usuldür.

İslam'da Hafi ve Zahir meselelerin göreceli olduğunun delilleri şu şekildedir;

- Huzeyfe İbn Yaman anlatıyor; “Elbisenin nakışı silinip gittiği gibi İslâm da silinip gider. Hatta oruç nedir, namaz nedir, hac ve umre nedir, sadaka nedir bilinmez. Allah Teâlâ'nın Kitâb'ı (Kur'ân-ı Kerîm) bir gecede kaldırılıp götürülür, yeryüzünde ondan tek bir âyet bile kalmaz. Bir takım çok yaşlı erkekler ve kadınlar kalır ve: **–Biz atalarımıza yetiştik, onlar lâ ilâhe illallâh cümlesini söylüyorlardı, biz de onu söylüyoruz!**” Huzeyfe (r.a) bu hadisi anlatınca orada bulunan Sıla (r.a) kendisine: **“O yaşlılar namaz nedir, oruç nedir, hacc nedir, sadaka nedir bilmezken *Lâ ilâhe illallâh* kelimesi onlara bir fayda sağlar mı?”** dedi. Huzeyfe (bu söze) cevap vermedi. Ama Sıla bu sorusunu üç kere tekrarladı. Her seferinde Huzeyfe ondan yüz çevirdi. Sıla (r.a) üçüncü defa tekrar edince: **“Ey Sıla, Kelime-i Tevhid onları cehennemden kurtarır.”** dedi ve bunu üç kere tekrar etti.⁴⁹

Hakim Nisaburi bu hadisi Buhari ve Müslim'den tahric ettiği eserinde bulundurarak Müslim'in şartlarına uygundur ancak o tahric etmemiştir, der.⁵⁰

Burada anlaşılacağı üzerine sadece Kelime-i Tevhid'in onları cehennemden kurtarılacağına yeteceğini ifade ediliyor. Özellikle Namaz, Hac, Oruç gibi ibadetlerin mahiyetinin bilinmeyeceğine vurgu yapılıyor. Dolayısıyla onlar için zahir olan bu ibadetler daha sonrakiler için hafi hale gelecek ve sadece Kelime-i Tevhid'in yeterli olacağı bildirilmiştir.

- Kudame ibn Mazun olayı da meşhur bilinen bir olaydır. Hz.Ömer Kudame b. Mazun'u bahreyn valiliğine atar. Carud b. Mualla Kudame'nin içki içtiğini Ebu Hureyre'yi şahit göstererek şikayet etti, Ebu Hureyre içki içerken görmediğini ancak sarhoşken gördüğünü ifade etti. Bunun üzerine Hz.Ömer'in Kudame'nin eşinden de bilgi alarak onu valilikten azledip cezalandırmaya karar verdi sonrasında ise Abdurrezzak'ın “Musannıf” eserinden okuyalım İbn Hacer bu rivayet için sahih demiştir.⁵¹ Abdurrezzak Musannef'in de şöyle anlatır. **“Ömer Kudame'ye dedi ki: “sana Allahın tayin ettiği haddi uygulayacağım” Kudame dedi ki: “eğer**

⁴⁹ İbn Mace, “Fiten”, 26.

⁵⁰ Nisaburi - Hâkim, *el-Müstedrek*, 4; 468.

⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 13; 151.

ben onların dedikleri gibi içsem bile bana hadd uygulayamazsın” Ömer dedi ki: “neden?” Kudame dedi ki: “çünkü Allah “İman edip salih ameller işleyenlere; Allah’a karşı gelmekten sakındıkları, iman ettikleri ve salih amel işledikleri, sonra Allah’a karşı gelmekten sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine Allah’a karşı gelmekten sakındıkları ve iyilik ettikleri takdirde, daha önce tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur. Allah, iyilik edenleri sever.” (Maide, 93)” Ömer dedi ki: “Sen tevilini yanlış yaptın, eğer Allah’tan korksaydın Allah’ın sana haram kıldığı şeylerden vazgeçerdin” daha sonra Ömer insanlara şöyle sordu: “Kudame’ye hadd uygulanması konusunda ne düşünüyorsunuz?” dediler ki: “hatsa olduğu müddetçe cezalandırılmasını doğru saymıyoruz” Ömer belli bir dönem bıraktıktan sonra kanaatini değiştirerek “bunun kamçılar altında Allahın huzuruna çıkması, benim boynumda bir cezayı uygulamama sorumluluğuyla Allah’ın huzuruna çıkmamdan daha hayırlıdır” dedi ve Kudame’ye haddi uyguladı.⁵²

Görüldüğü gibi Hz.Ömer’in de ikrar ettiği gibi Kudame ayeti tevil etmiş, ve içki ayetini yeterince anlamamıştır. Buna rağmen Hz.Ömer içkinin zahir meselelerden olduğunu söyleyerek onu tekfir etmemiş sadece had uygulamıştır. Bugün cehaleti veya tevili kabul etmeyen kendilerince zahir tanımı ortaya koyanlar aceba bu rivayetler için nasıl bir delil ortaya koymaktadırlar?

- ...”Şüphesiz ki Ubeyde b. Cerrah’ın babası Hz.Ömere şöyle bir mektup yazdı; Burada bir adamın kölesi zina yaptığını itiraf etti(ne yapılması lazım?) Hz.Ömer ona yazıp **şöyle sorulmasını istedi, aceba onun haram olduğunu biliyor mu?** Şayet evet derse ona had uygulayın, şayet hayır derse o bilsin ki o haramdır. Şayet dönerse had uygulayın.”⁵³

Hadisten’de anlaşılacağı üzere zina yapan kimse zinanın haram olduğu yapan kimsenin yanında sabit olmama ihtimali ele alınmıştır. Şayet bilmiyorsa bu dinin asli meselesidir, tekrar İslam’a davet gibi bir durum olmamış. O kimseye Müslüman muamelesi yapıp öğretilmesi emredilmiştir.

Yine Hz.Ömer döneminde bir kadın zinanın haram olduğunu bilmeden zina etmiş ve bunu itiraf etmiştir. Hz.Ömer çevresinde ki Abdurrahman ibn Avf,

⁵² Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *El-Musannef*, 9; 240-243.

⁵³ Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *El-Musannef*, 7; 403.

Hz.Ali ve Hz.Osman'a sormuş ve **Hz.Osman şöyle demiştir; "Ona kolaylaştır şüphesiz ki had ancak hükmü bilen kimseye uygulanır, Hz.Ömer; "Doğru söyledin hüküm ancak bilene uygulanır" demiştir.**⁵⁴

İbn Teymiyye bu rivayet için şöyle demiştir; "Hz.Ömer devrinde bir kadın zina etmiş, kadın bunu ikrar edince Hz.Osman "Ona kolaylaştır çünkü o bunun haram olduğunu bilmiyordu. Sahabelere onun haber vermediğini açıklayınca ona had cezası vermediler. Nitekim o zinayı hata ile helal saymıştır."⁵⁵

- Sevri'den rivayet ediliyor; Bir kadın Hz.Ali'ye geldi ve dedi ki; Benim kocam cariyemle zina etti. Kocasını dedi ki " O doğru söylüyor, bana bir çözüm yok mu? Hz Ali; Git ve geri dönme "gerçekten o adamı cehaletinden dolayı reddetti."⁵⁶

Hz.Ali zina yapan birine bilmemesinden dolayı had uygulamamıştır. Onu küfürle de itham etmemiş zinayı dinin aslıdır nasıl haberdar olmazsın deyip yadırgamamıştır.

İşte sahabe'nin anlayışı bu şekildeydi hükümler ancak bir kimsenin yanında sabit olduğu zaman zahir konumunda oluyordu aksi halde hadler düşürülüyor, uygulanmıyordu.

İbn Teymiyye bu ve buna benzer delilleri getirerek hüccetin ikamesini temel ilke olarak görüyordu ve bir hükmün zahir yada hafi olması ancak kişiye ulaşım ulaşmamasına bağlı olduğunu ifade ediyordu.

Useymin'de İbn Teymiyye'nin bu metoduna tabii olarak şöyle demiştir; " Tekfir etmeden önce hüccetin ikamesi vaciptir(gereklidir). Çünkü insanlar her türlü konularda cahil kalabilirler. **Meseleler, Hafi ve Zahir diye kısımlandırılmaz. Çünkü bir emrin(hükmün) Zahir ve Hafi olması göreceli bir durumdur. Şüphesiz ki benim yanımda bir mesele zahir olurken bir başkasının yanında hafi olabilir.** Bu durumda tekfir de acele etmeden hüccetin ikamesi kaçınılmazdır. Şüphesiz bir kimseyi islam milletinden çıkarmak hoş bir durum değildir."⁵⁷

Son örnek olarak da sahabelerin ve ulemanın, Haricilere bakış açısını da bu konuda örnek olarak verebilir. Nitekim Hariciler sahabeyi tekfir etmiş onlara savaş açmış sahabe ve çocuklarını şehit etmiştir ancak buna rağmen selef ulema

⁵⁴ Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *El-Musannef*, 7; 405.

⁵⁵ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 19; 210.

⁵⁶ Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *El-Musannef*, 7; 405.

⁵⁷ El-Useymin, *Eş-Şerhü'l-Mümti'*, 2; 25.

onları tekfir edip dinden çıkmış hükmü vermemiştir. Sahabelerinde onları tekfir ettiğine dair hiçbir rivayet yoktur.

Allah Kur'an'da öncü sahabeleri övmüştür ve onlardan razı olduğunu haber vermiştir bundan daha "Zahir" bir mesele var mıdır?

"Muhâcirlerin ve ensarın ilkleri ile onlara güzelce uyanlardan Allah hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan razıdırlar. Onlara, sonsuza dek hep içinde kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. Büyük bahtiyarlık işte budur."(Tevbe/100),

O ağacın altında sana yeminle bağlılık söz verirlerken bu müminlerden Allah razı olmuştur; onların gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur ve güven vermiş, pek yakın bir fetihle ve elde edecekleri birçok ganimetle de kendilerini ödüllendirmiştir. Allah izzet ve hikmet sahibidir.(Fetih/18)

Şu ayetlerin dinin aslından olması için daha ne kadar açık olması lazım? Ancak malumdur ki Hariciler ayetleri yanlış tevîl ettikleri için tekfir edilmemiş bidat ehlinde sayılmıştır.

Sonuç olarak biz bütün bu sahabelerin uygulamasından anlıyoruz ki "Zahir" ve "Hafi" olan meseleler göreceli meselelerdir. Toplumdan topluma, zamandan zamana hatta kişiden kişiye bile değişiklik arzedebilir bundan dolayı asıl olan hüccetin ikamesidir.

Kelime-i Tevhid'in İlim Şartı Nedir?

Cehaleti mazeret olarak kabul etmeyenlerin en meşhur ve en temel delillerinden biri ise "Lailahe İllallah"ın ilim şartı olduğunu ifade ederler dolayısıyla bir kişi Kelime-i Tevhidin cüzlerini bilmiyorsa bu zaten Müslüman olmamışlardır yani asli kafirlerdir. Kelime-i Tevhidin ilim şartını ise şu ayet ile değerlendirirler; **"Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur" (Muhammed/19)** derler ki buradaki "bilki" yani "fe'lem" arapça da emir sığasıdır. Bir kimse "Lailahe İllallah" diyecekse bunun neye tekabül ettiğini bilmek zorundadır eğer bilmiyorsa bu şahıs bu kelimeyi de derse Müslüman olmaz. Yani kısaca eğer bir kişiye Müslüman diyeceksek o kimsenin Kelime-i Tevhidin cüzlerini de bilmesi gerektiğini şart koşarız.

Bu iddia hem bu kesimin en zayıf iddialarından biridir hem ilim ehli tarafından makbul edilen bir şey değildir hem de kendi içerisinde birçok çelişki barındıran bir konudur. Şu birkaç soru onların ilim şartını çürütür, biz bu soruları sorduktan

sonra inşallah bu konu hakkında alimlerden nakiller ve ilim şartının ölçüsünün ne olduğunu ortaya koyacağız.

- Öncelikle bu kesime sorulacak soru şu şekildedir; Kelime-i Tevhidin ilim şartının ölçüsü nedir? Bu ölçü kime göre neye göre belirlenmiştir? Bir kimsenin Müslüman olması için tevhidin cüzleri ile ilgili bütün kuralları bilmesi gerekir mi? Hatta ben eminim ki Türkiye’de Kelime-i Tevhide ilim şartı koşanların büyük bir kısmı kendileri gibi ilim şartı koşan, “Salih b. Fevzan’ın “Kitabu et-Tevhid” kitabını okumamıştır, yine aynı şekilde Bin Baz’ın “Şerhu Kitabu et-Tevhid” kitabını okumamışlardır hatta bir kısmının haberi bile yoktur. Yine bu iddia kendi içlerinde çelişki bulundurur sonuç olarak tekfir kendilerine döner şöyle ki; Fevzan’ın Tevhid kitabı 4 ana başlıktan oluşuyor, birinci ana başlık kendi içerisinde 5 konuya ayrılıyor. İkinci ana başlık 11 konuya ayrılıyor. Üçüncü ana başlık 6 konuyu ele alıyor, dördüncü ana başlık ise 4 konuyu ele alıyor ama son konu yine kendi içerisinde 3 konuya ayrılıyor. Bunların hepsi de Tevhidin cüzlerinden, yani Fevzan tevhidin cüzlerini 29 meselede değerlendiriyor bugün Türkiye’de ki Tevhide ilim şartını isteyenler en fazla 10 meseleyi bilirler oda belki de birçoğu bilmez, yani Fevzan’a göre bu kimseler Tevhidin bütün meselelerine hakim olmadıkları için kafir olmuş oluyor. Yani eğer bir ölçü koyulursa bir başkasının ölçüsüne göre dinden çıkmış olabiliyor. Nitekim Bin Baz ise “Kitabu et-Tevhid” de Kelime-i Tevhidin cüzlerini toplam 67 meselede ele alıyor burada ölçü hangisi Bin Baz mı, yoksa Fevzan mı?
- Eşariler “Lailahe illallah”ın manasını “La halıka illallah”(Allah’dan başka yaratıcı yoktur) olarak tevil etmişlerdir.⁵⁸ Kelime-i Tevhid dinin aslından olduğuna göre dinin aslını tevil ettikleri için eşarileri tekfir ediyormusunuz? Etmeyorsanız neden etmiyorsunuz? Yine bu bağlam da İbn Teymiyye bu konularda onlara reddiye yazmıştır. Ancak onları tekfir etmemiştir. Mesele dinin özü dinin asıl meselesi ve temel meselesi olan Kelime-i Tevhid hakkında olduğuna göre onu tekfir etmeyen İbn Teymiyye’nin de tekfir edilmesi gerekir mi?

İslam Alimleri Kelime-i Tevhidin ölçüsünü şu şekilde beyan etmişlerdir; İbn Münzir demiştir ki; “Bir kafir deseki “Şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah

⁵⁸ Ebü’l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm Şehristânî, *el-Milel ve’n-nihal*, ed. Emir Ali Mehnâ - Ali Hasan Fâûr (Beyrut: Dârü’l-Ma’rife, 2001), 1; 100.

yoktur ve yine şahadet ederim ki Hz.Muhammed onun kulu ve elçisidir.” derse bundan daha ziyade bir şeyde söylemese bu kişi Müslümandır.”⁵⁹ İbn Münzir ehli sünnetin bunda icma olduğunu beyan etmiştir. İbn Kayyim; “ Müslümanların tamamı icma etmişlerdir ki kim “Şahadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur ve yine şahadet ederim ki Hz.Muhammed onun kulu ve elçisidir.” Derse o İslam’a girmiştir onun şahadeti haktır.”⁶⁰

Buna işaret eden birçok nass vardır;

Ebu Katade’den “Peygamber Hurka Kabilesi ile savaşmak için bizi gönderdi. Bir sabah onlara baskın yaptık. Aralarında biri vardı ki bize göz açtırmıyordu. Ben ve Ensar’dan bir arkadaş ona yetiştik. O anda adam Kelime-i Şahadet getirdiği için Ensar’dan olan zat geriye çekildi. Ben ise dinlemedim ve onu öldürdüm. Peygamber (s.a.v) durumu öğrendi ve ‘Usame, adam Lailaheillallah dedi ve sen onu öldürdün öyle mi?’ dedi. Ben, ‘Ya Resulallah! Ölüm korkusundan söyledim’ dedim. Peygamber bu defa, ‘Sen onun kalbini mi yardım ki ölüm korkusundan söylediğini öğrendin? Kıyamet günü seni bu vebalden kim kurtaracak?’ buyurdu. Ve bunu o kadar çok tekrar etti ki, ‘Keşke ben yeni Müslüman olmuş biri olsaydım’ dedim”.⁶¹

Yine Buhari’de geçen Beni Cezime olayında Halid b. Velid kelime-i şahadet getirenleri öldürmesine karşılık peygamberimiz iki defa “Ya rabbi ben Halid’in yaptığından sana sığınırım demiştir.”⁶²

Bu hadisler bize Peygamberimizin anlayışında, sadece Kelime-i Şahadet lafzının Müslüman olmaya yettiğini göstermektedir. Nitekim Ebu Katade kılıcının altındaki kimseye tevhidin cüzlerini sorup tağutları inkar et diye de bir talepte de bulunmamıştır. Aksine sadece kelime-i tevhid lafız olarak söyleyen kimseyi üzerine Resulullah onun vebalinden kurtulamayacağını haber vermiştir. Halid b. Velid olayı da bize gösterir ki Kelime-i Tevhid Müslüman olmak için yeterli bir gerekçedir. Yine şu rivayette buna delildir “Resulullah cariyeye “Allah nerededir?” Diye sordu “Allah göktedir” diye cevap verdi “ben kimim?” Diye sorunca sen “Allah’ın Resulüsün” dedi. Onu özgür bırak çünkü o mümindir dedi”⁶³

⁵⁹ İbnü’l-Münzir En-Nisâburi Ebu Bekr Muhammed b. İbrâhim, *El-Evsat* (Kahire: Darü’l-Felah, 2010), 154.

⁶⁰ İbn Kayyim El-Cevziyye, *Medaricü’s-Salikin* (İskenderiyye: ed-Darü’l-Alemiyye li’n-Neşr, 2013), 3; 254.

⁶¹ Buhârî, “Meğazi”, 43.

⁶² Buhârî, “Meğazi”, 60 “Ahkam”, 35.

⁶³ Müslim, “Mesacid”, 33.

Yine sahabenin uygulamaları da buna örnektir nitekim onlar, acem(arapça bilmeyen) şehirleri fethettiklerinde, onların imanlarını kelime-i şehadet ile kabul etmişlerdir onlara Tevhid'in cüzlerini sorguladıklarına yada öğrettiklerine dair hiçbir nakil yoktur.

Yine Adiy b. Hatem hadisi de buna delildir, Nitekim Adiy b. Hatem boynunda bir putla peygamberin yanına gidince peygamber onu çıkarmasını istemiş hadisin devamında onlar papazlarını ve ruhbanlarını Allah'tan başka rab edindiler demiştir. Bunun üzerine Adiy b. Hatem ama onlara secde etmiyorlar deyince Allah Resulu onların helal kıldığını helal haram kıldığını haram kabul ediyorlar demiştir.⁶⁴ Adiy b. Hatem tevhidin özü Rab edinmenin Helal ve Haram kılma cüzünü bilmiyordu ve bu bilgisizliğinden dolayı de Resulullah onu tekfir etmemiştir.

Taceddin Subki, Şafii alimlerinin öncülerindendir, Şeyhul İslam İbn Teymiyye ile aynı dönemde yaşamıştır. İbn Teymiyye'ye reddiye yazmıştır. Ulema onu büyük alimler arasından saymıştır, Taceddin Subki bugün tekfir ehlinin şirk olarak kabul ettiği istiğase için bakın ne demiştir;

اعلم أنه يجوز ويحسن التوسل، والاستغاثة، والتشفع بالنبي (صلى الله عليه وسلم) إلى ربه (سبحانه وتعالى). وجواز ذلك وحسنه من الأمور المعلومة لكل ذي دين، المعروفة من فعل الأنبياء والمرسلين، وسير السلف الصالحين، والعلماء والعوام من المسلمين. ولم ينكر أحد ذلك من أهل الأديان، ولا سمع به في زمن من الأزمان، حتى جاء ابن تيمية.

Şunu bilki peygamber a.s ile tevessül etmek, ondan istiğasede bulunmak, ve onu Allah'a karşı aracı koymak hem caizdir hemde güzeldir. Ve bunun iyi ve caiz olması her dindar bir kimse için bilinen hususlardandır. Nebi ve Resulların uygulamalarından, selefi salihin yaşamından ve Müslümanların alimleri ve avamlarından da bilinen bir uygulamadır. Tüm dinler arasında da hiçbir din bunu inkar etmemiştir, taki İbn Teymiyye'ye kadar bunu inkar edende hiç duyulmamıştır.⁶⁵ Şimdi tekfir ehli Taceddin Subki için ne hüküm koyacaklardır? Taceddin Subki İbn Teymiyye dahil ki kendisine çok ağır reddiyeleri vardır. İbn Teymiyye gerek onunla aynı dönemde olsun gerekse sonrasında olsun bütün alimler onu alim olarak kabul etmiş övmüşlerdir. Onun "Cem'ul Cevami" olan usul kitabı ilim ehli tarafından çok değer bulmuştur. Şimdi cehaleti mazaret olarak görmeyen bu kesim bu adamı tekfir ederlerse onu öven ümmeti ne konuma koyacaktır. Kafir demedikleri için kafir diyeceklermidir?

⁶⁴ Tirmizî, "Tefsir", 3095.

⁶⁵ Es-Sübki Tâceddin Ebu Nasr, *Şifa's-Sikam fi Ziyareti Hayri'l-Enam* (Beyrut: Darü'l-Cil, 1991), 356.

Son Örnek ise İbn Mesud'un Felak ve Nass surelerini Kur'an'dan saymama olayı var; Türkiye de cehaleti mazaret olarak saymayanlardan, Ebu Ubeyde diye fenomen olmuş kimsenin itirazı var tabii oda 30 sn. ve sadece Taberi'de olan nakli değerlendirmiştir. Ancak bu konu hakkındaki nakilleri sayarsak;

Bana Ali b. Abdullah anlattı, dedi ki: Bana Süfyan anlattı, dedi ki: Ubade b. Ebi Lubabe ve Asım Zirr b. Hubeyş'ten anlattılar, dedi ki: Ubeyy b. Ka'b'a sordum ve dedim ki: "ya Eba Munzir! **kardeşin Abdullah b. Mes'ud şöyle şöyle sözler söylüyor (muavvazateyn Kur'an'dan değildir diyor), sen ne dersin?**" Ubeyy dedi ki: Bu iki sureyi ben de Rasulullah (sav) sordum, bana dedi ki: «"Bunlar Kur'an'dandır, oku!" denildi. Ben de okudum"» sonra Ubeyy dedi ki: "İşte biz de Rasulullah'ın okuyup söylediği gibi okuyoruz."⁶⁶

"Ebul Ahvas bana Ebu İshak'tan, o da Abdurrahman b. Yezid'den anlattı, dedi ki: Abdullah b. Mesud'un muavvazateyni mushaftan sildiğini ve şöyle dediğini gördüm: "Kur'an'dan olmayanı ona karıştırmayın."⁶⁷

Cehaleti özür olarak görmeyenler İbn Mesud'un bu yorumu hakkında ne diyeceklerdir? İbn Mesud bir ihtimale göre "Felak ve Nass" suresini kabul etmemiştir. Diğer bir ihtimale göre "Felak ve Nass" surelerinin Kur'an'dan olduğunu bilmiyordu ki doğru olanda budur. Ancak her iki ihtimale göre de cehaleti mazur kabul etmeyenlerin İbn Mesud'u tekfir etmeleri gerekir çünkü en düşük ihtimalle "Felak ve Nass" dan habersizdi yada şüphe içindeydi. Daha İbn Mesud'u fakih sahabeden adil sahabeden sayan ümmetin durumunu sormuyorum.

Sonuç olarak İslam'da ilim şartı külli bir şarttır ki oda şehadettir. Şehadeti getiren herkes Müslüman kategorisindedir anlamaması yada bilmemesi bir şey değiştirmez sadece ikrar etmişse İslam alimlerinin bütününe göre bu kimse Müslümandır. Bugün Türkiye toplumunda herhangi bir cami cemaatine sorsanız Allah'tan başka İlah var mıdır? Hiç şüphesiz yoktur diyeceklerdir. Hz. Muhammed'i Allah'ın kulu ve elçisi olarak kabul edeceklerdir. İşte bu iki ikrarı yaptığı için bu kimse İslam dairesindedir, yoksa Fevzan'ın 29 maddesini bilme yada ezberleme gibi bir zorunluluğu yoktur. Bu camii cemaati Allah'ı birlemiş ve Resulüne iman etmiştir. İşlediği amellerin durumu artık Allah'a kalmıştır, bize düşen yargıç olmak değil davetçi olmaktır.

⁶⁶ Buhârî, "Tefsir", 114.

⁶⁷ İbn Ebi Şeybe Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *El-Musannef li-İbn Ebi Şeybe* (Riyad: Daru Künuzi İşbiyya, 2015), 6; 146 Hadis No; 30205.

Kur'an Ulaşmışsa Hücçet İkame Edilmişmidir?

Cehaleti mazeret saymayanların diğer bir iddiası ise Peygamber gelmiştir, Kur'an ulaştırılmıştır. Bundan dolayı cehalet mazeret değildir. Bu iddialarını ise şu ayet ile delillendirirler; “ **De ki: “Hangi şahidin şahitliği daha güvenilirdir?” De ki: “Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana, hem sizi hem de ulaştığı herkesi onunla uyarmam için vahyedildi. Yoksa siz Allah ile beraber başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz?” De ki: “Ben buna şahitlik etmem.” De ki: O, ancak bir tek Allah'tır; ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım.”(Enam/19)** Burada “hem de ulaştığı herkesi” diye tercüme edilen “men” lafzının umum ifade ettiğini yani Kur'an'ın ulaştığı kimsenin cahil olarak sayılmayacağını ifade ederler. Bugün Kur'an bize ulaştığından dolayı cehalet mazeret değildir.

Bu şekilde zahiri bir yorumla yaklaşarak ayete herkime ulaşmış ise o kimse mazur değildir demek ve bunu umuma(genele) işaret ettiğini söylemek usuli olarak yanlış bir yaklaşım olacaktır. Nitekim bizce de ayet umuma işaret etmiştir. Ancak hüküm noktasında sorumluluk herkes için geçerli değildir.

Şöyle ki;

- Çocuğa sorumluluk yoktur, ayete göre çocuğa da Kur'an ulaşmıştır ama malumdur ki çocuğa sorumluluk yoktur.
- Deliye sorumluluk yoktur, ayet deliye de ulaşmıştır ama herkesçe malumdur ki deliye de sorumluluk yoktur.
- Türkçe bilip de arapça bilmeyen ve okuma yazması olmayana da Kur'an ulaşmıştır, ancak onlara sorumluluk yoktur.
- İkrahtan altın da olan, nitekim Kur'an ikrahtan altın da olana ulaşmıştır, ama onlara da sorumluluk yoktur.

Daha bunun gibi sayabileceğimiz bir çok madde var, dolayısıyla ayet her ulaşanı sorumlu tutmamış, ayeti zahiren ele alıp değerlendirmek yanlış olacaktır. Nitekim Kur'an'a ulaşmaya güç yetirip yetirememeye göre fark vardır. Yani dolayısıyla Kur'an'ın ulaşması onun mazeretli olmaması için bir neden değildir. Bu şekilde tefekkür edince aslında bu ayetin cehalete mazeret olduğu delili ortaya çıkmış oluyor. Tekfir ehli bu ayetin teferruatına girince demek ki herkese ulaşsa bile, herkes için sorumluluk olmadığını kabul etmek zorunda

kalacaklardır. Sizler bu ayetlerden yukarda saydığımız kimselere sorumluluğu neye göre vermediniz? Diye sorulunca bir başka nassla diyeceklerdir. Bizlerde harici nasla cehaletin özür olduğunu ifade ediyoruz. O zaman cehalet özrünün delilleri üzerinde bir münazara söz konusu olacaktır, dolayısıyla bu delil Kur'an ulaştırmıştır delili bir delil olmaktan çıkmış olacaktır.

Allah'ın Müşriklere Cahil Demesi Ne Anlama Gelir?

Cehaleti mazeret olarak görmeyenlerin diğer bir iddiası, Allah'ın müşrikler için cahiller ifadesi kullanmasıdır; Allah'ın müşrik olan insanları cahillikle suçluyor ve bu cehaletlerinin müşrik olmalarına engel olmadığını vurguluyorlarken, bugün birileri insanların şirklerini cahilliklerine bağlayarak onların mazur olduklarını savunmaktadırlar. Delillerini ise bu gibi ayetlere dayandırıyorlar;

“De ki: Ey cahiller! Bana Allah'tan başkasına kulluk etmemi mi emrediyorsunuz?” (Zumer: 64)

“Dedi ki: “İlim ancak Allah katındadır. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum; ancak sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum.” (Ahkaf: 23)

“Ey Kavmim, ben sizden buna karşılık bir mal istemiyorum. Benim ecrim, yalnızca Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim. Onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklar. Ancak ben sizi, cahillik etmekte olan bir kavim görüyorum.” (Hud: 29)

Kur'an'da cehalet kavramını incelediğimizde iki şekilde ele alındığını görmekteyiz, bunlardan bir tanesi “Habersiz olmak” yani bilgisizlik hali, bir diğeri ise Allah'ın ayetleri onlara ulaştığında onu reddetme, kabul etmeme, yüz çevirmedir. Allah bu kimseleri de Kur'an cahil olmakla nitelendirmiştir.

Cehaleti mazeret olarak kabul etmeyenlerin delil getirdikleri ayetleri iki şekilde değerlendiririz;

- Habersiz olma ve bilgisizlik halidir ki; bu bilgisizlikten kasıt kendine hakim olmadan işlenen günahlardır. Kur'an böyle kimseleri kınamamaktadır. Şu ayetler buna örnektir; **“Âyetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: “Selâm size! Rabbiniz merhamet etmeyi -bir lutuf olarak- kendine yazdı. Gerçek şu ki, sizden kim cehaleten (bilmeyerek) bir kötülük yapar da ardından tövbe edip kendisini düzeltirse, bilsin ki Allah çok**

bağışlayan, çok esirgeyendir.(Enam/54), “Sonuç olarak senin rabbin cahillikle kötülük işleyen, ama bunun ardından tövbe edip kendilerini düzelterlerin yardımcısıdır; onların bu dönüşünden sonra, bilesin ki, artık rabbinin mağfiret ve rahmeti de çok geniştir”(Nahl/119), “Ey iman edenler! Cahilce(bilmeden) birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, Fasık biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın.”(Hucurat/6)

- Asıl müşrikler hakkında olan cehalet vurgusu onların bilmeyerek kabul etmemeleri değil, ya inatlarında, ya düşmanlığından yada aşırı taassubundan dolaydır. Yani müşrikler habersiz olan anlamında cahillik değil Allah’ın ayetlerine karşı cüretkar olmaları nedeniyle cahil olarak adlandırılmışlardır.

Nitekim **“Yûsuf, “Rabbim! Zindan bana bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum!” dedi.(Yusuf/33)** Hz.Yusuf cahillerden olurum derken bilgisizlerden olurum demek istememiştir, sana karşı cüretkar olurum demek istemiştir. Yine şu ayette buna örnektir, **“Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi” (Hud/46)** Allah’ın Hz.Nuh’a cahillerden olmamasını öğütlemesinden kastı bilgisizlik değil Allah’ın verdiği karara cüretkar davranmayı ifade eder. Yani Allah’ın müşrikler için kullanmış olduğu ayetler onların bilgisizliğinden değil Allah’ın ayetlerine karşı bir mücadele içerisinde olmalarından dolaydır. Bu ayetler buna ise delildir; **“Biz, gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları, ancak gerçek üzere ve belirli bir süre için yarattık; inkar edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler.”(Ahkaf/3),**

“Bu Kitap, merhametli olan Allah katından indirilmedi; bilen bir millet için müjdeci ve uyarıcı olmak üzere Arapça okunarak, ayetleri uzun uzun açıklanmıştır. Ama insanların çoğu yüz çevirmiştir, onlar işitmezler de: “Bizi çağırdığın şeye karşı kalblerimiz kapalıdır, kulaklarımızda ağırlık, bizimle senin aranda anlaşmamıza engel vardır; istediğini yap, biz de yapacağız” derler.” (Fussilet/2-3-4-5),

“İnkâr edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, asla iman etmezler.”(Bakara/6),

“Onlara Rablerinin âyetlerinden hiçbir âyet gelmez ki ondan yüz çevirmesinler.”(Enam/4), Burada müşriklerin en büyük özelliğinden bahsediyor ki bütün ayetlerden yüz çevirmeleridir bu yüz çevirme bilmediklerinden değil bildiklerinden dolaydır.

Cehaleti mazaret olarak saymayanların müşriklerin bilmemesine rağmen Allah'ın onlara azab edeceğini şu ayet ile delillendirmektedirler; **“İşin gerçeği şu ki onlar, mahiyetini bilemedikleri ve henüz kendilerine yorumu yapılmamış olan şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de işte böyle yalan saymışlardı; ama bak zalimlerin sonu nice oldu!” (Yunus/39)** Cehaleti mazaret olarak saymayanlar buradaki “henüz mahiyetini bilmedikleri ve kendilerine yorumu yapılmamış olan şeyi yalanladılar” cümlesinden yola çıkarak burada Peygamber kendilerine ayeti açıklamamsına rağmen yalanlamışlardır ve Allah onların cehaletini mazaret olarak görmemiştir.

Bu ayet onların yorumladığı gibi cahillerden sayılmazlar, bunlar bizim tanımladığımız cahiller kısmına da girmezler nitekim bu kimseler kendi konularını ve menfaatlerini kaybedeceklerini bildikleri için bile bile Allah'ın kelamını tam olarak dinlemeyip uzaklaşıyorlardır. Yani bu dinlememeleri cehaletinden değil aslında düşmanlığındandır. Nitekim İbn Aşur “Müşriklerin, Kur'ân-ı Kerîm'i yalanlamaları yani onun Allah kelâmı olmadığını iddia etmeleri, Kur'an hakkında yeterli bilgiye sahip olmalarından kaynaklanmıyordu; tam tersine onlar her yönüyle inceleyip üzerinde gerektiği kadar düşünmeden, mahiyeti hakkında kuşatıcı bilgiye ulaşmadan, Kur'an'ın ilerisi için bildirdiği şeyler henüz vuku bulmadan onu yalanlamaya kalkışıyorlardı ki bu bir cahillik örneğidir. Bu şekildeki bir yalanlamanın aslı ise küstahlık ve düşmanlık duygusudur”⁶⁸ Zemahşeri ise “Onlar, Kur'an'ı anlamadan, mahiyeti hakkında yeterince bilgi sahibi olmadan, üzerinde düşünmeden, nihaî yorumunu ve anlamlarını yeteri kadar kavramadan onun asılsızlığını ileri sürmeye kalkışıyorlardı; bunun sebebi de kendi dinlerine uymayan şeylerden nefret etmeleri, atalarının dinini terketmekten korkmalarındır.”⁶⁹ şeklinde ifade etmiştir. Zaten ayetlere bütünsel olarak yaklaşıncı da bu mananın çıkacağı muhakkaktır.

⁶⁸ İbn Aşur Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed Tunusi, *Tefsirü't-Tahrir ve't-Tenvir* (Tunus: Daru Sahnun, 1997), “Yunus”, 39.

⁶⁹ Ez-Zemahşeri Ebü'l-Kâsım Cârullah, *El-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil* (Kahire: Darü'l-Hadis, 2012), “Yunus”, 39.

Sonuç olarak Allah'ın, müşrikleri cahil olarak nitelendirmesi onların bilmemezliğinden değil, Hak geldikten sonra bir takım mevki, makam vb. nedenlerden dolayı cüretkar olup yüz çevirmelerini ifade etmektedir.

Kur'an'ın "Cehaletten" kastının bile bile yapması olduğuna dair diğer delilleri ve nakiller;

Allah Kur'an'da şöyle buyurur; **"Allah'ın kabul edeceği tevbe, ancak cehaleten(bilmeden) kötülük edip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir; işte Allah bunların tevbesini kabul eder; Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir."** (Nisa/17) Bu ayetin zahirine bakınca Allah bilmeden haberi olmadan günah işleyenin günahını kabul edilmiş olarak anlaşılmaktadır. Şayet ayeti bu şekilde anlarsak bile bile yapılan günahların hiçbir şekilde tevbesinin kabul edilmeyeceği anlamı ortaya çıkmış olur ki buda Kur'an ve Sünnetteki bir çok nassa aykırı düşer. Bundan dolayı bütün müfessirler bu ayetteki mananın aslında bilerek günah işleyen daha sonra bu günahından tevbe edeni kapsadığı konusunda icma etmişlerdir. Taberi bu konu hakkındaki nakilleri şu şekilde sıralar; Âyet-i kerimede geçen ve "Cehaletle kötülük işleyen" diye tercüme edilen ifadesindeki "Cehaletle" kelimesinin neyin kastedildiği hususunda müfessirler çeşitli görüşler zikretmişlerdir.

a- Ebul Âliye, Katade, Mücahid, Süddi, Abdullah b. Abbas, Ata b. ebi Rebah ve İbn-i Zeydden nakledilen bir görüşe göre, buradaki "Cehaletle" ifadesinden maksat, kulun, günah işleme halidir. Bu hususta Ebul Âliyenin şunu söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullahın sahabileri derlerdi ki "Kulun günah işlemesi cehaletin kendisidir." Katade de şöyle demiştir: **"Resulullahın sahabileri, kasıtlı olsun kasıtsız olsun, herhangi bir şekilde günah işlenecek olursa onun cehalet olduğu hususunda ittifak etmişlerdir."** Bu izaha göre, âyetin bu bölümünün mânâsı: **"Allah katında makbul olan tevbe, ancak cahilce kötülük işleyip..."** şeklindedir.

b- Mücahid ve Dehhaktan nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki "Cehaletle" ifadesinden maksat, **"Kasıtlı olarak günah işleyen"** demektir.

c- Dehhaka göre ise buradaki "Cehaletle" ifadesinden maksat, dünyada işlenen günahdır.

Taberi bu görüşlerden, tercihe şayan olanı "Cehaletle" ifadesinden maksat, "Kötülüğü işlemektir" şeklindeki görüş olduğunu söylemiştir. Günah işleyen,

kasıtlı ve kasıtsız olması farksızdır. Aksi takdirde, kasıtlı bir şekilde günah işleyenin günahının affedilmeyeceğini söylemek icabederki, bu da, Resulullah'tan geldiği sabit olan "Her tevbe edenin, tevbesinin kabulünün ümit edildiği ve güneş batıdan doğmadıkça tevbe kapısının açık olduğunu" şeklindeki hadislere ters düşmekte ve Allah tealanın şu âyetine muhalif olmaktadır. "Fakat tevbe edip, iman eden ve salih amel işleyen bunun dışındadır. İşte onlar cennete girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır."⁷⁰ Nitekim İbn Kesir'de aynı nakilleri sunup kendisi mananın bilerek yaparı da kapsadığını ifade etmiştir. Ümmetin bunda icması olduğu da malum bir konudur.

Görüldüğü gibi alimler burdaki "Cehaletin" bilerek manasına da geldiği konusunda ittifak etmişlerdir. Nitekim Müşriklerde kullanılan cehalet lafzı aynı şekilde onların bilerek yaptığına işarettir. Hem ilahın ne olduğunu biliyorlardı hemde ibadetin ne olduğunu biliyorlardı. Nitekim şu ayetler buna işaret eder; **"And olsun ki onlara: "Gökleri ve yeri yaratan, güneşi, ayı buyruğu altında tutan kimdir?" diye sorarsan, şüphesiz "Allah'tır" derler. Öyleyse niçin döndürülüyorlar?"(Ankebut/61)**, Bu ayette müşriklerin Allah'ı bildiğine onu Rab ve İlah olduklarına inandıklarını gösterir. Ancak bilerek ortak koştular bunun delili ise şudur; **"Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaşılar ve kâfirler: Bu pek yalancı bir sihirbazdır! Tanrıları, tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir! Dediler"(Sad/4-5)** Bu ayetin sebebi Nuzulü; Ebu Talib Hz.Muhammed'e "Ey kardeşimin oğlu sen kavminden ne istiyorsun diye sordu, Hz.Muhammed ise "Onlardan bir kelime istiyorum, Eğer uyarılarsa bütün araplar kendilerine uyacak..." Ebu Talib "Yani bir kelime mi?" diye sorunca "evet" diye cevap verdi. Onun da "Lailahe illallah" olduğunu söyledi, Müşrikler ise ayetteki ifadeyi kullanınca Sad Suresinin ilk beş ayeti nazil oldu.⁷¹

Bu ayetten anlaşılıyor ki Resulullah onları Kelime-i Tevhid'e çağırınca bunlar anladılar atalarının dinini bırakmaları gerektiğini dolayısıyla ekonomilerinin bağlı olduğu putları bırakmaları gerektiğini anladılar ve reddettiler buda müşriklerin bilgisizlik halinde olan cahil olduklarını değil bilerek Allah'a bile bile kendi menfaatlerine ters düştüğü için reddettiklerini bizim ilahları bir ilah yapacak diyerek Kelime-i Tevhid'i anlayarak reddettiklerini ifade eder. Müşriklerin ibadetin de ne olduğunu bildiğine delil olan ayet ise şudur; **"Dikkat edin, halis din Allah'ındır; O'nu bırakıp da putlardan dostlar edinenler: "Onlara, bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz" derler. Doğrusu Allah ayrılığa düşükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir. Allah şüphesiz yalancı ve**

⁷⁰ Taberî, *Tefsirü't-Taberî=Câmiü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, "Nisa", 17.

⁷¹ Tirmizî, "Tefsir", 3230.

inkarcı kimseyi doğru yola eriştirmez.”(Zümer/3) Bu ayet onların ibadetlerini kendilerini Allah’a yaklaştıracağını söylemeleri yaptıkları ibadetin mahiyetini bildikleri anlamına gelir. Resulullah onları bir tek Allah’a, ortak koşmamaya davet edince kendilerinin bu aracıları kaldırmaları yani ortak koştukları şeyi ellerinin tersiyle itmeleri gerektiğini bildikleri halde kabul etmemişlerdir.

şayet cehaleti mazeret olarak kabul etmeyenlerin iddia ettikleri gibi Allah onların cahil(habersiz-bilgisiz) olduğunu bildiği halde onları cezalandırdığı gibi lafız olarak zahiren alacaksak şu ayeti nasıl anlamamız gerekecek? Allah; **“Onlar, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (hakka) dönmezler.”(Bakara/18)** Bu ayet o müşrikler için gerçek manada kör yada gerçek manada sağır olduğunu mu ifade etti? Yoksa gördükleri halde görmemezlikten geldiği, bildiği halde bilmemezlikten geldiğini mi ifade etti? Hiç şüphesiz müşrikler hakkı gördükleri halde görmezden geldiler, duydukları halde kulaklarını tıkadılar.

Sonuç olarak Kur’an’da ki cehaletten kastın Müşrikler için bilip anlayıp yüz çevirdiğini, müminler içinse bilerek yaptıkları günahlar için “cahillik” sıfatını kullanmıştır. Dolaysıyla tekfir ehlinin karıştırdığı ayırt edemediği nokta Allah’ın müşriklere azab vaadi onların yüz çevirmelerinden dolaydır, Fetret ehli yada habersiz olan kimse ise evet dünyada kafirdir ki İslam’a girmedikleri için kafirdir. Allah’ta bundan dolayı onlara Kafir, Müşrik, Tağut demiştir. Ancak hüccet ikame edilmediği için ittifakla bunların halinin Allah’a bırakıldığı da sabittir. Yani Allah’ın azab vaad ettikleri farklı bir konu müşrik diye adlandırması farklı bir konudur.

Zahir Ne Demektir?

Cehaleti mazeret olarak görmeyip avamı veya diğer cemaatleri vs. tekfir edenlerin söylemlerinden biri ise şeriatin kişinin zahirine baktığıdır. Onlar derler ki; “Eğer bir kişi küfür ameli işlemişse biz onun zahirine bakarız, zahiren bakınca küfür ameli işlediği için kafirdir.” Kişinin ameli onun vasfını gösterir, eğer birini öldürürse katil, çalarsa hırsız denir dolaysıyla şirk ameli işleyende müşrik olur.

Zahir İslam’da yaygın olarak olayların görünen yüzünü ifade eder, dolaysıyla İslam’da bir şeye hüküm verirken onun görünen yüzüne göre yani zahirine göre hüküm verilmesi gerekir İmam şafii; “ Allah’ın ve Resulü’nün hükümleri ancak zahire göre belirlenir, zahir ise ikrar ve kendisine ikame edilmiş delillerin sabit olmasıdır.”⁷² demiştir. Başka bir tanımında ise; “Zahirin hükmü, söz ile,

⁷² Eş-şâfi’i Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbâs, *El-Üm* (Kahire: Darü’l-Hadis, 2008), 1; 433.

beyyine(ispat) ile, itiraf ile yada hüccet(delil) ile sabit olur.”⁷³ demiştir. Bazı Hanefiler ise aksi olmadığı müddetçe hüküm zahir ile bina olunur demiştir. Fakihler bu sözleriyle katıksız yani başka hiçbirşeye ihtimali olmayan durum için zahir lafzını kullanmışlardır. Çünkü şayet aksini belirten bir durum varsa bu zahir olmaktan çıkar. İmam Şafii’nin bu örneği bu tanıma daha bir açıklık getirmektedir; “ Şayet yabancı bir adam bir toplulukta namaz kılıyorsa, sonra namazından da yakınıyorsa, onun kafir mi yoksa Müslüman mı olduğu şüphelidir. Onun kafir olduğu ortaya çıkıncaya kadar iade etmesi gerekmez, çünkü zahire göre onun namazı Müslümanların namazı, Müslümanların namazını da ancak Müslüman kılar.”⁷⁴ Dolayısıyla zahiri durumla karşı karşıya kalındığında kesin bir delil ortaya çıkmadığı müddetçe eğer Müslüman olduğuna dair bir işaret veya bir amel varsa onun Müslüman olduğuna hükmedilir.

Hanefi literatüründe Zahir “ Sırf işitmekle manaya açık bir şekilde işaret ederken aynı zamanda teville, açık olandır,” anlamı verilmiştir.⁷⁵ Dolayısıyla örneğin; “Allah alışverişi helel, Ribayı(faizi) haram kılmıştır” ayetinde faizin açıkça haram alışverişin de yine açık bir şekilde helal olduğunu ortaya koymuştur. Bu ayet ne yorumlanabilir nede tevil edilebilir ortada bir kesinlik var ki, oda mananın zahir(açık) olduğundan dolayıdır.

İşte usulcülere göre eğer bir durumun zahir olması için onun arıdurdu bir şekilde hiçbir tevil ihtimali bulunmayan durumda olması gerekiyor. Şayet ilk işitmede yada ilk görüşte durumu açık değilse tevil edilebiliyorsa bu durum zahir olmaktan çıkar. Bu durumda biz zahiri şu yönlerle ele alırız;

- Bir kul hiçbir şekilde İslam’a bağlı değil, Müslüman olduğunu da ilan etmemiş yani asıl olarak islamı kabul etmemişse zaten bu kimsenin Müslüman olmadığı ortadadır.
- Bir kulun İslam’a mensub olunduğu biliniyor, kendisi de Allah’ı İlah ve Rab olarak kabul ediyor, Hz.Muhammed’in ise Allah’ın kulu ve elçisi olduğunu tasdik ediyorsa, ve bununla beraber kendisinde şirk ameli vb. varsa bu kimsenin durumu sabit olana kadar. Kesin bir şekilde Müslüman mı? Yoksa Kafir mi? Bilinene kadar hakkında hüküm beyan edilmez.

⁷³ Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *El-Üm*, 5; 187.

⁷⁴ Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *El-Üm*, 1; 298.

⁷⁵ Es-Serahsi Ebu Bekr Şemsüleimme, *Usulü’s-Serahsi* (Haydarabad/Hindistan: Dâiretu’l-Maarifi’l-Osmâniyye, 1993), 1; 153-165.

Sonuç olarak zahirden maksadın, tevil yolu olmayıp Müslüman olmadığı sabit olan kimse hakkındadır. Yani kendisinde hem Müslüman emareleri bulunan hemde şirk yada küfür emareleri bulunun bir kimse hakkında hüküm verilip tekfir edilmesi İslam Alimlerinin kaçındığı bir durumdur ki doğru olanda budur.

Fetret Ehli Hakkındaki Hadislere Göre Cehalet Mazeretmidir?

Cehalet özü konusunda cehaleti mazeret olarak saymayanlar fetret ehli (peygamberin gelmediği kavim) hakkındaki hadisleri delil getirerek fetret ehlinin cehennemde olacağını, dolayısıyla Peygamber gelmeyen bir toplumun durumu böyle ise günümüzdekilerin durumu hiç mazeretli olmamalıdır. Gibi ifadelerle bir takım gerekçeler öne sürmektedirler. Türkiye’de bu konu ile öne çıkan, Ebu Hanzala olarak fenomen olan şahıstır.

Ebu Hanzala; “600 Sene boyunca bir uyarıcı, Peygamber gelmediği halde Neden Cehenneme gittiler” başlık atılan beş dakikalık YouTube videosunda fetret ehlinin cehennemde olduğuna hükmetmiştir. Sahihi Müslim’de Enes’den (r.a) şu hadis delil olarak; “ Bir adam Resulullah’a geldi ve dediki; Ya Resullullah babam nerededir? Resulullah dediki; cehennemde. Adam gidince Resulullah onu çağırdı ve dediki; Benim babamda senin babanda cehennemdedir.”⁷⁶ kullanmıştır.

Bu hadis hakkında değerlendirme yapmadan önce İslam alimlerinin tamamının gerek Ehli Sünnet’in gerekse diğer mezheplerin benimsediği İslam’ın temel ilkeleri vardır ve bunlar katidirler.(kesin) Dolayısıyla zanni (kesin olmayan) olan nakiller ahad hadisler gibi bu genel ilkeler çerçevesinde değerlendirilirler. Örneğin bu temel ilkelerden birkaç tanesi “Şeri hiçbir amel niyetsiz olmaz”, “Allah’ın kuluna, gücü dahilinde sorumluluk verir.”, “Sorumluluk akıllı, buluğa(ergenlik) ermiş ve bilen kimse için bağlayıcıdır.”, “Bir kimse başkasının suçundan dolayı, sorumlu olmaz.” Bu ilkeler dinin çerçevesini oluşturan ilkelerdir ki hiçbir şekilde değiştirilip iptal edilemez.

İslam alimleri senedi sahih olan bazı hadisleri bu ilkeler çerçevesinde değerlendirip zayıf olduğuna hükmetmiş yada tevil etmişlerdir. Örneğin Buhari’de geçen “...İşte o zaman cehennem dolar bazısı bazısına büzüşür, Aziz ve Celil olan Allah kimseye zulmetmez, cennete gelince, Allah onun boşluklarını

---

⁷⁶ Müslim, “İman”, 90.

doldurmak için bazı insanlar yaratır.”⁷⁷ Bu hadisin rivayetinde “cennete gelince” diye tercüme edilen yer aslında “cehenneme gelince” şeklinde geçmektedir. Ancak muhaddisler bu hadisin Allah’ın adil sıfatına uymayacağı Allah’ın kullarına zulmetmeyeceği ilkesinden dolayı değiştirip “cennet” diye tevil ederek rivayet etmişlerdir.⁷⁸ Bunun gibi düzenlemeler hadis usulünde meşhurdur ve “Muallal Hadis” başlığı altında değerlendirilmiştir. Yani öyle her hadis kabul edilmemiş genel ilkelerin ışığında ya zayıf kabul edilmiş yada tevil edilmiştir.

Bu noktada Ebu Hanzala’nın beş dakikalık videoda sunduğu ve fetret ehlinin cehennemde diye hükmettiği bu ve buna benzer hadisleri, İslam alimleri tevil etmişlerdir. Çünkü bu hadis İslam’ın “Allah bir peygamber göndermeden sorumlu tutmayacağı” ilkesine ters düşmüştür. Nitekim Allah “ Müjdeleyen ve uyarın peygamberler gönderdik ki, insanların peygamberlerden sonra Allah’a karşı tutunacak bir delilleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir.”⁷⁹ Yine başka bir ayette “Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz.”⁸⁰ buyurmuştur. Ancak Ebu Hanzala bu ayetleri göz ardı etmiş bahsi geçen hadisler hakkındaki alimlerin görüşünden ya habersiz yada bilerek bahsetmemiştir. Nitekim İbn Kesir’in İsra/15 ayeti için yaptığı tefsire bakmasıyla bu vb. hadisler hakkında alimlerin nasıl görüş beyan ettiğini görmüş olurdu.

İmam Nevevi; Bu hadisten anlaşılan fetret döneminde arapların yolu üzerinde bulunan puta tapan kimse cehennemliktir. Bu davet ulaştırılmadan önce de ceza sayılmaz, onlara Hz.İbrahim’in ve diğer peygamberlerin tebliği ulaşmıştır.⁸¹ diyerek açıklamıştır. İmam Nevevi, hadisi tevil edip bu kimselere Hz.İbrahim ve diğer Peygamberlerin hüccetinin ikame edildiğini bildirmiştir.

İbn Kesir, Fetret ehli hakkındaki hadisleri ve bu konu hakkındaki ihtilafları sunarken kendi kanaatini, Allah onları imtihan edecek itaat edenler kazanacak, isyan edenler hor ve hakir olarak cehenneme gideceklerini ve Allah’ın daha önce şikayetçi olacaklarına dair bilgisinin açığa çıkacağını ve bu görüşün, gelen bütün delilleri birleştirdiği şeklinde ifade eder.⁸²

İbn Kesir bahsi geçen Fetret Ehli hakkındaki hadislerden çıkardığı sonuç; “Onların imtihana tabi tutulacağı, ve bu hadisler içinde Allah daha önce

⁷⁷ Buhârî, “Tefsir”, 282.

⁷⁸ İbn Kesîr Ed-Dımaşki Ebü’l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer, *Tefsiru İbn Kesir* (Beyrut: Darü’r-Risaletü’l-Alemiyye, 2010), “İsra”, 15.

⁷⁹ Nisa-165

⁸⁰ İsra-15

⁸¹ En-Nevevi Ebu Zekerıyya Muhyiddin, *El Minhac fi Şerhi Sahih Müslim b. Haccac* (Beyrut: Merkezü’r-Risale li’l-Dirasat ve Tahkikü’t-Türas, 2015), “İman”, 90 (hadisin şerhi).

⁸² Ebü’l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer, *Tefsiru İbn Kesir*, “İsra”, 15.

bunların Cehennem'e yada Cennet'e gideceği bildirmişti dolayısıyla bildirdiği bu durum gerçekleşti şeklinde ifade etmiştir.

Günümüz selefi yorumun en önemli temsilcilerinden sayılan Abdulaziz b. Baz ise ehli fetretin ahirette sınava tabi tutulacağını ifade etmiştir.⁸³

Sonuç olarak İslam alimleri Ebu Hanzala'nın yaptığı gibi, hadisin zahiri üzerinden hüküm koymadığıdır. Genel yaygın kanaat üç temel çerçevededir ki bunlar ya "Kurtuluşa ermişler", ya "Akılla Allah'ı bulmaları şart" yada "Ahirette imtihana tabii olacaklar" şeklindedir. Bunun dışında "Hüccetin İkamesi" dediğimiz genel kaideden dolayı kimileri fetret ehli diye bir kesimin olmadığını ifade etmiştir. Yani bu mesele ilmi olarak çok ihtilafli bir meseledir. Dikkatinizi çekmek istediğim nokta bu vb. hadisler, Alimler tarafından zahiri bir şekilde yorumlanmayıp İslam'ın genel kaideleri çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmıştır. Tüm bu ihtilafardan ise Allah'ın kullarına zulmetmeyeceği peygamber göndermediği bir kavimde sorumlu tutmayacağıdır. Ahirette ise Allah'ın rahmetiyle nasıl muamele edeceği onun bilebileceği bir durum olduğu sonucunu çıkarıyoruz.

Yukarıda İslam'da bazı temel kuralların olduğunu ve zanni olan haberlerin o temel ilkeler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini iki örnek ile ifade etmiştik. Şimdi ise İmam Nevevi ve diğer Alimlerin bu ve buna benzer fetret ehli hakkındaki hadisleri nasıl değerlendirdiğini ele alacağız. Nitekim İlim ehli fetret ehli ile ilgili olan hadisleri belli kriterler (bahsettiğimiz kriterler) çerçevesinde değerlendirmiş. Cumhur bu tür hadisleri, "Hüccetin İkame edilmesi" ilkesi çerçevesinde değerlendirmiştir. Sultan Umeyri bu hadisler hakkında ki görüşleri şu şekilde sınıflandırmaktadır;⁸⁴

Fetret Ehli Hakkındaki Görüşler;

1. Fetret Ehli Hüccetin İkamesinden Sonra Şirk İşlemişlerdir; Hadislerde mevzu bahis olan fetret ehli, onlara hüccet ikame edildikten sonra Şirk işlemişlerdir bundan dolayı Resulullah onların cehenneme gideceğini ifade etmiştir. İmam Nevevi ve bir kısım alim bu görüştedirler.⁸⁵

2. Kureyşliler Fetret Ehli Değildir; Bu görüş ise İbn Atiyye'nin görüşüdür. Nitekim İbn Atiyye, Kureyşliler fetret ehlinde sayılmaz çünkü onlar Peygamber'den önce

⁸³ <https://binbaz.org.sa/fatwas/8156>

⁸⁴ *İşkaliyyat el-İ'zaru bil-Cehli fi el-Mabhasil Akdi*, 275.

⁸⁵ Ebu Zekeriyya Muhyiddin, *El Minhac fi Şerhi Sahih Müslim b. Haccac*, 3; 79.

yeryüzünün her bir kıtasında Risaleti ve Peygamberliği duymuş biliyorlardı. “Benim babam senin baban cehennemde” hadisinde ve Amr b. Hayy hadisinde olduğu gibi bunlar Risaleti biliyorlardı diyerek⁸⁶ Kureyşlilere hüccetin ikame edildiğini ifade etmiştir.

3. Fetret Ehli Yoktur; Bir kesim ise Fetret ehli diye bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmiş ve şu ayet ile delillendirmişlerdir. “Şüphesiz Biz seni, müjdeci ve uyarıcı olarak, gerçeğe gönderdik. Geçmiş her ümmet içinde de mutlaka bir uyarıcı bulunagelmiştir.” (Fatır/24)⁸⁷ Ancak bu görüş zayıftır çünkü “Ümmet” ile “Kavim” arasında fark vardır fetret ehli Kavim çerçevesinde değerlendirilir.

4.Hadisler İmtihanın Neticesini Haber Verir; Daha öncede ifade ettiğimiz gibi bu hadisler, Allah onları ahirette sınava tabi tutacağından dolayı onların sınavı kaybedeceklerini haber vermektedir. Yani bu hadisler o imtihanın neticesini ifade eder demişlerdir. İbn Kesir bu görüş bütün delilleri birleştirmiştir diyerek kendisi de bu kanaate varmıştır.⁸⁸

5.Fetret Ehli Sadece Hadislerde İsmi Geçenlerdir; Cehenneme girecek kimseler Peygamber’in zikrettiği kimselerdir. Bunun nedenini biz bilmiyoruz sadece Allah biliyor. Tüm fetret ehli için değildir çünkü Allah Risalet mesajını göndermediği bir kavmi sorumlu tutmaz.⁸⁹

6.Fetret Ehli Hadisleri Mensuhtur; Çünkü Allah Kur’an’da “ Hiç kimse başkasının günah yükünü üstüne almaz. Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz.” (İsra/15) Buyurarak bu hadisleri neshetmiştir. Suyuti bu görüşü benimsemiştir.⁹⁰

7.Bu Hadisler Uydurmadır; Son olarak kimileri de bu hadisleri reddetmişlerdir, çünkü bu hadisler Ahad hadislerdir. Genel kaide ortaya koyan (hüccetin ikamesi) Kur’an’a aykırıdır. Bundan dolayı Ahad hadisleri delil olarak almamışlardır.⁹¹

Bu ve buna benzer birçok görüş zikredilmiştir. Dolayısıyla Alimler hadisleri genel ilke olan “Hüccetin İkamesi” kuralı çerçevesinde değerlendirip fikirler öne

⁸⁶ İbn Atiyye El-Endelüsi, *El-Muharrerü'l-Veciz*, 10; 119.

⁸⁷ *İşkaliyyat el-İ'zaru bil-Cehli fi el-Mabhasil Akdi*, 275.

⁸⁸ Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer, *Tefsiru İbn Kesir*, “İsra”, 15.

⁸⁹ Ca'fer b. Muhammed El-Kudai Et-Tartuşi Ebu Talib Akil b. Atiyye b. Ebi Ahmed, *Tahrirü'l-Makal* (Abudabi: Darü'l-İmam Malik, 2006), 1; 365.

⁹⁰ El-Kastallâni Ebü'l-Abbâs Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed, *Mesalikü'l-Hunefa ila Meşarii's-Salat ala'n-Nebiyi'l-Mustafa* (Abudabi: el-Mecmaü's-Sekafi, t.y.), 396-400.

⁹¹ *İşkaliyyat el-İ'zaru bil-Cehli fi el-Mabhasil Akdi*, 278.

sürmüşlerdir. Kimileri tevil ederken kimi alanını daraltmış, kimileri fetret ehli yok derken kimileri bu hadisleri reddetmiştir. Daha öncede belirttiğimiz gibi zanni olan haberler İslam'ın bu temel ilkeleri çerçevesinde değerlendirilir. Sonuç olarak Ebu Hanzala'nın yaptığı gibi hiçbir ilmi dayanağı olmadan peşin hüküm vermiyor, biz diyoruz ki şayet bu hadisler kabul edilecekse, bunlar gaybi haberlerdir mahiyetini Allah bilir.

Çağımızdaki Fetret Ehli

Ulemanın fetret ehli hakkındaki çıkan yorum detayda ihtilafli olsada Fetret ehline azab edilmeyeceği noktasında ittifak halindedir. Ancak burada ele alacağımız konu batıda yaşayan gayrimüslimler hakkında olacaktır.

Batıda veya diğer beldelerde yaşayan kimi kesim sahih İslam'dan bihaber olarak yaşamaktadırlar. İslam bu kimselere gerek medya üzerinden gerekse siyaset ve politika üzerinden yanlış tanıtılmış bir terör dini radikal bir din olarak lanse edilmiştir. Bu sebepten dolayı insanlar İslam'ı yanlış tanıyıp yanlış bilgiler çerçevesinde değerlendirmektedir. Fetret ehline azab edilmemesinin illeti ellerinde olmayan bir nedenden dolayı iman edememek ve bundan dolayı Allah'ın bu kimseleri mazeretli saymasıydı. Bu ortak illet çerçevesinde incelediğimiz zaman Avrupa'da doğan ve çevresinde İslamofobi yaygın olan bir kimse İslam'ı yanlış tanımaktadır. Bu durumda bu kimselerin ahirette ki durumu nedir?

Bu sorunun cevabını eşari alimlerin öncülerinden olan İmam Gazali mutezilenin meşhur edip ve ilim adamı Cahız ve Türkiye'de kelim alanında ciddi etkisi olan Said Nursi ve şuan dünyanın en muteber ve muhakkik alimlerinden biri olan Yusuf el-Karadavi İslam'ın varlığından haberdar ancak yanlış bilenlerin mazur olduğunu ifade etmişlerdir.

İmam Gazali; Türkçeye İslam'da Müsemaha diye çevrilen "**Faysalü't-tefrika beyne'l-İslam ve'z-zendeka**" eserinde şöyle demiştir; Hz. Peygamber (sav)'in ismini duymuşlarsa da vasıf ve hususiyetlerini duymamışlardır. Daha doğrusu bunlar Hz. Peygamber'i tâ küçüklüklerinden beri "İsmi Muhammed olan -hâşâ!- yalancının biri peygamberlik iddiasında bulunmuştur." şeklinde tanımışlardır. Tıpkı bizim çocuklarımızın Adı el-Mukaffa' olan yalancının biri Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderdiğini iddia etmiş ve yalancı olarak peygamberliği ile meydan okumuştur sözünü duymaları gibi. Kanaatime göre bunların durumu birinci grubda olanların durumu gibidir. (yani fetret ehli) Çünkü bunlar Hz. Peygamber (asv)'in ismini, haiz bulunduğu vasıfların zıdlarıyla birlikte

duymuşlardır. Bu ise hakikati araştırmak için insanı düşünmeye ve araştırmaya sevk etmez."⁹²

Cahız; ...Eğer inceleme ve araştırma yapmış, fakat gerçeği yine de bulamamış ise bu takdirde bunlar günahkar değil mazurdur. Eğer araştırıp incelemenin gerektiğini bilmediği için araştırıp incelememişse bu kimse de mazurdur. Azab görecektir günahkar ise yalnız inatçı olandır, çünkü Allah'ı teala kimseye gücünün üzerinde bir yük yüklemeyiz. Bunlar(Yahudi,Hristiyan ve Dehriiler) gerçeği idrakten aciz kalmışlar ve Allah korkusuyla inançlarına bağlı kalmışlardır. Zira bilip öğrenme yolu bu kimselere kapanmıştır.⁹³

Said Nursi; Elbette şimdi, fetret gibi karanlıkta kalan ve Hazret-i İsa'ya (A.S.) mensub Hristiyanların mazlumları çektikleri felâketler, onlar hakkında bir nevi şahadet denilebilir..."⁹⁴

Yusuf el-Karadavi; Karadavi bir YouTube videosunda yukarıda bahsi geçen Cahız naklini yaptıktan sonra ben bu görüşü destekliyorum ifadesini kullanıyor.⁹⁵

Bizde Fetret ehli konusunda eşari geleneğin en doğru metod olduğunu kabul ettiğimizden dolayı Avrupa'da ellerinde olmayan arizi sebeplerden dolayı İslam'ı bilmeyen veya yanlış tanıyan kimseler mazurdurlar. Nitekim herkesçe kabul edilen "Kişiyi ancak gücünün yettiği ölçüde sorumluluk vardır." İlkesi çerçevesinde gerek Hristiyan gerek diğer dinlerde olsun arızı sebeplerden veya elinde olmayan nedenlerden dolayı yanlış bilip iman etmeyenlerin de günümüzde fetret ehli olduğu kanaatindeyiz. En iyisini Allah bilir.

Allah'ın "Peygamber Göndermediği Kavme" Müşrik Demesi Cehaletin Mazeret Olmamasına Delil midir?

⁹² İmam Gazali, *İslam'da Müsamaha Faysalü't-Tefrika Beyne'l-İslam Ve'z-Zendeka*, trc. Süleyman Uludağ, 2. Bs (Dergah Yayınları, 2016), 60-61.

⁹³ İmam Gazali, *Mustasfa* (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 2; 359.

⁹⁴ Kastamonu Lahikası s.94

⁹⁵ حکم من تبين له غير الإسلام ديناً بعد استعمال العقل والتدبر | الشيخ يوسف القرضاوي (<https://youtu.be/YrMrsoET2Hg>)

Cehaleti mazeret olarak kabul etmeyenlerin, delillerinden biri ise şu ayetlerdir; **“Apaçık delil kendilerine gelinceye kadar ehl-i kitaptan ve müşriklerden inkârcılar (küfürden) ayrılacak değillerdi. (İşte o apaçık delil,) Allah tarafından gönderilen ve tertemiz sayfeleri okuyan bir elçidir.”**⁹⁶, **“Firavun’a git; doğrusu o azmıştır.”**⁹⁷ Burada “azmıştır” kelimesi Arapçada “Tağa” diye ifade edilmiştir. Yani Allah firavun Hz.Musa ona gitmeden için “Tağut” kelimesini kullanmıştır. **“Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah’ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.”**⁹⁸ Din tamamlanmamış olmasına rağmen ki Resulullah (sav)’in henüz nübüvvet görevi devam etmekte, bana Allah’ın kelâmını anlat diyen bir kişiyi, Allah cehaletini özür saymayarak kafir demiştir. Ve bu kişinin müşrikliğini ise cehaletine nisbet ederek onların bilmeyen bir kavim olmalarını bildirmektedir. Onların bilmeyen bir kavim olmaları, cahil olmaları, müşrik olmalarına engel olmamıştır. **“Bilinmeli ki halis dindarlık yalnız Allah için olanıdır. Allah’tan başka şeyleri kendilerine koruyucu kabul edenler, -ki sadece bizi Allah’a yaklaştırsınlar diye onlara tapıyoruz” diyorlar- ayrılığa düştükleri konularda Allah onların arasında hükmünü verecektir. Yalancı ve inkâra saplanmış kimseyi Allah kesinlikle doğru yola yöneltmez”**⁹⁹Bu ve buna benzer ayetlerde Allah Peygamberin gitmediği topluluklar için “Müşrik”, “Tağut” vb ifadeler kullanmıştır. Dolayısıyla bunlara Peygamber gitmemesine rağmen bunlar “Müşrik”, Kafir olarak anılmıştır, Allah şirki affetmeyeceğini bildirdiğine göre cehalet mazeret değildir.

Öncelikle bu Ayetleri açıklamadan, şu iki ayrımı yapmamız gerekiyor.

Yeryüzündeki insanların bütünün iki seçenekten biri olma ihtimali vardır; Ya Müslümandır yada kafirdir, bir diğer üçüncü seçenek yoktur. Nitekim Allah Kur’an’da “Allah katında tek din İslam’dır.”¹⁰⁰ buyurmuştur.

Cehaleti mazeret olarak görmeyenlerin, delil olarak getirmiş oldukları ayetler asli kafir olanlar hakkındadır. Asli kafir; Yani İslam’ı din olarak hiçbir zaman benimsememiş, şehadet getirip Müslüman olmamıştır. Dolayısıyla ister ateist, ister Yahudi, ister Hristiyan, isterse Budist putperest olsun İster alim ister cahil olsun farketmez bu kimseler Müslüman kategorisinde sayılmaz çünkü hiçbir

⁹⁶ Beyyine/1

⁹⁷ Naziat/17

⁹⁸ Tevbe/6

⁹⁹ Zümer/3

¹⁰⁰ Ali İmran/19

zaman iman etmemiş Müslüman olduğunu ikrar etmemiş kimselerdir. Bu kimselerin hükmü dünyada Müslüman hükmünde olmayıp yani ölürse kefenlenip yıkanmaz İslam'ı usullere göre gömülmez, İslam'daki miras taksimi bunlara olmaz vs. çünkü bunlar asıl olarak Müslüman değillerdir. Ahiretteki durumlarına gelince hüccet ulaşıp, ulaşmaması noktasında akıbetleri Allah'a kalmıştır. Dolayısıyla Asli kafir ile Müslüman olup da cehaleten şirk düşen birbirinden ayırıp bu şekilde değerlendirmek gerekiyor. Bu kesimin bizim değerlendirmemiz ile bir alakası olmayıp bizim cehaletin akidevi meselelerde de mazerettir dediğimiz kesim Müslüman olduğunu söyleyip fakat bilmeden Allah'a gerek ameli gerekse itikadi meselelerde şirk koşmasıdır.

Yani bizim iddiamız asli kafire değil Müslüman olduğunu söyleyen kimseyedir ve buna hüccetin ikame edilmesi gerektiğini ifade ederiz. Asli kafire gelince bu kişi İslam'ı duymamış bilmiyorsa dünyada küfür hükmünde Ahiretteki durumunu ise Allah bilir. Eğer hüccet buna ulaştırılmış buda anlayıp bildiği halde inkar ediyorsa Allah Kur'an'da onların yerinin cehennem olduğunu bildirmiştir.

Yani bu noktada cehaleti mazeret olarak görmeyen kimseler, asli kafirin üzerinden Müslüman olduğunu iddia eden kimsenin hükmünü çıkarmaktadırlar nitekim bu batıl ve usul dışı bir kıyastır.

Nitekim İbn Teymiyye ve diğer alimlerde bu ayrımı zaruri olarak görmüşlerdir. Cehaleti mazaret saymayanlar Müslüman olup da şirk düşen kimse için zahirine bakıp hüküm veririz derler, ama bu kimselerde zahir olan diğer yön ise Müslümanlığına işaret eden amelleridir. Nitekim Allah'ı İlah olarak kabul ediyor, namaz kılıp oruç tutuyor dolayısıyla şüpheli bir durumdadır yani şirk ameli olmasıyla birlikte Müslüman ameli de mevcuttur. İşte bu noktada İbn Teymiyye gibi Aliimler asli kafirler ile İslam'dan olup da tevil ile hatalı olanları ayırt etmişlerdir. Kendisinde iki durumunda olduğu kimse için bunların asli kafir olan Yahudi, Hristiyan vb. gibi olmadığını müslüman olup kimi yönüyle günahkar yada fasık olduğunu söylemiştir.¹⁰¹

Sonuç olarak asli Kafir ile Müslüman olduğunu ikrar eden ama cahilliğiyle hatalı olan kimsenin durumunu ayrı değerlendirip ele almamız gerekiyor. Allah'ın Kur'an'da Peygamber göndermediği kavme "Müşrik", "Kafir" vb. ifadeler kullanması, Asli kafirler ile alakalı olan bir durumdur.

---

¹⁰¹ İbn Teymiyye, *Camiü'r-Resail* (Cidde, 1984), 1; 244-245.

Misak Ayeti Cehaletin Mazeret Olmamasına Delil midir?

Cehaleti mazeret olarak görmeyenlerin diğeri bir delili ise “Misak Ayeti” diye bilinen şu ayettir; **“Hani Rabbin, Ademoğulları’ndan onların bellerinden soylarını dışarı aldı ve “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Diyerek kendilerini birbirine şahit tutmuştu da onlar da “Evet şahidiz ” demişlerdi. Allah kıyamet günü şöyle diyemeyesiniz diye bunu böyle yaptı; “bizim bundan haberimiz yoktu. “ Ya da şöyle diyemeyesiniz diye; “Vaktiyle atalarımız müşrik olmuşlardı, biz onlardan sonra gelen kuşaklardık, bizi eğri yola sapanların yaptıklarından dolayı mı mahvedeceksin?” (Araf/172-173)**

Cehaleti mazeret olarak görmeyenler bu Ayetlerin başlı başına bir delil olduğunu bundan dolayı da bilmeme gibi bir durum olamayacağını çünkü ayetin belirttiği üzere Allah’ın kullarından ahirette mazeretleri olmaması için Rabbi olduğuna dair söz almıştır. Dolayısıyla insanlarda ona “Evet şahidiz” yani sen bizim rabbimizsin diyerek tevhid üzere söz vermişlerdi bundan dolayı da cehalet mazeret olamaz.

Bunu bu şekilde kabul eden Mutezile, Reşid Rıza ve İbn Atiyye Tartuşidir;

Bu konuda cehaleti Mazeret olarak görmeyen Mutezile’de bu ayeti bu bağlamda değerlendirmektedir.¹⁰²

Reşid Rıza’da bu görüşü benimsemiş bu ayeti tefsir ederken “ Allah’ın bundan muradı Allah sizin babalarınızı ve dedelerinizi taklid etmede özrünüzü kabul etmeyecektir. Tıpkı fitrat ve akıl hücceti ikame edildikten sonra cehaleti kabul etmediği gibi.”¹⁰³ demiştir.

İbn Atiyye de bu ayeti delil getirerek cehaleti mazeret olarak kabul etmemiştir.¹⁰⁴

İkinci bir görüş ise ki bu görüş müfessirlerin çoğunu kapsamaktadır. Onlar bu misak delilinin ancak peygamberin gelip ulaştırmasıyla değerlendirilebileceğini ifade etmiş, dolayısıyla bu ayet tek başına değerlendirilemeyeceği gibi, zaten Kur’an’da bulunması onun ancak hüccetin ikamesi ile olabileceğini ifade eder demişlerdir.

¹⁰² Ebü’l-Kâsım Cârullah, *El-Keşşaf an Hakaiki’t-Tenzil*, 2; 166.

¹⁰³ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Hakim, el-Meşhur bi Tefsiri’l-Menar* (Beyrut: Darü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1999), “Araf”, 172-173.

¹⁰⁴ İbn Atiyye El-Ende Ebu Muhammed Abdülhak b. Gâlib, *Tefsiru İbn Atiyye* (Kahire: Darü’l-Fikri’l-Arabi, t.y.), “Araf”, 172-173.

Bizde müfessirlerinin çoğunun görüşünün daha isabetli olduğunu düşünüyoruz bunu şu iki gerekçeyle açıklarsak;

- **“Ey Rabbimiz! Unutmuş veya hata etmişsek, bizi sorumlu tutma..”**(Bakara/286) Allah’ın bu duayı Kur’an’da iletmesi onun bu duayı kabul ettiğinin bir işaretidir. Nitekim Resulullah “Şüphesiz ki Allah, ümmetinden hata etmenin, unutmamanın ve kendisine zorla yaptırılan şeyin sorumluluğunu kaldırmıştır.”¹⁰⁵ demiştir. Dolayısıyla unutmaktan ve hata etmekten dolayı Allah bizden sorumluluğu kaldırmıştır. Hiçbir insanın bu misak ayetinde olduğu gibi Allah’a söz verdiğiine dair hatırladığı hiçbir durum yoktur. Dolayısıyla bu konuda “Misak” ayetini delil almak, Allah’ın kişinin güç yetiremediği bir konuda onu sorumlu tuttuğunu söylemektir. Nitekim insanoğlunun bunu hatırlamaması kendi elinde olan bir durum değildir ve Allah “Hiç kimseyi gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz..”(Bakara/286) buyurmuştur.
- **“Müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”** (Nisa/165) Bu ayette yine “Misak ayeti” ile aynı konumdadır. Nitekim “bahaneleri olmasın” buna işaret eder. Bu ayet ile birlikte değerlendireceğimiz bir diyet ayet ise **“Doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmediğe, Allah bir toplumu saptıracak değildir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”**(tevbe/115) Bu ayetlerden anlaşılıyor ki Allah bir kişiyi sorumlu tutmak için Peygamberler gönderir, Peygamberler’de Allah’ın mesajını insanlara iletir ve böylece insanlar sorumlu olurlar. Misak Ayeti’ni de Resulullah, Kur’an ile bizlere ulaştırdığına göre o zaman geriye kalan seçenek hüccetin ikamesi oluyor ki buda cehaletin mazeret olmasını kaçınılmaz bir durum haline getirmiş olur. Nitekim Seyyid Kutup Tevbe/115’in tefsirini yaparken “ Muhakkak ki Allah ancak sakınılmasını ve kaçınılmasını beyan ettikten(açıkladıktan) sonra insanları hesaba çeker...”¹⁰⁶

¹⁰⁵ İbn Mace, “Talak”, 16.

¹⁰⁶ Seyyid Kutup, *Fî Zîlâli'l-Kur’ân* (istanbul: Hikmet Yayınları, t.y.), 7; 428.

İbn el-Cevzi Araf (172-173) hakkında demiştir ki; “ Bu ayet bütün mükelleflerden misakda söz almıştır. Kafirlerin şu söylemlerine karşı delil olsun diye, “Şüphesiz ki biz bu misakdan gafildik hatırlamıyorduk, “Onların asiliği düşürülmez(affedilmez) çünkü Allah bunu Resulullah’ın diliyle haber vermiştir...”¹⁰⁷

Sonuç olarak bu ayetin cehaletin mazeret olmayışına delil olabilmesi için bu ayetin gerek Müslüman gerekse gayri müslime ikame edilmesi lazım. Aksi halde daha önce de belirttiğimiz gibi cehalet gerek itikadi gerek ameli meselelerde mazerettir. Hüccet ikame edilmeyen gayri müslim zaten İslam dairesinde olmadığı için mevzu dışıdır ve durumu Allah’a kalmıştır.

Selefi Alimlerin Cehalet Özrü Hakkındaki Görüşleri

Günümüz de tekfir mevzusu daha çok “Cehalet Özrü” konusu çerçevesinde gerçekleşmektedir. Selefi anlayışa tabii olanlardan kimi kesim, cehaleti özür saymayı dolayısıyla toplumda avam olan kesimi tekfir etmektedirler. Selefi yorumun en temel dayanağı İbn Teymiyye’dir. Bizde cehalet özrü mevzusunu başta İbn Teymiyye olmak üzere Selefi yorumun diğer dayanakları olan İbn Hazm, Muhammed b. Abdulvehhab, Useymin’nin kendi kaynaklarından değerlendireceğiz. Bunların her birini ayrı ayrı makalelerde değerlendireceğiz. Cehalet özrünü iki sınıf ve iki konuda ele alacağız; İlk olarak kendisine hüccetin hiç ulaşmadığı (fetret ehli) kimseler, diğer sınıf ise müslüman olduğunu söyleyip bir takım arızı nedenlerden dolayı kendisine ilmin ulaşmadığı kimselerin durumu hakkında olacaktır. Diğer mevzu ise cehaletin hem itikadi hemde ameli meseleleri kapsadığı üzerine olacaktır.

İbn Teymiyye İslam’i ilimlerde otoriter bir alim olup, bir çok farklı konularda eserler ve fikirler sunmuştur. İbn Teymiyye’nin kaynaklarını incelediğimizde, onun gerek ameli gerek itikadi konularda cehaleti mazeret olarak sunduğunu görmekteyiz.

İbn Teymiyye’ye göre Fetret Ehli; “Teklif, Darul Ceza olan Cennet ve Cehennem’e girmeye engeldir. Kıyamet meydanında bunlar imtihan edileceklerdir. Tıpkı berzaha imtihan edildikleri gibi. Onlardan birine şöyle sorulur; Rabbin kim? Dinin ne? Peygamber’in kim? ve Allah şöyle buyurur; “İş ciddileşip paçalar sıvandığı gün secdeye çağrılırlar, ama bunu yapamazlar;” ...¹⁰⁸

¹⁰⁷ İbnü'l-Cevzi, *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, 3; 285.

¹⁰⁸ İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 4; 303-304.

İbn Teymiyye ve Selefi ekol fetret ehlinin ahirette imtihana tabi tutulacağı görüşündedir nitekim Beyhaki, İbn Kayyim, İbn Kesir ve İbn Hacer'de aynı kanaattedirler. Dolayısıyla İbn Teymiyye kendilerine Risalet mesajı hiç ulaşmamış kesimin durumunu Allah'a bırakmış ve maazeret çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu durum zaten bilinen bir durum olduğundan çok uzatmaya ihtiyaç yoktur. Fetret ehli hakkında Eşariler onlara kurtuluşa ermiş hükmü verirken nitekim Serahsî, Kādîhan ve İbnü'l-Hümâm'ın yanı sıra Buharalı diğer bazı Mâtürîdî âlimleriyle İmam Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, gibi âlimler, bu kanaattedir.¹⁰⁹ Maturidiler, akıl şartı koşup en azından akılları ile tek bir Allah'a inanma şartı koşmuşlardır. Ebû Hanîfe olmak üzere Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ile bu mezhebe bağlı âlimlerin çoğunluğu ve Mu'tezile'nin tamamı bu görüştedir.¹¹⁰

Dolayısıyla gerek Ehl-i Sünnet gerekse Mutezile olsun İslam alimleri bu durumu mazaret olarak kabul etmişlerdir. Çünkü "Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar..." ayeti vb. ayetler çerçevesinde değerlendirince fetret ehlini mazeretli saymamak, Allah'ın genel olarak koyduğu hükme aykırı düştüğü ortaya çıkar. Yine Allah başka bir ayette "...Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz." buyurarak bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

İbn Teymiyye' ye göre İman edip, cehaleten itikadi meselelerde hata yapanın durumu; İbni Teymiyye Anzî'nin tahkik ettiği "İhna'ye Reddiye" adlı kitapta derki: "Allah'tan başkasına dua eden yahut tavaf eden kişi müşriktir, bu ameller küfür amelleridir, ancak bazen bu işlerin şirk ve haram olduğunu bilmeyenler vardır. Nasıl ki Tatar ve başkaları İslam' dinine girerken beraberinde küçük putlar bulundurup onları yüceltirlerdi aynı şekilde bu insanlar bunun İslam dininde haram olduğunu bilmezlerdi. Bazıları da ateşe taparak yaklaşırlardı, bunun haram olduğunu bilmezlerdi. İslam dinine yeni girenlerin içinde şirkin birçok çeşitleri onlar arasında gizli olup, şirk olduğunu bilmezlerdi, işte bu kimseler sapıklık içindeler, Allah'a yaptıkları ameller batıl olduğu halde, cezaya müstahak olamazlar, çünkü Allah'ın onlar üzerine hücceti yoktur. Zira Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Öyleyse siz de bile bile Allah'a ortaklar koşmayın."¹¹¹

¹⁰⁹ Ebû'l-Hasan b. Ebû Bişr Ali b. İsmail b. İshak Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ihtilafü'l-musallîn* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990), 127.

¹¹⁰ Ebi'l-Muîn Meymun b. Muhammed b. Muhammed El-Hanefi En-Nesefi, *Tebziratü'l-Edille fi Usulî'd-Din* (Dımaşk: Institut Français de Damas, 1999), 1; 453.

¹¹¹ *İşkaliyyat el-İ'zaru bil-Cehli fi el-Mabhasil Akdi*, 50.

İbn Teymiyye şirk ameli işlenmesine rağmen kendilerine delilin ulaştırılıp bildirilmemesinden dolayı onların cezaya müstehak olmadığını bildirmiştir. İbn Teymiyye'den bu minvalde bir çok nakil vardır.İbn Teymiyye gerek akidevi meselelerde olsun gerek ameli meselelerde olsun bilmeden işleyen kimsenin mazur olduğunu söylemiştir bunun aksini ifade edenler için ise şu şekilde cevap vermiştir; **"Onlardan hiç biri "kişinin inkar etmekle kafir olacağı usûli(itikadi) meseleler ve inkar etmekle kafir olmayacağı fûrû meseleler" diye meseleler arasında bir ayırım yapmamışlardır. Meseleleri bu şekilde ayırmaya gelince, bunun ne sahabeden ne de onlara ihsan ile tâbi olanlardan ne de İslam imamlarından bir aslı yoktur. Aksine bu tür görüşler, hakikatte Mutezile ve emsalleri olan diğer bidat ehlinde alınmadır."**

"Eğer dese ki: usûl meseleleri kat'i meselelerdir. Ona denir ki: Bir çok ameli mesele vardır ki kat'idirler.(kesin) Yine bir çok itikadi konular vardır ki kat'i değildirler. Meselenin kat'i veya zanni(kesin olmayan) oluşu göreceli bir şeydir. Nitekim bir meselede kişiye kati delil açık olduğundan dolayı o mesele o kişiye göre kati olabilir. Bu, tıpkı bir nassı direk Rasûlden işittiği ve Rasûlün o nass ile neyi kastettiğini kati olarak bilen kişinin durumu gibidir. Ama ne var ki aynı nass, bırak kati olmayı, nassın kendisine ulaşmamasından veya ulaşıp da sâbit görmemesinden veya o nassı anlamamasından dolayı bir başkasına göre aslen hiç zanni bile olmayabilir.

Nitekim sahihlerde Nebi'den, ﷺ ailesine şöyle diyen kişinin hadisi sâbit olmuştur. "Ben ölünce külümü uzaklara götürüp denize savurun. Vallahi eğer Allah güç yetirirse hiç kimseye etmediği azabı bana eder. Allah Teala karaya; onun külünden ne almışsa, denize de onun külünden ne almışsa iade etmesini emreder. Sonra Allah Teala o kişiye hitâben: "seni böyle bir söz etmeye iten neydi?" diye sorar. O ise cevaben "senden korkumdu ya Rabb" der. Bunun üzerine Allah Teala onu bağışlar."

Bu adam Allah Teala'nın kudretinde ve âhiret hayatında şüpheye düşmüştü. Hatta tekrar döndürülmeyeceğini ve böyle yaparsa Allah Teala'nın onun kemiklerini bir araya getirme konusunda kendisine güç yetiremeyeceğini sanmıştı. Bu itikadına rağmen Allah Teala onu bağışlamıştır. Bu gibi konular başka yerlerde genişçe açıklanmıştır."¹¹²

Böylece biz anlıyoruz ki İbn Teymiyye itikadi meselelerde de cehaletin mazeret olduğunu ifade ediyor. Nitekim İbn Teymiyye'nin de dediği gibi imamlardan aksi

¹¹² İbn Teymiyye, *Mecmuul Fetava*, 23; 347.

görüş bildirilmemiştir. Sahabe, Tabiin ve imamların bunda icması vardır. İmam Şafii'nin bu konuda **“Yüce Allah kitabında kendisi için bazı isim ve sıfatları zikretmiş ve peygamber sallallahu aleyhi vesellem in ümmetinden Müslüman olan kimse bunları reddedemeyeceğini bildirmiştir. Çünkü o isimleri Kur’ân’da geçmiştir. Bu isimlerin Allah’a ait olduğunu Resulullah sallallahu aleyhi vesellem ‘den sabit olmuştur. Bunları bildikten sonra muhalefet ederse o kâfir olmuştur, ancak bu muhalefet kendisine bilgi gelmeden önce olmuşsa o kişi bilmediği için mazurdur. Çünkü bu gibi ilimlere ne akıl ne hikâye, ne de fikir ve düşünceyle de ulaşılmaz. O kişiye bilgi ulaşmadığından cehalet olduğu için tekfir etmiyoruz.”**¹¹³ şeklinde ifade etmiştir.

Sonuç olarak İbn Teymiyye’ye göre kendinin müslüman olduğunu ifade eden, Allah’a ve Resulü’ne iman ettiğini ikrar eden ancak cehaleten gerek itikadi gerek ameli meselelerde hataya düşen kimsenin mazur olduğunu anlamış olduk. Bu noktada davetçilere düşen görevin onları tekfir etmek değil kalplerinde olan imanın bilincini verip bu hatalardan uzak tutmaya çalışmaktır.

İbn Hazm Zahiri mezhebiyle özdeşleşen İbn Hazm, çok yönlü bir alim olarak bilinir. Nitekim kendisi Zahiri Mezhebi’nin en büyük temsilcisi olmakla beraber hem fakih, hem şair, hem tarihçi, hem edip, hemde muhaddistir. Bu alanlarda bir çok eser veren İbn Hazm bu kadar çok yönlülüğüne rağmen Kıyas’ı kabul etmediği için İslam alimlerince tenkide uğramış eleştirilmiştir. Zahiri yorum yapıp kıyastan kaçınan İbn Hazm delil çıkarmada Kur’an ve Sünnete dayanıp akli çıkarımlardan uzak durmasından dolayı Selefi anlayışın ilim noktasında dayanaklarından biridir. İbn Hazm nassları zahiri bir şekilde yorumlamasına rağmen cehaleti bir bütün olarak ister ameli ister itikadi meseleler olsun mazeret saymıştır.

Önceki makalemizde fetret ehlinin durumunu genel bir şekilde izah ettiğimiz için bu makalede İbn Hazm’ın Müslüman olduğunu ikrar edip ancak bazı arizi nedenlerden dolayı kendisine ilmin ulaşmadığı (hüccetin ikame edilmediği) kimsenin durumu hakkındaki nakillerini değerlendireceğiz.

İbn Hazm’a göre İman edip, cehaleten itikadi meselelerde hata yapanın durumu; “Biz bunu için deriz ki; Küfür sözü ve fiili işleyen kimse bunu yaptığı tüm durumlar için kendisine hüccet ikame edildikten sonra ya küfre girer yada

---

¹¹³ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1982), 10; 79.

fiska, ancak kendisine hüccet ikame edilmemişse hatalıysa bu kimse mazurdur.”¹¹⁴

İbn Hazm dini meselelerin tümünü kapsayacak şekilde yani gerek ameli gerekse itikadi meseleler olsun tümü cehaleti mazeret sayıp delilin ulaştırılması şartını koşmuştur. İbn Hazm hüccetin ikamesini de şu şekilde tarif etmiştir; “Hüccetin ikamesinin özelliği ise, hüccet ulaştığında kişinin yanında, kendisine ikame edilen hüccet ile çatışacak hiçbir şüphenin kalmayacak şekilde açıklanmış olması gerekir.”¹¹⁵

İbn Hazm, **“Kişinin rabbe cism, suret atfetmesi şayet cahil ise o mazaret sahibidir ve ona sorumlulukda yoktur, ona öğretmek gerekir. Şayet kendisine Kur’an ve Sünnet’den bir delil ulaştırılırsa(ikame edilirse) o inatçılık yaparsa muhalefet ederse işte o kişi kafirdir ve kendisine mürted hükmü verilir. Yine birisi deseki; Allah falancadır, insan onu gözle görebilir, veya yaratılmışlardan bir cisim ile cisimlendirirse ve yine deseki Hz.Muhammed Nebi’dir ama Hz.İsa değildir. Her birine hüccetin ikamesinin geçerliliği için ikiside küfür de farklı değildir, şayet mümkünse kendisine tebliğ edilmemiş birini bulup tebliğ eder aksi halde hüccet ikame edilmeden onu tekfir etmek gerekmez.”**¹¹⁶ diyerek bu durumu daha açık hale getirmiştir. İbn Hazm’a göre birine uluhiyyet sıfatı vermek şayet cahil ise hüccet ikame edilmemişse tekfir hükmünün olmadığı yönündedir. İbn Hazm bu ikrarıyla gerek tevhid gerek ibadet vb. konularda cehaleti mazeret saymış ve kendilerine delilin ulaştırılması gerektiğini öngörmüştür.

İbn Hazm, leysilerden bir grup hakkında bahsi geçen hadis için “ Bu hadis cehalet özrü içindir. Kendilerine hüccet ikame edilmediğinden dolayı onlar dinden çıkmamışlardır. Leysiler Resullah’ı yalanlayıp yalan söyledikleri için şüphesiz kafir olurlardı ancak onlar bedeviliğinden ve cahilliklerinden dolayı mazurdurlar tekfir edilmezler.”¹¹⁷

Sonuç olarak tüm bu nakillerden anlaşılıyor ki İbn Hazm cehaleti bir bütün olarak mazeret sayıp gerek akidevi, tevhidi gerekse ibadet ile alakalı konularda dahi cehaleti mazeret görüp tekfir edilmeyeceğini bildirmiştir.

¹¹⁴ İbn Hazm, *El-İhkam fi Usuli’l-Ahkam*, 1; 68.

¹¹⁵ İbn Hazm, *El-İhkam fi Usuli’l-Ahkam*, 1; 68.

¹¹⁶ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed ez-Zahirî İbn Hazm, *el-Fasl fi’l-milel ve’l-ehvâ’ ve’n-nihal*, ed. Ahmed es-Seyyid Seyyid Ahmed Ali (Kahire: el-Mektebetu’t-tevfikiyye, t.y.), 3; 292-293.

¹¹⁷ İbn Hazm, *el-Fasl fi’l-milel ve’l-ehvâ’ ve’n-nihal*, 10; 410.

İbn Kayyim el-Cevziyye, İbn Teymiyye'nin öğrencisi olup ondan fıkıh dersi aldığı yine İbn Teymiyye ile birlikte hapis yattığı bilinmektedir. İbn Kayyim toplumun maslahatına önem veren bir alimdi nitekim şu sözü buna işaret etmektedir; "Şeriatın tamamı adalet, tamamı rahmet, bütünü hikmet ve tamamı maslahattır. Şeriatta yer alıp da hikmetten hikmetsizliğe, adaletten zulme, rahmetten rahmetin zıddına ve maslahattan mefsedete çevrilen hiçbir mesele, yorum yoluyla ona dahil edilse de, asla şeriata ait değildir." İbn Kayyim'da cehaleti mazaret sayıp cahilliğinden dolayı bir kimsenin tekfir edilmeyeceğini ifade etmiştir; "Kim alemin yaratıldığını (hudus delili), dirilmeyi, bütün kainatı Allah'ın düzenleyip idaresini Allah'ın yaptığını inkar ederse onun şahadeti kabul edilmez çünkü o İslam'dan değildir. Ancak Müslüman oldukları doğrulanan, Rafiziler, Cehmiler, Mürciler vb. gibi ancak bazı itikadi meselelerde muhalif olan ehli bidat, bu şekilde değildir. Onlara hidayet öğretilmeden, şahadetleri reddedilmez. Onların hükmü "Erkekler, kadınlar ve çocuklar içinden zayıf sayılanlar (yani) çaresiz kalanlar ve hiçbir kurtuluş yolu bulamayanlar müstesnadır" bu şekildedir."¹¹⁸ Yine İbn Kayyim "İtikadında fasıklık olsa da dinini muhafaza ediyorsa mutezile, harici, rafizi gibi biz onları tekfir etmeyiz."¹¹⁹ demiştir. Halbuki hariciler mescidleri harab etmiş, sahabe öldürmüşlerdi buna rağmen İbn Kayyim onları tekfir etmemiştir. Onlara ilmin ulaştırılıp öğretilmesi gerektiğini bildirmiştir.

Selefi yorumun son dönemdeki alimleri olan Muhammed b. Salih el-Useymin ve Vehhabiliğin kurucusu olarak bilinen Muhammed b. Abdulvehhab'da gerek ameli gerekse itikadi meselelerde cehaleti mazaret saymıştır. Nitekim Muhammed b. Abdulvehhab "Abdulkadir Geylani'nin kabirlerine put yapıp secde edenleri cehaletlerinden dolayı tekfir etmediğini"¹²⁰ söylemiştir. Yine onun mezhebinden olan Abdullatif ibni Abdurrahman ondan nakille "Şeyhimiz-Muhammed-İnsanların en yücesi; Allah dışında kabir ehlinden dua talep edene varıncaya kadar tekfiri genellemede kendini tutan buna mesafe koyandır. Kim onlara tebliğ eder hücceti ikame ederse o zaman tekfir edilir." demiştir.¹²¹ Muhammed b. Abdulvehhab son dönem selefi yorumun en büyük temsilcisidir ve kendisi hüccetin ikame edilmeyen kimsenin tekfir edilmeyeceğini bildirmiştir. Muhammed b. Salih Useymin'de yine dini meselelerin tümünde cehaleti

¹¹⁸ Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim El-Cevziyye, *Et-Turukü'l-Hükmiyye* (Beyrut: Dar'ül Erkam, 1999), 174.

¹¹⁹ İbn Kayyim El-Cevziyye, *Et-Turukü'l-Hükmiyye*, 173.

¹²⁰ Muhammed bin Abdulvehhab, *Mü'ellesâtü's-Şeyhi'l-İmâm Muhammed b. 'Abdilvehhâb* (Riyad: Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, t.y.), 6; 60 (Resaili Şahsiyye).

¹²¹ *İşkaliyyat el-İ'zaru bil-Cehli fi el-Mabhasil Akdi*, 58.

mazaret olarak kabul etmiştir. İster akidevi isterse ameli meseleler olsun bir bütün olarak cehaletin mazaret olduğunu ikrar etmiştir. Useymine cehaletin özü hakkında sorulduğunda bu görüşünü şu şekilde ifade eder; “ Cehalet özü dinin bütün konularında sabittir. Bununla ilgili naslar çoktur, kim cahil ise cehaletinden dolayı dinin hangi meselesi olursa olsun sorumlu tutulmaz”¹²² Useyminin bu anlayışını kendisine sorulan bir sorudan ve onun bu soruya verdiği cevaptan daha net bir şekilde anlıyoruz.

“Soru; Şayet bir emir de cahil olunursu ilimle beraber kafir olunur. Örneğin sıradan bir vatandaş, ölümlere dua talep eden bir kavimde yaşıyorsa, hiç kimsede kendisine yapılan bu amelin şirk olduğunu bildirmemiş ancak o Müslüman dindar biri, onun Allah dışında başkasına dua etmesinden dolayı mazurmudur?

Cevap; Evet o mazurdur, çünkü bu adam bu hal üzere yaşıyor hiç kimse de bu amelin ona şirk olduğunu açıklamıyor. O bunun bir vesile olduğuna bir amaç olmadığına inanıyor. Yani; Onun inancında bu ev Allah’a ulaşmada bir vesiledir, kendisini Allah’a yaklaştırıyor. Biz bunun için deriz ki o adam tekfir edilmez o İslam’a mensubdur.”¹²³

İbn Useymin Usul kitabında şirk ameli işleyen için dahil cehaletin mazaret olduğuna dair “ Biz, ülkeleri ancak halkı zulüm de ısrar edince helâk ederiz.”(kasas/59), “Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz.”(isra/15) “Allah, bir milleti doğru yola erdirdikten sonra, sakınacakları şeyleri onlara açıklamadıkça, sapıklığa düşürmez. Allah şüphesiz her şeyi bilir.”(tevbe/115) ayetlerini delil getirerek cehaletin dinde mazeret olduğunu bildirmiştir.¹²⁴ İbn Useymin’in şu sözü ise düşüncesinin özeti şeklindedir ki şöyle der; ““Şüphesiz cehalet hatadan sayılır.” İşte buna binaen diyebiliriz ki: Küfrü gerektiren söz veya eylemin küfür olduğunu bilmeden-yani şerî delini bilmeden-işleyen insan kâfir olmaz.”¹²⁵

Son olarak Abdurrahman es-Sadi’den bir nakille bu konuya açıklık getirelim Abdurrahman es-Sadi derki; “Her kim Allah ve Resul’üne iman eder, tasdik edip onlara itaat ettikten sonra bilmeyerek Allah Resulünün bir kısım vahyini inkâr eder veya Resulün getirdiğinden bilgisi yoksa, bu eylem her ne kadar küfür ise de bunu yapanın kafir olduğu muhakkak ise de, peygamberin getirdiğinden haberi olmayan o belirli kişinin kâfir olması söz konusu değildir. Ve bu konuda

¹²² El-Useymin Muhammed b. Salih, *Mecmu’ Feteva* (Beyrut: Darü’r-Risaletü’l-Alemiyye, 2005), 2; 127.

¹²³ Muhammed b. Salih El-Useymin, *Manzumu Usuli’l-Fıkh ve Kavaidihi* (Demmam: Dar İbni’l Cevzi, 2013), 74.

¹²⁴ El-Useymin, *Manzumu Usuli’l-Fıkh ve Kavaidihi*, 74.

¹²⁵ El-Useymin, *Eş-Şerhü’l-Mümti’*, 14; 449.

ister itikatta ister amelde olsun fark etmez, Zira küfür, peygamberin getirdiği tüm vahyin inkârı, ya da peygamberin getirdiğinin bazılarının bilerek inkârıdır.”¹²⁶

Sonuç olarak selefi yorumun kendilerine dayanak olarak kabul ettikleri, en etkili ve en meşhur Alimleri cehaleti mazaret olarak saymış gerek akidevi meselelerde gerekse ameli meselelerde ayırt etmeden mazaret olarak kabul etmişlerdir. Dolayısıyla selefi yorumun, cehaletin mazaret olmaması bakımından tekfire dair dayanakları YouTube’den birkaç dakikalık videodan veya hamasi yazılardan ileriye gitmemektedir. Şayet ilim ile taassubdan uzak bir şekilde konuyu araştırırlarsa yanıldıklarının farkına varacaklardır.

Cemil Meriç’in dediği gibi **“Yanıldığını kabul etmek, yeni bir hakikatin fethiyle zenginleşmektir.”**

Fetava es-Sadiyye’de “Cehalette Özür” Bahsi

Abdurrahman es-Sadi Fetava-i Sadiyye kitabının Babı Hükmü Mürted bölümünde cehalet özrünü, cehaletin mazeret olduğunu kabul eden ve etmeyen iki kişinin münazarası şeklinde ele almıştır. Bu münazara şuana kadar değindiğimiz konuların bir özeti şeklindedir. Bu makalede bu münazarı tercüme edip sunacağız. Asıl metinde zikri geçen şahıs diye ifade edilir ama biz karışıklık olmasın diye, birinci kişi olarak tercüme ettiğimiz cehaleti mazeret kabul etmeyen ikinci şahıs ise cehaleti kabul eden kimse yani es-Sadi’yi temsil etmektedir.

“Kendisinde küfür gerektiren birşey meydana gelen belirli şahsın tekfiri hakkında münazara;

Birinci şahıs(cehaleti özür saymayan) dediki; “Muhakkak ki Kur’an, Sünnet ve İcma işaret eder ki kim Allah’dan başka Melek, Nebi, salih bir kimse, put veya bunun dışında herhangi birşeye dua ederse, bu kimse kafirdir. Ebedi cehennemde kalacaktır. Bu bilinen dinin zaruri meselelerindendir inkarı mümkün değildir. İnsanlardan biri bu yaptığında ister mukallid ister tevil edilmiş ister inatçı isterse cahil olsun bu kimse müşriktir kafirdir. Bundan dolayı Allah Kur’an tabi olan veya olunan inatçı yada cahil diye ayırt etmemiş hepsine kafir

¹²⁶ Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillâh b. Nâsır, *el-Fetâva’s-Sa’diyye* (Riyad: Mektebetü’l-Maârif, t.y.), 443-447.

demiştir. **“Hayır hayır! Onların dedikleri şundan ibarettir: “Biz babalarımızı bir inanç üzerinde bulduk, elbette biz onların izlerinden giderek doğru yolu buluruz.”(Zuhruf/22)**

Bu buyrukta hiçbir şüphe yoktur ki o kimseler hak üzerine olduklarını zannediyorlardı. **“Onlar, iyi yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir. İşte onlar, rablerinin âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr eden...”(Kehf/104-105)** Yaptıkları iyi şeylere inanmaları onların tekfir edilmesine de mani olmamıştır. İşte aynen bu şekilde kim Allah’dan başkasına dua ederse yada sadece Allah’ın güç yetirebileceği bir konuda başkasından yardım dilerse(istiğase yaparsa) ister inatçı olsun ister olmasın, ister delili bilsin ister bilmesin bu kimse kafirdir, müşriktir. Yahudi, Hristiyan ve diğerleri ile İslam’a mensub kimsenin cehaleti arasında ne fark vardır ki? Yine dirilişi inkar edenler ile Allah dışındakilere dua eden ona sığınan ve sadece Allah’ın yapabileceği ihtiyaçlarını isteyen arasında ne fark vardır? Bunların hepsi kafirdir. Resulullah apaçık bir şekilde tebliğ etmiştir. İster anlasın ister anlamasın kime de Kur’an ulaşırsa bu kimseye hüccet ikame edilmiştir.”

İkinci şahıs (cehaleti özür sayan); Senin Kur’an, sünnet ve icma ile söylediğin, Allah dışındakine dua etmek, ona istiğasede bulunmanın şirk veya küfür olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Ancak senin Resule iman etmeyen ve tasdik etmeyen Yahudi, Hristiyan ve diğer kafirler ile Hz.Muhammed(s.a.v) iman eden onun her söylediğini doğrulayan, ona itaat eden, sonra Allah dışında başkasına dua eden ve şirk ameli işleyen ancak bu yaptığını idrak edememiş ve yaptığının şirk olduğu şuurunda olmayan iman eden kimseyi bir tutman şüphesiz ki apaçık bir hatadır. Buna Kur’an, Sünnet, sahabe ve tabiinin icması işaret eder ki bunların arasını ayırmak gerekir. Dinde inkar edilmesi mümkün olmayan ve bilinmesi gereken mesele Yahudi, Hristiyan ve diğer kafir sınıflarının kafir olduklarıdır. Ancak kim Resule iman etmişse, onun her söylediğini doğruluyorsa, dinine de bağlıysa ancak itikadında sözünde yada fiilinde hata varsa gerek cahillikle, taklitle veya tevil ile Allah (bu kimse için) şöyle buyurmuştur; **“Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma.”(Bakara/286)** Allah Resulullah’ın ümmetinden hata ile unutma ile veya ikrah altında olduğu durumları affetmiştir. Bu ister söz alanında ister itikad alanında olsun. Denilirki; Kim ona inanırsa veya amel ederse o kafirdir. Ancak bilgisizlikten dolayı bazı şahısların tekfir edilmesini engelleyen bazı maniler vardır. Dolayısıyla o kişi tekfir etmeden önce durup düşünmemiz gerekir. Biz her ne kadar onun sözünün küfür olduğundan şüphe etmiyorsak bile, söz konusu engelden dolayı durmamız gerekir. Sahabeler ve tabiinde bidatler konusunda

bu şekilde yapmışlardır. Onların döneminde harici, mutezili ve kadercilerin bidatleri gibi bidatler çıkmış, bunlar Kur'an ve sünnetten bazı nasların yalanlanmasını, tahrifini ve reddini içermekteydi ki bu küfürdür. Ancak sahabe ve tabiin onları tevil ettiklerinden dolayı muayyen yani ferdi olarak tekfir etmekten geri durmuşlardır. Haricilerin şefaathat naslarını yalanlamaları, büyük günah işleyenlerin Müslüman olduklarını yalanlamaları, mutezilenin büyük günah işleyene şefaati yalanlaması, kaderi inkar etmeleri, Allah'ın sıfatlarını iptal etmeleri, haricilerin sahabe ve Müslümanların kanlarını helal saymaları, ve diğer söyledikleri bütün sözleri ile Allah'dan başkasına dua etmenin ve ondan başkasından yardım isteyen (istiğase yapanın) arasında bir fark yoktur. Şuyhul İslam (ibn teymiyye) el Raddu alal bekri ve el raddu alal ehni kitabının bir çok yerinde bu gibi durumların bazı şeyhlerde vuku bulmasını açıklamıştır ve demiştir ki bu kimselerin tekfir edilmeleri cehaletin ağır basmasından ve risalet mesajı hakkında ilmin az olması sebebiyle hüccet ikame edilmeden tekfir edilmeleri mümkün değildir. Onun bu sözleri meşhurdur ve bilinmektedir. Bizim için anlaşıldı ki bu gibi konular kendisinde cehaleten, taklid veya inat olmaksızın tevil ile bulunursa bu kimsede küfür vuku bulsa bile o kimse söz konusu maniden dolayı muayyen bir şekilde tekfir edilmez.”

Birinci şahıs(cehaleti özür saymayan) dediği; Senin ifade ettiğin “Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma.”(Bakara/286) ayetine gelince Şari(Allah) bu ümmetin işlediği hataları kaldırmıştır. Ancak bu hatalar ferî ve icthadi(hafî) meselelerdedir. Dinin aslı meselelerine bilakis dinin aslı olan tevhid meselelerine gelince bunda hatada inatta aynıdır. Aralarında bir fark yoktur bunu taklid ehli kafirlerin tekfir edilmesi bahsinde söylemiştik. Ancak senin Resulu doğrulamaları ve ona itaatte de bağlıdır buda tekfire engeldir sözüne gelince, bu kabul edilemez. Zira Allah'ın birlemenin, birtek O'na dua etmenin, birtek ondan yardım istemenin ve diğer ibadetlerin vucubiyetini yalanlayan kimse onu nasıl doğruluyordur? Dinin aslı esası olan tevhide itaat etmeyen O'na itaatte nasıl bağlı olabilir? O kimse ki Allah'tan başkasına dua etmiş, Rabbini unutup yardım dilemiş, kalbi yaratılmışlara yönelmiştir. Nerede bağlılık? Nerede Tasdik? Bu kabul edilemez, delili de olmayan kuru bir iddiadır. Sizin bu benzettiğiniz Harici, Mutezile ve diğerlerinin bidatleri ile bunlar arasında büyük fark vardır. Bir tarafta Resullerin davetinin esası ve dinin aslı olan tevhid vardır ki Resullar bunun uğrunda cihad etmiştir. Kur'an başından sonuna kadar bunu temellendirmiş, ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Diğer tarafta ise Allah ve Resulü'ne ve tevhide iman etmekle birlikte, haktan sapmış

kimseler amellerinde ve inançlarında hata yapmış kimseler vardır. Bu ikisi arasında apaçık fark vardır. Bu ikisini birleştiren hatalıdır doğruyu bulamamıştır.

İkinci şahıs (cehaleti özür sayan); Ayette bahsi geçen hatanın asli(zahir) meselelerden olmadığı hafi meselelerden olduğuna dair söyleminiz, delilsiz bir söylemdir. Allah ve Resulü ümmette affedilen konularda asli(zahir) ve ferî(hafi) diye bir ayırım yapmamıştır. Selefin bidat ehlini tekfir etmedi sözüümüze gelince, tevil ettikleri meseleler sadece usulü ed-din meseleleridir. Özellikle mutezile gibi Allah'ın sıfatlarını iptal edenler bu şekilde yapmıştır. Şüphesiz ki Tevhid; Allah'ın kemal sıfatlarının isbatı, ona ibadetin ve ona şirk koşmamanın çerçevesindedir. Birinci kısımda ifade ettiğimiz cehaletinden, tevilinden veya taklidinden Allah'ın sıfatlarını inkar eden kimseyi hüccet ikame etmeden tekfir etmediğimiz gibi, aynı şekilde teviden, taklitten ve cehaletten dolayı Allah'tan başkasına bazı ibadetleri sarfeden kimseyi de hüccetin ikamesi olmadan tekfir etmiyoruz. Sıfatlarda engel olan durum ibadette de engeldir. İsim ve sıfatta ibadette Peygamber tarafından ortaya konulmuş ve tebliğ edilmiştir. Ancak Peygamberin ümmeti bu iki konuda veya birinde sapmışlardır. Peygamberin menettiği ve yasakladığı dinde bilinmesi gereken bu yola girmişlerdir. Kendisine gelen bu iki hususu(sıfat ve ibadet) bilen, hak kendisine beyan edildikten sonra inat edip inkar eden kimse kafirdir. Kim ki zahirinde ve batınında iman etmişse ancak haktan cehaletten dolayı sapmışsa. Bu kimseyi kesinlikle bu hal üzereyken, kendisinde tekfire mani durum olduğu müddetçe kendisine hüccet ikame edilip inkar edip inat edene kadar tekfir etmiyoruz. Bundan dolayı biz ve siz kendisinde bu gibi şeyler sadır olan sarsarı gibi, istiğase eden, Allah'dan başkasına dua eden, ve ihtiyaç talebinde bulunan kimseleri zikri geçen illetten dolayı mutlak olarak tekfir etmiyoruz. Bunun gibi örnekler Şeyhul İslam'ın daha önce geçen sözlerinin içine dahildir. Sizin "dirilişi inkar eden, tıpkı gerek inatçı olsun gerek inatçı olmasın, Allah ve Resulü'nü inkar eden kimseyi tekfir etmede tereddüt etmiyorsunuz" söyleminize gelince; Bunların hepsi bir konudur. Ancak tevil gerçekleşmiş, sıfat ve tevhid meselelerinde yaygınlık kazanmıştır. Dirilişin inkarı ise bu şekilde değildir çünkü böyle bir durum söz konusu değildir. Bununla birlikte uzak bir memlekette yetişmiş veya yeni Müslüman olmuş birinin bunu söylemesi farzedilecek olursa, bu kimseye bu konulardaki hükümler açıklanır ondan sonra inkarda ısrarcı olursa kafir hükmü verilir.(Burada es-Sadi; İslam'da diriliş gibi bir şeyin olmadığını zanneden ile İslam'da Kur'an'da diriliş var ancak bunu inkar etmekle Müslüman olduğunu iddia eden söylüyor.) Kim Allah'a ve Resulüne iman etmişse, o ikisini doğrulayıp itaatte bağlılık gösteriyorsa, ancak peygamberin getirdiğinin bir kısmını

cehaletle veya ilimsiz olarak inkar ederse her ne kadar yaptığı küfür ise de Resulullah'ın getirdiğine cehalet özünden dolayı usul ve furu ayrımı yapmaksızın mazeretlidir. Çünkü küfür Resulullah'ın getirdiğinin bir kısmını veya tamamını bile bile inkar etmekle olur. Böylece sen peygamberi inkar eden kafirleri taklid edenlerle, peygamberin getirdikleri cehaletle, delaletle, ilim ve inat olmaksızın inkar eden müminlerin arasındaki farkı anlamış oldun."¹²⁷

Maide/44 Üzerine

Tekfir ehlinin tekfirlerine yol aradığı noktalardan bir tanesi de Maide/44 ayetidir. Bu ayete zahiri bir şekilde yaklaşım aslında ayeti bağlamından koparmışlardır. Her ne kadar kendilerini Selefi(selefi salihinin yolunu takip eden) olarak adlandırsalar da aslında aşağıda ki nakillerden de anlaşılacağı üzere selefin yolundan sapmışlardır.

Maide 44 bahsi İslam tarihinde Harici zihniyet tarafından tekfir meselesi olarak ortaya atılmış bunun üzerine Hz.Ali başta olmak üzere birçok öncü sahabeyi tekfir etmişlerdir. Bugün aynı şekilde Yeni Zahiriler olarak adlandırabileceğimiz kimi tekfirci kesim bu ayeti istismar edip müslümanları tekfir etmektedirler.

Konunun anlaşılması için İbn Hazm'ın usuli olarak ortaya koyduğu çıkarımdan bahsedip daha sonra Sahabe ve İmamların bu konu hakkındaki nakillerini ortaya koyacağız.

İbn Hazm, hükmün ne olduğunu açıklarken şöyle der;

وكل معتقد او قائل او عامل فهو عامل في ذلك الشيء

"Her itikad eden (inanan) her söz söyleyen ve her amel eden kişi; İtikad ettiği (İnandığı) söylediği veya amel ettiği konuda hakikatte hükmetmiş bir hakim konumundadır."¹²⁸

İbn Hazm'ın hüküm hakkındaki tarifi üç şekilde olur; Ya inanç, ya söylem veya amel kişi bunlardan biri ile hüküm vermiş olur.

İbn Hazm'ın bu kaidesine binaen başka bir yerde ise şöyle demektedir;

فيلزم معتزلة ان يصرحوا بكفر كل عاص او ظالم او فاسق لان كل عاص لم يحكم بما انزل الله

Mutezile; Bütün Asi, Fasıq, ve zalimlerin kafir olduğunu açıklamaları gerekir. Çünkü Asilerde Allah'ın hükmü ile hükmetmemektedir.

¹²⁷ el-Fetâva's-Sa'diyye, 578-584 (farklı baskılarda s.443-447).

¹²⁸ Fasl 3/144

İbn Hazm bu noktada Mutezile'nin Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen herkesi yani ister fasık olsun ister zalim olsun tekfir ettiğini ifade etmektedir. Çünkü Mutezile ve Haricilere göre İnanıldığı halde amelinde büyük günah varsa bu kimse kafirdir. Devamında ise İbn Hazm Maide 44 hakkında şöyle demiştir;

و اما نحن فنقول ان كل من كفر فهو فاسق ظالم عاص و ليس كل فاسق ظالم عاص كافرا بل يكون ... مؤمنا و بالله تعالى الوفيق

“Bize gelince biz deriz ki Kafir olan herkes; Fasık, zalim ve günahkardır. Fakat her fasık, zalim ve günahkar kafir değildir. Bilakis böyle bir kimse, (yani fasık, günahkar ve zalim kimse) mümin olabilir. Tevfik Allah'ın yardımı iledir. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur. “Şüphesiz Rabbin, insanların zulümlerine rağmen bağışlama sahibidir.” (Rad-6) Böylece zulmün bir kısmı Kur'an'ın ifadesiyle affedilmiştir.”¹²⁹

Bu usulün anlaşılması konunun anlaşılması noktasında önem arz etmektedir. Tekfirci kesim olaylara aşırı zahiri baktığında bu usulü onlar için biraz daha kolay hale getirecek olursak özetle İbn Hazm şöyle demiştir;

Hüküm ya itikad ya amel yada kavli(söylem) ile inşa edilir. Maide 44 üzerinde;

Hariciler; İster helal sayсын ister helal saymasın büyük günah işleyen kafirdir ebedi cehennemdedir. Diyerek amelin ve kavlin(söylem) kişiyi dinden çıkaracağını ifade etmiştir.

Mutezile; İster helal sayсын ister saymasın bu kimse ne kafir nede fasıktır. Ama ahirette ebedi cehennemdedirler. Diyerek amel ve kavlin kişiyi ebedi cehenneme koyacağını ifade etmişlerdir.

Ehli Sünnet; Büyük günah işleyen bir kimse işlediği günahı helal saymadıkça İslam dairesinden çıkmaz. Diyerek diğer iki grubun görüşüne itiraz etmişlerdir. Diğer iki grubun dayanağı Amel ve Kavli iken bunlara itiraz eden Ehli Sünnet “İtikadı” şart koşmuştur.

Sonuç olarak bu noktada kendilerini Ehli Sünnet'e yani selefe dayandıran bu kimseler aslında bu konuda Haricileri selef edindiklerinin farkında değillerdir. Neyse ki bize göre cehalet mazeretten sayılıyor.

Gerek Sahabe olsun gerek müfessirler gerekse muhaddisler ve imamlar bu konuda ittifak etmişlerdir.

Hanbeli Mezhebi

Ahmet B. Hanbel

Hanbeli Mezhebi'nin kurucusu olan Ahmet b. Hanbel bu konu hakkında şöyle demektedir.

İsmâîl b. Sa'îd Yüce Allah'ın: "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir." (Mâide, 44) buyruğu hakkında İmâm Ahmed'e sormuş ve şöyle demiştir: «Ahmed'e dedim ki: Bu küfür nedir? **Dedi ki: Dînden çıkarmayan küfürdür.»**¹³⁰

Yine başka bir yerde ise "İbn Hâni şöyle der: «Ahmed'e, Tâvûs'un hadîsi ve: "Dînden çıkarmayan küfür" sözü hakkında sordum. Ebû Abdillah (İmâm Ahmed) şöyle dedi: **Bu, "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir." âyeti hakkındadır.»**¹³¹

Ahmet b. Hanbel'in öğrencisi olan " İmâm Ebû Dâvûd es-Sicistânî şöyle der: «Ahmed'in, Yüce Allah'ın: "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir." buyruğunu zikrettiğini işittim. (Daha sonra) Ahmed bize tahdîs etti ve şöyle dedi: Bize Vekî' tahdîs etti ve şöyle dedi: Bize Sufyân, Sa'îd el-Mekkî'den o da Tâvûs'dan şöyle dediğini tahdîs etti: "Bu, dînden çıkarılan küfür değildir." (Yine) Ahmed bize tahdîs etti ve şöyle dedi: Bize Vekî' Sufyân'dan o da İbn Cureyc'den o da Atâ'dan şöyle dediğini tahdîs etti: "**(Asıl) Küfrün altında bir küfür, (asıl) zulmün altında bir zulüm, (asıl) fıskın altında bir fısktır.**"¹³²

İbnu'l-Cevzi

Yine Hanbeli Alimlerinden olan İslami ilimlerin bütün dallarında çalışması bulunan Ebu'l Ferec İbnu'l Cevzi bu konuya şöyle ışık tutmaktadır;

"Sözün özü şudur: Yahûdîlerin yaptığı gibi o hükmü Allah'ın indirdiğini bile bile Allah'ın indirdikleri ile -inkâr ederek- hükmetmeyen kâfirdir. **Allah'ın indirdikleriyle inkâr söz konusu olmaksızın hevâya meylederek hükmetmeyen zâlim ve fâsıktır.** Ali b. Ebî Talha İbn Abbâs'dan şöyle dediğini nakleder: **Allah'ın indirdiklerini inkâr eden kâfir olur, ikrâr edip onunla hükmetmeyen ise fâsik ve zâlim olur.**"¹³³

¹³⁰ Ahkâmu'n-Nisâ, (sayfa: 57/91. rivâyet)

¹³¹ Mesâilu İbn Hâni (2/192)

¹³² Mesâilu Ebî Dâvûd (sayfa: 283/1355.,1356.,1357. maddeler)

¹³³ Zâdu'l-Mesîr (s: 386)

İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye

Hanbeli Alimlerinden İslami ilimlerin bir çok dalında eserler ortaya koymuş Alim İbn Kayyim şöyle demektedir;

“Doğru olan şudur: Allah’ın indirdikleri ile hükmetmemek, hükmedenin hâline göre iki küfür çeşidi, büyük ve küçük küfür arasında gider gelir. **Eğer bu vâkıa hakkında Allah’ın indirdikleri ile hükmetmenin vâcib olduğuna inanıyor ve bir ma’siyet olarak o hükümden sapıyor, bununla birlikte cezâlandırılmayı hak ettiğini i’tirâf ediyorsa işte bu küçük küfürdür. Eğer onun Allah’ın hükmü olduğunu yakînen bildiği hâlde vâcib olmadığına ve kendisinin bu konuda muhayyer olduğuna i’tikâd ediyorsa bu da büyük küfürdür. Eğer onun Allah’ın hükmü olduğunu bilmiyor veya onun hakkında hata ediyorsa, hatalı bir kişi olarak kabûl edilir ve onun hükmü hatalı kimselerin hükmüdür.**”¹³⁴

Hanefi Mezhebi

Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi el-Cessas

Hanefi Mezhebi’nin önde gelen fakihlerinden Cessas, Maide 44 hakkında şöyle demektedir;

“ (Allah’ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.) [Mâide, 44] Yüce Allah’ın bu buyruk ile murâdı, Küfrü’ş-şirk ve’l-cuhûd (şirk ve inkâr küfrü) yada inkârın söz konusu olmadığı Küfrü’n-ni’me (ni’metlere küfür) ihtimâlleri dışında kalmaz. **Eğer murâd olunan Allah’ın hükmünün inkârı veya Allah’ın hükmü olduğunu öne sürerek ondan başkası ile hükmetmek ise bu, dînden çıkarıcı küfürdür. Fâili de daha önceden müslüman olsa bile mürteddir.** Buna binâen âyetin te’vîli, bu âyetler İsrâiloğulları hakkında inmiştir ve bizim hakkımızda da geçerlidir, diyenlerin görüşü olur. Bu görüştekiler şöyle demektedirler: **Bizden de her kim hükmü inkâr eder veya Allah’ın indirdiğinden başkası ile hükmedip sonra da ‘bu, Allah’ın hükmüdür’ derse, İsrâiloğulları bunu yaptıklarında nasıl kâfir olmuş iseler o da onlar gibi kâfir olur.** Eğer âyet ile murâd olunan Kufri’n-ni’me ise şüphesiz ki ni’metlere nankörlük inkâr sözkonusu olmaksızın onlarla ilgili şükürü terk edip edâ etmemekle de olur. Bunu yapan da dînden çıkmaz. Allah’ın indirdikleri ile hükmetmeyenlere küfür isminin itlâkından dolayı ağır basan görüş birinci

¹³⁴ Medâricu’s-Sâlikîn (2/904-905)

anlamdır. **Hâricîler bu âyeti, Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyi terk edenin onları inkâr etmese bile tekfirine yorumlamışlardır.** Bundan dolayı onlar büyük yahut küçük her türlü günah ile Allah'a isyân edeni tekfîr ederler. Onlar bu yöntem ile küçük günahlarından dolayı peygamberleri tekfîr etme ile küfre ve sapıklığa sürüklenirler.”¹³⁵

Bedruddin el-Ayni

Hanefi Mezhebinin önemli alimlerinden Fakih, Muhaddis, Tarihçi ve Dil Alimi olan Ayni bahsi geçen konu hakkında şöyle demektedir;

“Bu ve sonrasındaki iki âyet kâfirler ve yahûdîlerden Allah'ın hükmünü tağyîr edenler hakkında inmiştir. Ehl-i İslâm ile hiçbir ilgisi yoktur. **Çünkü müslüman büyük günah işlese bile ona kâfir denilmez**”¹³⁶

Şafii Mezhebi

Muhammed b. Mansûr es-Sem'ani

Şafii fakihi, İmam, Muhaddis olarak anılan Sem'ani bu konu hakkında şöyle demiştir;

“Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.’ [Mâide, 44] el-Berâ b. Âzib bu âyetin müşrikler hakkında olduğunu söylemiştir -ki bu, Hasen el-Basrî'nin de kavlidir-. **İbn Abbâs ise âyetin müslümanlar hakkında olduğunu ve bu buyruk ile murâd olunanın (asıl) küfrün altında (dînden çıkarmayan) küfür olduğunu söylemiştir.** Bil ki, Hâricîler bu âyet ile delîl getirir ve Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyen kâfirdir, derler. Ehl-i Sünnet ise der ki: **Hükmün terki ile kâfir olmaz.** Âyet için iki açıklama vardır: Birincisi: Bu âyetin anlamı, her kim reddederek ve inkâr ederek Allah'ın indirdikleri ile hükmetmez ise onlar kâfirlerin ta kendileridir, şeklindedir. İkincisi: Bu âyetin anlamı, Allah'ın indirdiklerinin tümüyle birden (ne tevhid, ne ibadât ne de muâmelât ile) hükmetmez ise kâfirlerin ta kendileridir, şeklindedir. Çünkü Müslüman değil kâfir ancak Allah'ın indirdiklerinin tümüyle birden hükmetmeyi terk eder.”¹³⁷

Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî

Yine Şafii Alimlerinden Müfessir ve Muhaddis olan Begavi bu konu hakkında şöyle demektedir;

¹³⁵ Ahkâmü'l-Kur'ân, Bâbu'l-Hukmi beyne Ehli'l-Kitâb (4/93)

¹³⁶ Umdetu'l-Kârî (24/359)

¹³⁷ Tefsîru'l-Kur'ân (2/42)

"Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir." [Mâide, 44] Katâde ve Dahhak şöyle demiştir: Bu üç âyet bu ümmetten kötülük işleyenler hakkında değil yahûdîler hakkında nâzil olmuştur. Berâ b. Âzib radiyallahu anhu'dan "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir." "zâlimlerin ta kendileridir." "fâsıkların ta kendileridir." âyetleri hakkında şöyle rivâyet edilmiştir: "Bunların tümü kâfirler hakkındadır." Bu âyetlerin insanların tümü hakkında olduğu da söylenmiştir. **İbn Abbâs ve Tâvûs şöyle demişlerdir: "Kişiyi dînden çıkararak küfür ile değil! Evet, bunu yaptığında o buna kâfirdir ancak Allah'a ve âhiret gününe küfreden kimse gibi değildir." Ata da şöyle der: "Bu, (asıl) küfrün altında bir küfür, (asıl) zulmün altında bir zulüm ve (asıl) fıskın altında bir fısktır." Bu âyetin anlamı ile ilgili İkrime de şöyle der: "Allah'ın indirdikleriyle onu inkâr ederek hükmetmeyen kâfir olur, kim de onu ikrâr ve kabûl eder ama Allah'ın indirdikleriyle hükmetmez ise zâlim ve fâsıktır."** Abdulazîz b. Yahyâ el-Kinânî'ye bu âyetler hakkında soruldu o da şöyle dedi: "Bu âyetler Allah'ın indirdiklerinden bazısıyla değil tümüyle birden hükmetmeyenler hakkındadır. O hâlde her kim Allah'ın indirdiklerinin tümüyle birden hükmetmez ise kâfir, zâlim ve fâsıktır. Ancak her kim Allah'ın indirdiklerinden tevhd ile ve şirkin terki ile hükmeder sonra şeriat olarak Allah'ın indirdiklerinin tümüyle de hükmetmese bu âyetlerin hükmüne girmez." **Âlimler şöyle demişlerdir: Bu, nassen sâbit Allah'ın hükmünü açıkça ve kasıtlı olarak reddettiğinde böyledir. Durum kendisine gizli kalan veya te'vilde hata eden böyle değildir.** ¹³⁸

Maliki Mezhebi

el-Kadı İbnu'l-'Arabi

Maliki Mezhebi'nin önemli fakih ve müfessirlerinden olan Kadı İbnu'l Arabi şöyle demektedir;

On Birinci Mes'ele: Yüce Allah'ın: 'Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.' buyruğu hakkında. Bu buyruk hakkında müfessirler ihtilâf etmişlerdir. Bazıları şöyle der: (Bu ve devamındaki) 'kâfirlerin ta kendileridir, zâlimlerin ta kendileridir, fâsıkların ta kendileridir' buyruklarının tümü yahûdîler hakkındadır. Bazıları da der ki: 'kâfirlerin ta kendileridir' buyruğu müşrikler için, 'zâlimlerin ta kendileridir' buyruğu yahûdîler için,

¹³⁸ Meâlimu't-Tenzil (3/61)

‘fâsıkların ta kendileridir’ buyruğu da hıristiyanlar içindir. Ben de bu görüşteyim. Çünkü âyetlerin zâhiri budur. Bu İbn Abbâs, Câbir b. Zeyd, İbn Ebî Zâide ve İbn Şubrume’nin tercihidir. Tâvus ve ondan başkaları şöyle demişlerdir: **Bu, dînden çıkarılan küfür değildir. Ancak (asıl) küfrün altında kalan bir küfürdür. Bu da duruma göre değişir: Eğer kendi yanındaki ile onun Allah katından olduğunu öne sürerek hükmederse bu, onu tebdîl etmektir ve küfrü gerektirir. Eğer onunla hevâdan ve ma’siyet olarak hükmederse bu, günahkârların mağfiretine dâir Ehl-i Sünnet’in temel esasına göre mağfiret olabilecek bir günahdır.**¹³⁹

İbn Abdilberr

Maliki Mezhebi’nin meşhur muhaddisi, fakihi olan Abdilberr konuyu şu şekilde dile getirmektedir;

“Âlimler hükümde zulmün kasıtlı yapan ve bunun zulüm olduğunu bilen için büyük günahlardan biri olduğunda icmâ etmişlerdir... Derler ki: Bu ümmetten biri bunu yaptığında -Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, rasûllerini ve âhiret gününü inkâr etmedikçe- dînden çıkarıcı küfür olmaz. Bu ma’nâ âlimlerden bir topluluktan Kur’ân’ın tefsîrinde rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs, Tâvus, ve Ata bunlar arasındadır.”¹⁴⁰

Başka bir yerde ise **“Bid’at ehlinde bir topluluk: Mu’tezile ve Hâricîler bu konuda sapmış ve Allah’ın Kitâbı’ndan zâhirleri üzere olmayan bazı âyetlerle delîl getirmişlerdir. Meselâ Yüce Allah’ın: ‘Allah’ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.’...”** konuyu daha açık hale getirmiştir.¹⁴¹

Bunlar dışında Müfessirlerden “Kurtubi¹⁴², Taberi¹⁴³ tefsirlerine bakılabilir ki bu tefsirler Ehl-i Sünnet’in tefsirde ana kaynaklarındandır.

¹³⁹ Ahkâmu’l-Kur’ân (2/127)

¹⁴⁰ et-Temhîd li mâ fî’l-Muvattai mine’l-Meânî ve’l-Esânîd (5/74)

¹⁴¹ et-Temhîd (17/16)

¹⁴² el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân (7/497-499)

¹⁴³ Câmiu’l-Beyân an Te’vîli’l-Kur’ân (8/468)

İbn Teymiyye

Özellikle Şeyhul İslam İbn Teymiyye'yi sona bıraktım çünkü tekfir ehli onun bir takım sözlerini özellikle Tatarlar hakkında söylediklerini çarpıtıp ondan İbn Teymiyye adına hüküm çıkarmalarıdır.

Hanbeli Mezhebi'nin önemli Alimlerinden olan müctehid, fakih, ve daha diğer birçok İslami ilimlerde eserleri bulunan İbn Teymiyye bu konu hakkındaki nakilleri şu şekildedir;

“İnsan, üzerinde icmâ bulunan bir harâmı helâl veya üzerinde icmâ bulunan bir helâli harâm kılar ya da üzerinde icmâ bulunan bir şerâti tebdîl ederse fukahânın ittifâkıyla kâfir ve mürteddir. İki görüşten birine göre şu buyruk bunun benzeri bir konuda nâzil olmuştur: “Allah’ın indirdikleriyle hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.” Yani o, Allah’ın indirdiklerinden başkasıyla hükmetmeyi istihlâl eden/helâl sayandır.”¹⁴⁴

Görüldüğü gibi İbn Teymiyye istihlal etme şartı koşmuştur ki başka bir yerde ise şöyle demektedir;

“Şöyle ki: Kişi müslüman olur ve onda dînden çıkarmayan küfür bulunabilir. Bilakis küfrün altında küfür vardır. Nitekim İbn Abbâs ve ashâbı: “Allah’ın indirdikleriyle hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.” buyruğu hakkında: Bu küfür dînden çıkarmayan küfürdür, (asıl) küfrün altında bir küfür, (asıl) fıskın altında bir fısk ve (asıl) zulmün altında bir zulüm vardır.”¹⁴⁵

Bizim yukarıda imamlardan yaptığımız nakilleri İbn Teymiyye şöyle özetlemektedir;

“Selef’in: “İnsanda îmân ve nifak (birlikte) bulunabilir” aynı şekilde “İnsanda îmân ve küfür (birlikte) bulunabilir” sözlerindeki küfür, dînden çıkaran küfür değildir. İbn Abbâs ve ashâbının Yüce Allah’ın: “Allah’ın indirdikleri ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.” buyruğu hakkındaki sözlerinde olduğu gibi... Bu âyet hakkında şöyle demişlerdir: Dînden çıkarmayan küfür ile

¹⁴⁴ Mecmûu Fetâvâ (3/267)

¹⁴⁵ Mecmûu Fetâvâ (7/350)

kâfir oldular. Bu konuda Ahmed b. Hanbel ve onun dışındaki sünnet imâmları da onlara tâbi olmuşlardır.”¹⁴⁶

Tekfir ehlinin en çok kullandığı ve aslında çarpıttığı Tatarlar hakkında da yine İbn Teymiyye helal şartı koşmuştur şöyle ki;

“Onlar İslâm dîni üzere olduklarını iddia ediyor sonra da o kâfirlerin dînlerini müslümanların dînlerine üstün tutuyorlar. Allah’a ve Rasûlü’ne itaatden çok daha fazla bu kâfirlere itaat ediyor, mü’minlerin dostluğundan çok daha fazla kâfirleri dostlar ediniyorlar. Aynı şekilde onların **vezîrleri ve bunlardan başka büyükleri İslâm dînini yahûdîlerin ve hıristiyanların dînleri ile bir tutuyorlar. Bu dînleri, hepsi Allah’a götüren çeşitli yollar olarak görüyor ve onları, müslümanlara göre dört mezhebin konumu gibi değerlendiriyorlar.** Sonra da onlardan kimi yahûdîlerin dînini, kimi hıristiyanların dînini kimi de müslümanların dînini seçip tercîh etmişlerdir ve bu (dînleri tesviye etme şeklindeki) görüş onlar arasında oldukça yaygın ve galiptir. Hatta bu görüş, onların fakîhlerinde ve âbidlerinde özellikle de ittihâdiyye ve fir’avniyyeden olan cehmîlerinde de vardır. Çünkü onlara felsefe galip gelmiştir. Bu (dînleri tesviye şeklindeki) mezheb ise felsefecilerden pek çoğunun veya çoğunluğunun mezhebidir. (Aralarındaki) Hıristiyanların da pek çoğu veya çoğunluğu ve yahûdîlerin de pek çoğu bu görüştedir. **Hatta birisi onların âlimlerinin ve âbidlerinin seçkinleri çoğunlukla bu mezheb üzeredir, dese uzak birşey değildir.** Bu hususta gördüklerim ve işittiklerim burada sayamayacağım kadardır.

Müslümanların dîninden zorunlu olarak bilindiği ve bütün müslümanların ittifâkıyla sâbit olduğu üzere her kim İslâm dîninden başkasına ittibâ etmeyi veya Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem’in şerîatından başka bir şerîata tâbi olmayı tecvîz ederse kâfirdir. Onun küfrü, Kitâb’ın bir kısmına îmân edip bir kısmını inkâr edenin küfrü gibidir.”¹⁴⁷

İbn Teymiyye Tekfir ehlinin söylediği gibi sırf amellerinden dolayı o kimseleri tekfir etmemiş bilakis İbn Teymiyye’nin bu hükmünün anlaşılması için görüp işittiklerini ifade etmiştir. İbn Teymiyye’nin bu söylemi diğer ehli sünnetin ittifakı çerçevesinde anlaşılır. Nitekim İbn Teymiyye’nin bir yandan istihlal şartı getirip bir yandan da sırf amelden dolayı tekfir ettiğini söylemek hem çelişkili hemde iftiradır. Makul ve akli selim bir şekilde bunu değerlendiren bir kimse İbn

¹⁴⁶ Mecmûu Fetâvâ (7/312)

¹⁴⁷ Mecmûu Fetâvâ (28/523)

Teymiyye'nin tekfir ettiği Tatarlar'ın Allah'ın helal kıldığını haram, haram kıldığını helal kıldığı anlaşılmalı olacaktır.

Sonuç olarak Ehli Sünnet'e göre Maide 44 ayetinde aynı zamanda itikad olarak helal koşma şartı vardır ancak günümüz tekfircileri kendilerini bu görüş çerçevesinde Ehli Sünnet'e nisbet edenler aslında Ehli Sünnet değil haricilerin düşüncesini benimsemişlerdir ancak bunun farkında değiller.

Bir Çelişki

Tekfir ehli Maide/44'e istihlal (helal sayma) şartı koymadıkları zaman usuli olarak ciddi anlamda çelişkiye düşmüş olurlar şöyle ki;

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ Allah'ın hükmü ile hükmetme anlamına gelen altı çizili kelimedede hüküm umum bir anlam taşımaktadır. Yani genel olarak Allah'ın her hükmünü ifa etme anlamına gelir. Allah'ın hükmü ise gerek bireysel gerekse toplumsal olarak ortaya çıkmaktadır. Yani örneğin oruç tutmak Allah'ın mutlak surette Müslümanlara emrettiği bir hükümdür. Şayet tekfir ehlinin ifade ettiği gibi sadece işin ameli boyutunu ele alırsak oruç tutmayan herkesin kafir olması gerekir ki zaten bu Kur'an, sünnet ve bütün mezheplerin icmasına aykırıdır. Bunun gibi diğer bütün ve emir ve nehiyeler bu şekilde değerlendirilir. Bu kesmin ayeti bağlamından koparıp sadece bir devletin veya bir yönetimin hükmü ile sınırlandırması bidatinden bahsetmiyorum bile.

Tekfir ehlinin diğer önemli bir çelişkisi ise bu ayetin zahiri ile amel edilip tevîl edilmemesi gerektiğini ifade etmeleridir ki bu noktada da yine aslında kendileriyle çelişmiş olurlar. Onlara göre ayette geçen مَنْ (KİM) lafzı zahiren umuma işaret ediyor, bundan dolayı herkim olursa olsun o kimseyi bağladığını ifade ederler. Ancak şayet ayete zahiri olarak tevîl yapmadan ele alırsak ayetin sadece Yahudiler'den bahsedildiği anlaşılmalı olacaktır. Bundan dolayıdır ki mezheplerden nakiller kısmında Ayni'nin bu ayetin Müslümanlarla bir ilgisi olmadığını belirttiğini ifade etmiştik.

Ayeti bir bütün olarak okuyan herkes tevîl yapılmadığı takdirde zahiren Yahudilerden bahsettiğini anlayacaktır. Şöyle ki; **“Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu halde (Ey yahudiler ve hakimler!) İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Âyetlerimi az**

bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.”(Maide/44)

Ancak şayet tevile açıksa ki öyledir, bu halde ittifak edilen tevil istihlal şartı tevilidir ki o zaman ayet muhteva olarak doğru bir şekilde anlaşılmış olur.

Şayet bu ayetler zahiri bir şekilde değerlendirilirse o zaman bu sefer Kur'an'da bir çelişki olduğu kanaati ortaya çıkar ki Kur'an bundan münezzehtir. Nitekim Kur'an'da Maide/44 de Allah'ın hükmü ile hükmetmeyenlerin **Kafir** olduğunu ifade ederken Maide/45 de **Zalim** olduğunu ifade etmiş Maide 47 de ise **Fasık** olduğunu ifade etmiştir.

Bu kavramları tek tek incelersek;

Zalim; Kavramı Kur'an'da ve sünnet de hem Müslüman hem de kafirler için kullanılmıştır. **“Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler(Kafirler) ise zalimlerin ta kendileridir.” (Bakara/254)** buyururken zulmü kafirlere izafe ederken başka bir ayette ise **“Boşanma iki defadır. (Sonra) Ya iyilikle tutmak veya güzellikle bırakmak (gerekir). Onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi geri almanız size helal değildir; ancak ikisinin Allah'ın sınırlarını ayakta tutamayacaklarından korkmuş olmaları (durumu başka). Eğer ikisinin Allah'ın sınırlarını ayakta tutamayacaklarından korkarsanız, bu durumda (kadının) fidye vermesinde ikisi için de günah yoktur. İşte bunlar, Allah'ın sınırlarıdır; onlara tecavüz etmeyin. Kim Allah'ın sınırlarına tecavüz ederse, onlar zalimlerin ta kendileridir.” (Bakara/229)** Müslümanların boşanma tasarruflarıyla alakalı bir hükme uymayana zalim sıfatını kullanmıştır. Yine Resulullah **“İster zalim ister mazlum olsun kardeşine yardım et!” (Buhari/İkrah-7)** Buyurarak Müslüman bir kardeşin de zalim olabileceğini ifade etmiştir. Sonuç olarak anlaşıldığı üzere naslara göre zalim hem Müslüman hem de kafirler için kullanılmaktadır.

Fasık; Fasık lafzı da aynı şekilde hem Müslüman hem de kafir olarak kullanılmaktadır. Nitekim Allah **“Korunan (iffetli) kadınlara (zina suçu) atan, sonra dört şahid getirmeyenlere de seksen değnek vurun ve onların şahidliklerini ebedi olarak kabul etmeyin. Onlar fasık olanlardır.”(Nur/4)** Müslümanlar için fasık lafzını kullanırken aynı zamanda şu ayette **“Andolsun Biz sana apaçık ayetler indirdik. Bunları fasıklardan başkası inkar etmez.”(Bakara/99)** Kafirler için kullanılmıştır. Bu noktada Ehli Sünnet'in düşünce sistemine bakan bir kimse Fasık'ın sadece kafir için kullanılmadığını

görmüş olacaktır. Örneğin Şafii ve Hanefi mezheplerinde fasık şahitliği meselesi vardır. Ebu'l Ferec İbn'l Cevzi küçük günahları da faskın kapsamına alarak her günahkârı fâsik kabul etmiştir.¹⁴⁸

Sonuç olarak bu kavramların her biri usuli anlamda farklı anlamlar ihtiva etmektedir. Şayet bir Müslümanın sırf amelleri yüzünden yani istihlal şartını ortaya koymadan hüküm bina etmeye kalkışırsak o zaman ayetler kendi içerisinde çelişkili olmuş olur. Bu noktada can alıcı soru Kendisinin Müslüman olduğunu ifade etmesiyle birlikte Allah'ın hükmüyle hükmetmeyen bir kimse zalim midir? Fasık mıdır? Yoksa Kafir midir? İşte bu noktada ayetlerdeki bu zahiri çelişkiyi ortadan kaldıran konu "İstihlal" şartıdır ki bundan dolayı Ehl-i Sünnet bu noktada istihlal şartı koşmuştur. Ancak maalesef tekfir ehli kendilerini Ehl-i Sünnet'e dayandırarak bütün bu kavramların "Kafir" anlamına geldiğini ifade etmekle aslında Ehl-i Sünnet'in düşüncesine muhalif olduklarının ve Harici metodu benimsediklerinin farkında değillerdir.

---

¹⁴⁸ *Zâdü'l-mesîr*, c.I, s.211

Kaynakça

Buhârî. t.y.

Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdillâh b. Nâsır. *el-Fetâva's-Sa'diyye*. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, t.y.

Ebu Abdullah, Ebi Bekr El-Kurtubi. *el-Müfhim*. 7 Cilt. Dimaşk / Beyrut: Daru İbn Kesir, 2008.

Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, Eş-Şâfi'i. *El-Üm*. 9 Cilt. Kahire: Darü'l-Hadis, 2008.

Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, İbn Ebi Şeybe. *El-Musannef li-İbn Ebi Şeybe*. 25 Cilt. Riyad: Daru Künuzi İşbilya, 2015.

Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, Abdürrezzâk Es-San'ani. *El-Musannef*. 12 Cilt. Kahire: Darü't-Tasil, 2016.

Ebu Bekr Muhammed b. İbrâhim, İbnü'l-Münzir En-Nisâburi. *El-Evsat*. 15 Cilt. Kahire: Darü'l-Felah, 2010.

Ebu Bekr Şemsüleimme, Es-Serahsi. *Usulü's-Serahsi*. 2 Cilt. Haydarabad/Hindistan: Dâiretu'l-Maarifi'l-Osmâniyye, 1993.

Ebû Davud. t.y.

Ebu Hâmid, El-Gazzâli. *El-Mustasfa min İlmi'l-Usul*. Beyrut: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2012.

Ebu Muhammed Abdülhak b. Gâlib, İbn Atiyye El-Ende. *Tefsiru İbn Atiyye*. 15 Cilt. Kahire: Darü'l-Fikri'l-Arabi, t.y.

Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri, İbn Hazm. *El-Muhalla bi'l-Asar*. 19 Cilt. Beyrut: Daru İbn Hazm, t.y.

Ebu Talib Akil b. Atiyye b. Ebi Ahmed, Ca'fer b. Muhammed El-Kudai Et-Tartuşi. *Tahrirü'l-Makal*. 2 Cilt. Abudabi: Darü'l-İmam Malik, 2006.

Ebu Zekerriyya Muhyiddin, En-Nevevi. *El Minhac fi Şerhi Sahih Müslim b. Haccac*. 8 Cilt. Beyrut: Merkezü'r-Risale li'd-Dirasat ve Tahkikü't-Türas, 2015.

Ebü'l-Abbâs Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed, El-Kastallâni. *Mesalikü'l-Hunefa ila Meşarii's-Salat ala'n-Nebiyi'l-Mustafa*. 1 Cilt. Abudabi: el-Mecmaü's-Sekafi, t.y.

Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer, İbn Kesir Ed-Dimaşki. *Tefsiru İbn Kesir*. 9 Cilt. Beyrut: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2010.

- Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultân, Molla Aliyyi'l-Kari. *Şerhü Molla Aliyyi'l-Kari ala'l-Fıkhı'l-Ekber*. 1 Cilt. Karaçi, t.y.
- Ebü'l-Kâsım Cârullah, Ez-Zemahşeri. *El-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil*. 4 Cilt. Kahire: Darü'l-Hadis, 2012.
- El-Amidi, Ebü'l-Hasan Seyfeddin. *El-İhkam fi Usulı'l-Ahkam*. 2 Cilt. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2003.
- El-Useymin, Muhammed b. Salih. *Eş-Şerhü'l-Mümti'*. 15 Cilt. Demmam: Dar İbni'l Cevzi, 2001.
- El-Useymin, Muhammed b. Salih. *Manzumetu Usulı'l-Fıkh ve Kavaidihi*. 1 Cilt. Demmam: Dar İbni'l Cevzi, 2013.
- El-Useymin, Muhammed b. Salih. *Tefsiru İbn Useymin*. Kahire: Darü'l-Afaki'l-Arabiyye, 2010.
- En-Nesefi, Ebi'l-Muîn Meymun b. Muhammed b. Muhammed El-Hanefi. *Tebşiratü'l-Edille fi Usulı'd-Din*. 2 Cilt. Dımaşk: Institut Français de Damas, 1999.
- Eş'ârî, Ebü'l-Hasan b. Ebû Bişr Ali b. İsmail b. İshak. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ihtilafü'l-musallîn*. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1990.
- Eş-Şâtıbi, Ebu İshak İbrâhim b. Musa. *El- İ'tisam*. 4 Cilt. Mename: Mektebetü't-Tevhid, t.y.
- Et-Tufi, Necmuddin Ebi'r-Rebi. *Şerhu Muhtasarı'r-Ravda*. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2014.
- Gazali, İmam. *İslam'da Müsamaha Faysalü't-Tefrika Beyne'l-İslam Ve'z-Zendeka*. Trc. Süleyman Uludağ. 2. Bs. Dergah Yayınları, 2016.
- İbn Atıyye El-Endelüsi, Ebu Muhammed. *El-Muharrerü'l-Veciz*. 6 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2016.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed Askalânî. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Ed. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz. 13 Cilt. Kahire: Dârü'r-Reyyan li't-Türas, 1987.
- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Şeybânî. *Müsned*. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1995.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed ez-Zahirî. *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*. Ed. Ahmed es-Seyyid Seyyid Ahmed Ali. 3 Cilt. Kahire: el-Mektebetu't-tevfikiyye, t.y.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri. *El-İhkam fi Usulı'l-Ahkam*. 4 Cilt. Beyrut: Daru İbn Hazm, 2016.
- İbn Kayyim El-Cevziyye. *İğasetü'l-Lehfan*. Beyrut: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2015.
- İbn Kayyim El-Cevziyye. *Medaricü's-Salikin*. 3 Cilt. İskenderiyye: ed-Darü'l-Alemiyye li'n-Neşr, 2013.
- İbn Kayyim El-Cevziyye, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed. *Et-Turukü'l-Hükmiyye*. 1 Cilt. Beyrut: Dar'ül Erkam, 1999.
- İbn Mace. t.y.
- İbn Teymiyye. *Camiü'r-Resail*. Cidde, 1984.
- İbn Teymiyye. *el-Cevâbü's-şahîh li-men beddele dîne'l-Mesîh*. 7 Cilt. Darü'l-Asime, 1999.
- İbn Teymiyye. *El-İstigâse fi'r-Red ala'l-Bekrî*. Riyad: Mektebetu Dari'l-Minhac, 2016.
- İbn Teymiyye. *El-İstikame*. 1 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2011.

ibn Teymiyye. *İktidaü's-Sıratı'l-Müstakim*. 1 Cilt. Riyad: Darü'l-Fazile, 2003.

ibn Teymiyye. *Mecmuul Fetava*. 40 Cilt. Dâru'l Vefâ, 2006.

İbnü'l-Cevzi, Ebü'l-Ferec Cemâleddin. *Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*. 4 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 2010.

İmam Gazali. *Mustasfa*. 2 Cilt. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.

Muhammed b. Salih, El-Useymin. *Mecmu' Feteva*. 29 Cilt. Beyrut: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2005.

Muhammed bin Abdulvehhab. *Keşfuş-Şubuhât*. 1 Cilt. DARUL İMAN, t.y.

Muhammed bin Abdulvehhab. *Mü'ellefâtü's-Şeyhi'l-İmâm Muhammed b. 'Abdilvehhâb*. 13 Cilt. Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, t.y.

Muhammed Reşid Rıza. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim, el-Meşhur bi Tefsiri'l-Menar*. 12 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999.

Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed Tunusi, İbn Aşur. *Tefsirü't-Tahrir ve't-Tenvir*. 12 Cilt. Tunus: Daru Sahnun, 1997.

Müslim. t.y.

Nisaburi, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi' Muhammed Hakim - Hâkim. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. Beyrut : Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990.

Seyyid Kutup. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. 16 Cilt. istanbul: Hikmet Yyınları, t.y.

Sultan Umeyri. *İşkaliyyat el-İ'zaru bil-Cehli fi el-Mabhasil Akdi*. Beyrut, 2012.

Şehristânî, Ebü'l-Feth Tâcüddîn Muhammed b. Abdilkerîm. *el-Milel ve'n-nihal*. Ed. Emir Ali Mehnâ - Ali Hasan Fâûr. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2001.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-. *Tefsirü't-Taberî=Câmiü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (versiyon 1). 1. Bs. Kahire: Merkezü'l-buhûsî ve'd-dirasâti'l-Ârabiyye ve'l-İslamiyye bi Darî Hecer, 2001.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Tarihü't-Taberî: Tarihü'l-ümem ve'l-mülûk*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987.

Tâceddin Ebu Nasr, Es-Sübki. *Şifa's-Sikam fi Ziyareti Hayri'l-Enam*. 1 Cilt. Beyrut: Darü'l-Cil, 1991.

Tirmizî. t.y.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982.